

BAYBURT KENT KÜLTÜRÜNDE SİNEMA

Murat OKUTMUŞ

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı

Ana Bilim Dalı

Doç. Dr. Turgay KABAK

2024

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BAYBURT KENT KÜLTÜRÜNDE SİNEMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat OKUTMUŞ

Danışman: Doç. Dr. Turgay KABAK

BAYBURT-2024

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. Turgay KABAK danışmanlığında, Murat OKUTMUŞ tarafından hazırlanan Bayburt Kent Kültüründe Sinema başlıklı bu çalışma, 26/06/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Şerife Seher Erol ÇALIŞKAN .....

Üye : Doç. Dr. Turgay KABAK .....

Üye : Doç. Dr. Tuğba AKKOYUN .....

Bu tezin kabulü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ...../...../2024... tarih ve 20...../.....-..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Murat KUL
Enstitü Müdürü

BEYANNAME

Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Turgay KABAK danışmanlığında hazırlamış olduğum “Bayburt Kent Kültüründe Sinema” başlıklı Yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

26.06.2024

Murat OKUTMUŞ

ÖN SÖZ

“Bayburt Kent Kültüründe Sinema” adlı bu tez çalışmasına, mensubu olduğum ailenin; gazetesinde yer alan film reklamları, albümündeki birkaç fotoğraf ve dedem gazeteci Osman Okutmuş’un hatıralarında yer alan kentteki ilk sinema gösterimlerine dair bilgiler ilham kaynağı oldu. Buradan hareketle çalışma kentteki sinemacılık faaliyetlerinin geçmişine, topyekün bir kentin seyir serüvenine uzandı. Bu çalışma için, sinemaya dair anılarını hafızalarında canlı tutan onlarca insanla görüşüldü, bu insanların bazılarının aile albümlerinde muhafaza ettikleri fotoğraflarına ulaşıldı. Ve tüm bu görüşmelerin, uğraşların sonucunda Bayburt’un sinema bağlamında, hatırlanan, konuşulan neyi varsa çalışmada yer aldı.

Çalışmada, uzunca bir dönemin tek eğlence mekânı olarak öne çıkan sinema salonları tespit edildi, özellikle sinema seyir serüveni çerçevesinde değerlendirildi, sinemanın topluma olan etkisi ele alındı. Toplum hayatına gizemli bir yer olarak giren, zamanla gündelik hayatın bir parçası haline gelen sinemadaki ilk deneyimler, bu deneyimlerde yaşanan tuhaflıklar ve sonradan oturan sinema kültürü konu edildi. Bunun yanı sıra Türk sinemasında Bayburtlu isimlerin rol aldığı filmler ile Bayburt’ta çekilen filmler hakkında bilgi verildi. Bu filmlerde rol alan isimlerin anlatımları ışığında, sinemanın Bayburt bağlamında yaptığı çalışmaların öyküleri yazıldı.

Makinist, gişeci, teşrifatçı, büfeci, reklamcı, temizlikçi gibi iş kollarında sinemaya omuz veren onlarca emekçiye, sinema heyecanlarını daha dün yaşamış gibi aktararak çalışmanın zenginleşmesini sağlayan kaynak kişilere, bu tezin yapılmasında fikirleri ile yön gösteren, katkı sunan danışman hocam Doç. Dr. Turgay Kabak’a, tezin son okumasını yaparak kıymetli önerilerde bulunan hocam Doç. Dr. Tuğba Akkoyun’a, bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım hocam Doç. Dr. Şerife Seher Erol Çalışkan’a yürekten teşekkür ederim.

Murat OKUTMUŞ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAYBURT KENT KÜLTÜRÜNDE SİNEMA

Murat OKUTMUŞ

Bayburt Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Turgay KABAK

Bayburt-2024, Sayfa: 96

Sinema, icat edildiği 1895 yılında Paris'teki ilk gösterimlerle serüvenine başlar. Bu tarihten bir yıl sonra İstanbul'da görülür, Cumhuriyet'in ilanından sonra da Anadolu'nun ücra köşelerine kadar yayılır. Modernitenin insanı şekillendirme araçlarından biri olan sinemanın, kültürler üzerindeki etkisi önemlidir. Bu çalışma Anadolu'nun özgün kültürü ile bilinen kentlerinden biri olan Bayburt'taki sinemacılık faaliyetlerini, Türk sinemasının Bayburt bağlamındaki çalışmalarını ve kentte sinema çevresinde oluşan kültürü konu edinmektedir. Bayburt'ta 1927 yılında "Güzel Ay Sineması" adı ile seyyar gösterimlerle başlayan seyir serüveni, 1949 yılında ilk sinema salonu "Ar Sineması"nın açılmasıyla devam etmiş, 50'li yılların ortasında "Yeni Sinema"nın da katılımıyla serüvenini sürdürmüştür. Toplumla olan ilişkisinin yoğun olduğu 60'lı ve 70'li yıllarda "Çoruh Sineması" ve "Yıldız Sineması" ile altın çağlarını yaşayan sinemacılık faaliyetleri 1986 yılında ise sona ermiştir. Çalışmada bir dönem toplum hayatının en merkezi yeri haline gelen sinema salonları ile geçmişten günümüze tüm sinema işletmecileri belirlenmiştir. Mekânların yapılış öykülerinin yer aldığı çalışmada, sinema emekçileri başta olmak üzere beyazperde büyüsünü unutamayan kent halkı ile görüşmeler yapılmış, sinemanın kültürel etkisinin peşinden gidilmiştir. Bir sosyalleşme mekânı olan sinemanın toplum hayatındaki yeri ve önemi ortaya çıkarılırken geçmişte bu kadar sıkı bağların kurulduğu mekânların yitirilmesinin üzerinde durulmuş, kent kimliğinin korunması adına öneriler getirilmiştir. Diğer yandan bu çalışma, arşiv kayıtları bir vesile yok olan kentin, kültürel zenginlikler taşıyan uzunca bir dönemini derleme yöntemiyle ortaya çıkarma çabasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kent kültürü, sinema, modernizm, Bayburt.

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

CINEMA IN BAYBURT URBAN CULTURE

Murat OKUTMUŞ

Bayburt University

Institute of Graduate Studies

Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Turgay KABAK

Bayburt-2024, Pages: 96

Cinema embarks on its journey with the first screenings in Paris in 1895, when it was invented. A year after this date, it appeared in Istanbul and spread to the remotest corners of Anatolia following the proclamation of the Republic. The impact of cinema, as one of the tools of modernity shaping humanity, on cultures is significant. This study focuses on the cinematic activities in Bayburt, a city known for its unique culture in Anatolia, the works of Turkish Cinema in the context of Bayburt, and the culture formed around cinema in the city. The viewing adventure in Bayburt, which began with mobile screenings under the name "Güzel Ay Cinema" in 1927, continued with the opening of the first cinema hall "Ar Cinema" in 1949, and progressed with the addition of "Yeni Cinema" in the mid-1950s. Cinematic activities, which had a strong relationship with society in the 60s and 70s, experienced their golden age with "Çoruh Cinema" and "Yıldız Cinema," but came to an end in 1986. In the study, cinemas, which once became the focal point of social life, and all cinema operators from the past to the present have been identified. In the study, which includes the stories of the construction of venues, interviews were conducted with cinema workers and the city residents who have not forgotten the magic of the silver screen, in order to trace the cultural impact of cinema. On one hand, while revealing the place and importance of cinema as a socialization space in social life, the study also emphasizes the loss of venues where such strong bonds were formed in the past, and offers suggestions for preserving the city's identity. On the other hand, this study is an effort to uncover a long period rich in cultural heritage of the city of which archival records has disappeared in some way by compiling.

Keywords: Urban culture, cinema, modernism, Bayburt.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	II
BEYANNAME	III
ÖN SÖZ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
ŞEKİLLER.....	IX
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Konusu ve Problemi	6
Araştırmanın Amacı	8
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	8
Araştırmanın Sınırlılıkları	9
Varsayımlar	9
BİRİNCİ BÖLÜM.....	10
1. BAYBURT'TAKİ SİNEMA SALONLARI VE SEYİR SERÜVENİ	10
1.1. SEYYAR GÖSTERİMLER	10
1.1.1. Taşhan ve Güzel Ay Sineması	10
1.1.2. Sinema Denilince Herkesin Dilindeki İsim: Kuddüsü Yener.....	12
1.1.3. Meşhur Çayevinde Sinema Gösterimleri.....	13
1.1.4. Üçüncü Mekân Belediye Yanında	14
1.1.5. Halkevi ve Sinema Girişimi.....	14
1.2. İLK SİNEMA SALONU AR SİNEMASI (1949-1961)	17
1.2.1. Ar Sineması'nda Yangın	18
1.2.2. Sinema Yeni İşletmecilerinde.....	19
1.2.3. Yerel Basında Başmakale: "Sinema Adabı"	20
1.2.4. Hint Filmleri Dönemi ve Çok İzlenen Diğer Filmler	20
1.3. YENİ BİR SİNEMA SALONU AÇILIYOR, İSMİ YENİ SİNEMA (1955)	23
1.3.1. "Roma Tatili" ile Yeniden Açılan Yeni Sinema	26
1.3.1. Sinema Hutbelerin Konusu Oluyor	27
1.4. ÇORUH SİNEMASI DÖNEMİ BAŞLIYOR (1961-1974)	27
1.4.1. Ünlü İsimlerden "Pos Bıyıklar" Oyunu	34
1.4.2. Suna Pekuysal ve Necdet Tosun Çoruh Sineması'nda	35
1.4.3. Gazete Reklamlarına Yansıyan Filmler ve İki Eleştirel Haber	36
1.5. YAZLIK ÇORUH SİNEMASI YA DA "ŞAMATA DOLU GECELER" (1963-1968)...37	
1.6. YENİ SİNEMA YENİ SAHİBİNİN SOY İSMİNİ ALIYOR: YILDIZ SİNEMASI	40
1.6.1. Yıldız Sinemasına Yolu Düşen Ünlü İsimler	44
1.6.2. Yıldız Sineması Şemsettin Ahıskalıoğlu'nda	45
1.6.3. Bir Kış Günü Sürprizi: Yıldız Kenter Yıldız Sineması'nın Kapısını Aralıyor	45
1.6.4. Yıldız Sineması'nın Son Döneminde Şeref Karaer	45
1.6.5. Bayburt Sinema Tarihinin Tek Olaylı Filmi: Güneş Ne Zaman Doğacak	46
1.6.6. Gülsuyu ve Lokum İkram Edilen Matinelerde "Çağrı" Filmi	48
1.7. ŞİRİN BİR MEKÂN: AÇIK HAVA PARK SİNEMASI (1970-1975)	50
1.7. YENİDEN YAZLIK ÇORUH SİNEMASI (1975)	52

1.7. TUGAY SİNEMASI (1976-1985)	52
İKİNCİ BÖLÜM	54
2. SİNEMALARIN KENTE VE TOPLUMA ETKİSİ	54
2.1. SİNEMALAR VE REKLAM.....	54
2.1.1. Bir Reklam Kurnazlığı ve Kapalı Gişe Oynayan Film	56
2.2. SOSYALLEŞME MEKÂNI OLARAK SİNEMA	57
2.2.1. Sinema Salonunda Yemek Telaşı	59
2.3. SİNEMA VE MODA	59
2.4. SİNEMADA CİNSELLİK VE SANSÜR	61
2.4.1. "İlaveten Dansözler Resmi Geçiti"	63
2.4.2. "Sinema Kuşu".....	65
2.5. ÇOCUKLAR İÇİN SİNEMA, ÇOCUK OYUNLARINDA SİNEMA	65
2.5.1. Çocukça Bir Girişim: Galer Sineması	67
2.5. SİNEMA SALONLARINDA DİĞER ETKİNLİKLER	69
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	74
3. TÜRK SİNEMASINDA BAYBURT VE BAYBURTLULAR (1951-1957).....	74
3.1. KORE'DE TÜRK SÜNGÜSÜ (1951).....	74
3.2. SİHİRBAZLAR KRALI MANDRAKE KİLLİNG'İN PEŞİNDE (1967).....	76
3.1.1. "Bayburtlu Killing Olmuş"	77
3.3. SAHTE PAPAZLAR ŞEBEKESİ (1973)	78
3.4. BERHAN ŞİMŞEK VE BAYBURT'TA ÇEKİLEN FİLMLER	80
3.4.1. Işıklar Sönmesin (1996).....	80
3.4.2. Bayburt'taki Çekimleri Engellenen Film: "Hoşçakal Yarın" (1997)	81
SONUÇ	83
Sonuç	83
Öneriler.....	88
KAYNAKÇA.....	90
ÖZ GEÇMİŞ	96

ŞEKİLLER

Şekil 1: Halkevi ve Sinema Binası Projesi.....	16
Şekil 2: Kuddusi Yener'e Ait Bayburt Esnaf Sanatkârlar Kredi Kefalet K. Ortalık Belgesi.....	18
Şekil 3: Mehmet Başağa'ya Ait Bayburt Esnaf Sanatkârlar Kredi Kefalet K. Ortalık Belgesi...	23
Şekil 4: Hazreti Süleyman'ın Hazineleleri.....	24
Şekil 5: Samson Dalila.....	25
Şekil 6: Dokunulmaz Bu Arslana.....	25
Şekil 7: Çöl Yıldızı.....	25
Şekil 8: Sıtkı Purut'a Ait Bayburt Esnaf Sanatkârlar Kredi Kefalet K. Ortalık Belgesi.....	27
Şekil 9: Sinema İle Özdeşleşmiş Bir İsim Olan “Cinbegi” Lakaplı Nurettin Çoban.....	28
Şekil 10: Sinema Sahiplerinden ve Makinistlik de Yapan Yakup Okutmuş.....	29
Şekil 11: Çoruh Sineması'nda Sinema Sahiplerinden Ragıp Okutmuş ve Arkadaşları.....	30
Şekil 12: Toptepe Çoruh Gazozları.....	31
Şekil 13: Ver Elini İstanbul.....	32
Şekil 14: Ahmet Tarık Tekçe, Gazeteci Osman Okutmuş, Fotoğrafçı Ahmet Yavuz İle.....	34
Şekil 15: Süleyman Çelebi, Hikmet Çelik, Ahmet Tarık Tekçe, Fotoğrafçı Ahmet Yavuz İle.....	34
Şekil 16: Cehennem Kapısı.....	35
Şekil 17: Gecelerin Hakimi.....	35
Şekil 18: Kıbrıs'a İhtar.....	36
Şekil 19: Silahların Sesi.....	36
Şekil 20: Kleopatra.....	39
Şekil 21: Mucizeler Diyarında.....	39
Şekil 22: Yıldız Sineması Büfesinde Necati Yıldız, Fuat Yıldız ve Sinema Çalışanları.....	41
Şekil 23: 1974 Yılında Yıldız Sineması'nda Bir Seyir Anı.....	42
Şekil 24: Rıfat Yıldız ve Fuat Yıldız, 1974 Yılında Yıldız Sineması Önünde.....	43
Şekil 25: Güneş Ne Zaman Doğacak.....	47
Şekil 26: Şeref Karaer'e Ait Bayburt Madeni Sanatkârlar Odası Üye Kayıt Bilgileri.....	48
Şekil 27: Sinemacı Şeref Karaer, Bayburt'a Gelen Oyuncu Orçun Sonat İle.....	50
Şekil 28: Şükrü Kurt'a Ait Bayburt Esnaf Sanatkârlar Kredi Kefalet K. Ortalık Belgesi.....	51
Şekil 29: Bayburt'un İlk Sinema Binası.....	53
Şekil 30: Fikret Hakan ve Türkan Şoray “Cemo” filminde.....	56
Şekil 31: Lüzumlu Telefonlar.....	58
Şekil 32: Makinist “Cinbegi” Lakaplı Nurettin Çoban, Çoruh Sineması Makine Dairesinde....	62
Şekil 33: Yıl 1972, Çoruh Sineması Sahiplerinden Sakıp Okutmuş ve Sinema Çalışanları.....	67
Şekil 34: Sinema Delisi İki Çocuk: Hüsamettin Çağlar, Mehmet Hoso (1966).....	68
Şekil 35: 1963 Yılında Çoruh Sineması'nda Sahneye Konulan “Müfettiş” Adlı Oyundan.....	69
Şekil 36: 1963 Yılında Çoruh Sineması'nda Sahneye Konulan Oyundan.....	70
Şekil 37: Çoruh Sineması'nda Sahneye Konulan ‘Dostum Hey’ Adlı Tiyatro Oyunu.....	71
Şekil 38: Çoruh Sineması'nda Sahneye Konulan “Şeyh Şamil” Adlı Oyun.....	72
Şekil 39: 1978 Yılında Yıldız Sineması'nda Sahneye Konulan “Büyük Köprü” Adlı Oyun.....	73
Şekil 40: Filmde Remzi Çavuldak Cümbüşü İle.....	75
Şekil 41: Bayburt Baş Barı'nı Oynayan Ekip ve Zurna Sanatçısı Binali Selman.....	75
Şekil 42: Sihirbazlar Kralı Mandrake.....	77
Şekil 43: Bayburtlu Killing Cemil Sayın ve Hikmet Saatçi.....	78
Şekil 44: Sahte Papazlar Şebekesi (1973) Filminin Bayburt Kalesi'ndeki Çekimlerinden.....	79

Şekil 45: “Işıklar Sönmesin” Filminin Bayburt’taki Çekimleri Sırasında.....	81
Şekil 46: “Hoşçakal Yarın” adlı Filmin Bayburt’un Maden Köyündeki Çekimlerinden.....	82

KISALTMALAR

BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
KK	: Kaynak Kişi

GİRİŞ

Sinemanın ortaya çıkışı ve gelişimi fotoğraf ve fotoğrafçılık eliyle gerçekleşmiştir. Fotoğrafın değişik amaçlar için kullanılması bu önemli icadın ortaya çıkışına vesile olmuştur. Bu anlamda birçok fotoğrafçının uğraşları, bir hareketin “an”larının duyarlı şeritler üzerine yazımlanması ve perdeye yansıtılarak yeniden izlenmesini gerçekleştirmiştir. Merceğin arkasından saniyede on altı karenin akması ile oluşan gösterimler tüm sessiz film dönemi boyunca devam etmiştir. Sesle birlikte bu ilkede bir değişiklik yaşanmış, bu kez saniyede yirmi dört kareye çıkılmak zorunda kalınmıştır (Abisel, 1989, s. 10-14).

Amerikalı mucit Thomas Alva Edison’un hareketli resimler gösteren “Kinetoscope” aletinin daha gelişmiş Lumiere Kardeşler tarafından icat edilmiştir. Lumiere Kardeşler’in 1895 yılında icat ederek “Cinematographe” adını verdikleri alet, Kinetoscope’a göre daha üstün özellikler içermektedir. Cinematograf; projeksiyon, kamera ve baskı makinesi olarak kullanılabilir. Edison’un “Kinetoscope” adını verdiği aletinin özelliklerine göre ise filmi perdeye yansıtamamakta, hareketli görüntüleri ancak aletin üzerindeki göz deliğinden bakan tek bir kişi izleyebilmektedir (Özayar, 2004, s. 13).

20. yüzyılın buluşu olan sinemanın beyazperde serüveni Paris’te başlamıştır. Fransız Lumiere Kardeşlerin 28 Aralık 1895 günü “Cinematographe” adını verdikleri aygıtları ile Paris’teki Grand Cafe’de ilk gösterimleri halkın yoğun ilgisi ile karşılaşmıştır. Bu tarihten itibaren ekonomik anlamda gelecek vadeden yeni buluşla ilgili dünya genelinden bilgi edinme girişimleri olmuştur. Lumiere Kardeşler talepler karşısında bu yeni buluşla ilgili bilgi paylaşmak yerine, sinema makinesini kullanabilecek kişiler yetiştirerek dünya pazarına açılmayı tercih etmişlerdir. 1896 yılının ilk aylarında başlayan eğitimlerin ardından çeşitli ülkelere gönderilen sinema operatörlerine, mesleğin sırrı ile bilgilerin saklı kalması bahsi sıkı sıkıya tembih edilmiştir (Özön, 2010, s. 30-31).

İlk filmler birer dakikalık olduğu için on beş dakikalık bir programa bir düzine film konulmasını gerektirmiş, bu yüzden operatörlerin bir görevi de gittikleri ülkelerde film çekmek olmuştur. Buna göre bir operatör gittiği şehirde, kalabalık bir caddeye makinesini kurmakta, film çekmekte ve gösterimin yapılacağı yer hakkında halka bilgi vermektedir. Böylelikle kendilerini beyazperdede görmek isteyen insanların yolu da sinemadan geçmekteydi (Özön, 2010, s. 32)

Lous Lumiere’in dünyaya yayılan operatörleri arasında Türkiye’ye yolu düşen Alexandre Promio 1896 yılında geldiği İstanbul’la ilgili anılarında, aygıtı Sultan Abdulhamit döneminde ülkeye zorlukla soktuğundan bahsetmektedir. Haliç’te kiraladığı bir kayıkla yeni

görüntüler çektiğini anlatan Promio'nun bu sözlerini doğrular nitelikte Lumiere Kardeşler'in 1897 yılında basılan ikinci kataloglarında Türkiye'de çekilmiş filmler yer almaktadır (Özön, 2010, s. 32). Bu filmler arasında "Haliç Panoraması", "Türk Piyadesinin Geçiş Töreni", "Türk Topçu Birliklerinin Geçiş Töreni", "Boğaziçi Panoraması" adlı belgesel filmler bulunmaktadır (Beyoğlu, 2018, s. 21).

Sinemanın Osmanlı'da ilk girdiği yer saray olmuştur. Saray hokkabazlarından Fransız Bertrant'ın girişimleri ile Yıldız Sarayı'na giren sinematograf, Sultan II. Abdulhamit ve ailesi tarafından ilgiyle karşılanmış ve bu yeni buluş kısa sürede sarayın eğlence hayatının önemli bir parçası haline gelmiştir (Özuyar, 2004, s. 13).

'Chronophotographe' adlı makineyi üreten Charles Pathe, Türkiye'de halka toplu olarak gösterimlerin de ilk sağlayıcısı olmuştur. 1897 yılından başlayarak sinemayı büyük bir sanayi haline getiren Pathe'nin Türkiye temsilciliğini üstlenen Romanya uyruklu Sigmund Weinberg, Galatasaray'daki tramway yolu dönemecinde yer alan zamanın ünlü birahanesi Sponeck'te halkı sinema ile buluşturmuştur. 1897 yılında gerçekleşen bu ilk gösterimin ardından Weinberg gösterimlerine Fevziye Kiraathanesi'nde devam etmiştir. 1898 yılında Weinberg'in elindeki makineden daha iyi bir makine ile İstanbul'a gelen Fransız Cambon'un Beyoğlu'ndaki Varyete Tiyatrosu'nda gösterileri halkın daha çok ilgisini çekmiştir. Hem daha uzun filmler gösteren, hem de filmlerin altına Türkçe açıklamalar bastıran Cambon'a ilgi arttıkça, Weinberg elindeki makineyi daha gelişmiş ile değiştirmeye, seyircinin filmi anlayabilmesi için sinema görevlilerine açıklamalar yaptırmaya başlamıştır (Özön, 2010, s. 32).

1908 yılında gerçekleşen İkinci Meşrutiyetin ilanına kadar Türkiye'de bir sığıntı olarak çeşitli mekânlarda devam eden sinema gösterimleri Weinberg'in girişimiyle son bulmuştur. Weinberg 1908 yılında Tepebaşı'nda Türkiye'nin ilk sinema salonunu Pathe Sineması ismiyle kurmuştur. Sinema salonları ilerleyen yıllarda çoğalmıştır. 1912 yılında İzmir Kordon'da açılan sinemanın ardından 1914 yılında Beyoğlu'nda Palas Sineması, Taksim Meydanı'nda Majik Sineması açılmıştır. Film sürelerinin uzadığı, Fransız, Alman, İtalyan ve İskandinav filmlerinin Türkiye'ye girmeye başladığı 1914 yılında Türkler de sinema alanına el atmaya başlamıştır. İstanbul Sultaniyesi'nde Dahiliye Müdürlüğü yapan Fuat Uzunkınay, Weinberg'ten aldığı dersler sonrasında okulda öğrencilere sinema gösterimleri yapmıştır (Özön, 2010, s. 32-33).

1915 yılında Osmanlı'da Merkez Ordu Sinema Dairesi'nin başına Weinberg, yardımcılığına da Fuat Uzunkınay getirilmiştir. Bu ikili savaş sırasında Galiçya Cephesi'nde filmler ve belgeseller çekmişlerdir. 1916 yılında oyuncuların askere alınışından ötürü "Leblebici Horhor" filmi yarım kalmış, aynı yıl "Himmet Ağa'nın İzdivacı" adlı ilk konulu

Türk filmini çekmeye başlamışlardır. Weinberg'in görevden alınmasının ardından çekimleri Uzunıknay 1918 yılında tamamlamıştır (Scognamillo, 1998, s. 30-33).

Aynı yıllarda Merkez Ordu Sineması'nın yanında İkinci Balkan Savaşı sırasında kurulan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti de sinemacılık faaliyetlerine girmiştir. Derneğin genç üyelerinden Sedat Simavi'nin başında olduğu ekip Mehmet Rauf'un "Pençe" adlı oyununu sinemaya uyarlamıştır. Hemen ardından da "Casus" adlı ikinci bir film çekilmiştir (Özön, 2010, s. 32-33).

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte sinema faaliyetlerinde artış görülmektedir. Savaş döneminin sona erdiği Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlandığı Anadolu'da normal hayata dönüş mekanizmalarından biri de sinema olmuştur. Bu yıllara kadar tek olarak faaliyet veren "Kemal Film" şirketine yenileri eklenmiştir. Lale Film, İpek Film, Ha-ka Film, Milli Film şirketlerinin faaliyetleri ile genişleyen sinema bu yıllarda Anadolu'ya açılmıştır (Özuyar, 2004, s. 13).

Nijat Özön "Türk Sineması Tarihi" adlı eserinde sinema faaliyetlerini dönem dönem ele almakta ve 1923-1938 yılları arasını "Tiyatrocular Dönemi", 1939-1950 yılları arasını "Geçiş Çağı", 1950 sonrasını ise "Sinemacılar Dönemi" olarak nitelendirmektedir.

Sinemanın bu yıllar içerisindeki toplumla olan ilişkisi bu çalışmanın asıl konusudur. Gülseren Güçhan "Toplumsal Değişme ve Türk Sineması" adlı eserinde toplumsal yaşamdaki değişimlerin, sinema ile aynı çizgide devam ettiğini söylemekte ve sinemanın içinden çıktığı toplumun bir yansıması olduğunu aktarmaktadır. Güçhan, Birinci Dünya Savaşı başlangıcına değin uzanan Türk film yapımcılığının 1950 yılına kadar toplumla olan bağının zayıf olduğunu, sinemanın bir sanat, bir iletişim aracı ve kültürel bir olgu olmaktan uzak olduğunu belirtmektedir (Güçhan, 1992, s. 71-72).

Birinci Dünya Savaşı'nın bunaltıcı ortamında çekilen ve genellikle insanları savaş ortamından uzaklaştırmayı hedefleyen komedi türündeki filmlerin ardından Cumhuriyet'in ilk yıllarında (1923) Muhsin Ertuğrul "Ateşten Gömlek" filmini çekmiştir. Halide Edip Adıvar'ın romanından uyarlama bu film halkın bağımsızlığını kazandığı zaferi beyazperdeye yansıtmış ve yoğun ilgi görmüştür (Güçhan, 1992, s. 74).

Cumhuriyetin din, eğitim, hukuk gibi alanlarda kazandırdığı yenilikler, Osmanlı'dan kalma toplumsal yapı ve kültürel mirasın etkisinde sinemaya yansımamış ve sinema gerekli ilgiyi görmemiştir. Sinemanın, devletin o dönemdeki kültür politikasını takip ettiği gerçeğinden hareketle, tiyatrocu Muhsin Ertuğrul'un başını çektiği Türk sinemasında Batı'dan uyarlama filmler çekilmiştir (Güçhan, 1992, s. 74). Bu dönemin bir yeniliği olarak 1931 yılında Muhsin

Ertuğrul yapımı “İstanbul Sokaklarında” filmi Türk sinemasının ilk sesli filmi olmuştur (Özön, 2010, s. 75-124).

1939-1950 yıllarındaki “Geçiş Çağı”nda ise Türkiye İkinci Dünya Savaşı’na katılmasa da savaşın büyük ekonomik buhranı ile karşı karşıya kalmıştır. Bu yıllarda sinemanın halkı dönüştürebilme gücü fark edilerek sansür yasası çıkarılmıştır (Güçhan, 1992, s. 74). Türk sinemasının çok az ürün verdiği dönemde, salonlarda genellikle ABD Sineması ve Batı Sineması, Mısır Sineması ve Hint Film filmleri ile Muhsin Ertuğrul filmleri gösterilmiştir. Anadolu’da eğlence ve aynı zamanda merak unsuru haline gelen sinema, halkın isteğine göre şekillenmiştir. Özellikle Amerikan filmlerinin benzerlerinin çekildiği yıllarda konuşma metni gelmeyen müzik ağırlıklı Hint filmleri de tamamen uydurularak seslendirilmiştir. (Ayça, 2016, s. 185-186).

“Sinemacılar” diye nitelendirilen dönemin doğum yılı olan 1950 Türkiye’nin de çok partili hayata geçtiği dönemdir. Türk sineması bu önemli değişimlerden etkilenmiş, toplumsal anlamda bir sinema olmanın adımları atılmıştır. Kurtuluş savaşı filmlerinin yanı sıra Türk insanında derin izler bırakan Kore Savaşı’na yönelik çekilen filmler seyircinin sinemaya olan ilgisini korumuştur. Sinemanın Anadolu’da yaygınlaştığı ve sinemaya gitme kültürünün oluştuğu bu yıllarda, köyden kente göç akımı başlamıştır. Göçle birlikte küçük insanın büyük kentte yaşadığı zorluklar “toplumcu gerçekçi” bir sinemanın doğmasını sağlamıştır. Toplumsal yaşamın olduğu gibi Türk sinemasının da bir dönüm noktası olan 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası Yeşilçam’da “toplumcu gerçekçi” filmler artmaya başlamıştır. 60’lı yıllarda Halit Refiğ’in “Ulusal Sinema” kaygısının yanı sıra “halk sineması” ve “devrimci sinema” tartışmaları da gündemden düşmemiştir. Bu dönemde Ömer Lütfü Akad, Metin Erksan, Atıf Yılmaz, Osman Seden, Halit Refiğ, Memduh Ün, Yücel Çakmaklı öne çıkan yönetmenlerdir (Güçhan, 1992, s. 77-84).

1960’lı yıllarda evin içinde radyo, evin dışında ise sinema gündelik yaşamın en vazgeçilmez eğlence araçlarıdır. Serpil Kirel, bu yıllardaki seyircinin televizyon çağının başlamasından önceki kuşak olduğunu belirterek, “Altmışlar sinema seyircisinin kadın, erkek, çoluk çocuk yani ailesiyle birlikte sinema salonlarında yan yana görüldüğü son yıllardır” demektedir (2005, s. 144-145).

1970’ler Yılmaz Güney’in “Umut” adlı filmiyle toplumcu gerçekçi yapımların en önemlilerinden birine imza attığı yıllar olmasına rağmen aynı zamanda sinemanın seks filmlerine kapı araladığı dönemdir. Seks film furiasının etkili olduğu bu dönem, seyirci, özellikle kadın seyirci ve “aile” kavramının sinema salonlarından uzaklaştığı yıllardır. 1971 muhtırası sonrasında düşünsel hayatta görülen kısıtlamalar, sinemaya da olumsuz bir şekilde

yansımıştır. Seks furiasının iyice etkisini artırdığı 1977 yılında “Filmlerin ve Film Senaryolarının Denetlenmesi” hakkında sansür tüzüğü yürürlüğe girse de filmler 1979’a kadar bir şekilde bu sansür tüzüğünü de atlatarak salonlara girmeyi başarmıştır. Aynı yıllarda Anadolu’dan büyükşehirlere artan göç arabesk film furiasının da devamını sağlamıştır. Büyükşehirlerde öz kültürünü yaşayamayan ve kent değerlerini de benimsemeyen toplum arabesk müzik türünü ortaya çıkardığı gibi sinemada da arabesk sanatçıların çevirdiği filmler alıcı bulmuştur. Bu dönemde Yılmaz Güney’in yanı sıra Halit Refiğ, Lütfü Akad, Yavuz Özkan, Erdem Kıral, Korhan Yurtsever, Ömer Kavur, Ali Özgentürk gibi isimler önemli yönetmenler arasında gösterilmektedir (Güçhan, 1992, s. 87-92).

70’li yıllar aynı zamanda sinemanın televizyon gerçeğiyle imtihana tabi tutulduğu dönem olmuştur. Türk toplumunun televizyonla tanıştığı ve gün geçtikçe tutkuyla bağlandığı, evlere hapsediği yıllar ile ilgili değerlendirmede bulunan Aydın Boysan, insanların evlerine kapanması ile sinema salonlarını erotik ve karate filmlerinin kapladığını söylemekte ve “kötü film iyi filmi kovmuştur” değerlendirmesinde bulunmaktadır (Dorsay, 1989, s. 21).

Siyasi kavgalar ve ölümler ile girilen 1980 yılında Türk toplumunda derin izler bırakan askeri darbe Türk sinemasını da derinden etkilemiştir. Toplum gibi sinema da döneme uymaya çalışmıştır. 70’li yılların ortalarında sinemaları saran seks furiasına yönelik denetlemeler artmıştır. Sinemadan uzaklaşan seyirci yeniden sinemaya dönerken, sinemada; aile, iletişimsizlik, köşeyi dönme, kadın, cinsellik, tüketim gibi konular işlenmiştir. Cinsellik konusu 70’li yıllardaki ele alınışından uzak bir şekilde, feminizm akımının da etkisiyle kadının aile içindeki yeni rolü, kimlik arayışı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bireyin iç dünyasını keşfetmeye yönelik ele alınan kadın filmlerinde cinsellik farklı bir boyut kazanmıştır (Güçhan, 1992, s. 93-95). 12 Eylül’le birlikte film sayısında önemli bir düşüş yaşanmıştır. 1979 yılında 195 olan film sayısı, 1980 yılında 62’ye düşmüştür. Toplumcu gerçekçi filmlerin darbe ile önü kesilirken, bireyin iç dünyasına yönelik filmlerle birlikte 12 Eylül sonrasındaki konuların işlendiği siyasi filmler de çekilmiştir (Kara, 2012, s. 92-93). 1986 yılı Türkiye genelinde sinema salonlarının ardı ardına kapanmaya başladığı yıl olmuştur. 195 filmin çekildiği aynı yıl içerisinde Türkiye’de “Sinema Yasası” çıkarılmıştır. İlk kez çıkarılan yasa ile Kültür Bakanlığı sinemayı denetim altına almıştır (Scognamillo, 1998, s. 220).

Tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapan Bayburt, Osmanlı Devleti döneminde sancak merkezi konumuna kadar yükselmiş, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında ise Erzurum’a bağlanmıştır. 1927 yılında Erzurum’dan kopararak Gümüşhane’nin ilçesi yapılan Bayburt, Doğu Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi kesişme noktasında yer almaktadır. Bayburt, 21 Haziran 1989 tarihinde il statüsüne kavuşmuştur (Karakoyunlu, 1990,

s. 14-15). Cumhuriyetin ilanının ardından 1927 yılında seyyar gösterimlerle başlayan ve sonrasında yapılan mekânlarla kurumsallaşarak devam eden Bayburt'taki sinemacılık faaliyetleri 1986 yılında sona ermiştir.

Araştırmanın Konusu ve Problemi

Türkiye’de sinema üzerine yapılan çalışmalar film merkezli ağırlıklı devam ederken, 2000’li yıllar itibariyle sinemanın kültürel etkisi üzerine çalışmalar artmıştır. 2001 yılında “Sinema Karadeniz’de (1909-1933)” adlı çalışması ile Trabzon, Giresun, Samsun, Ordu gibi illerdeki sinema kültürünü konu edinen Süleyman Beyoğlu’nun çalışması, ilerleyen yıllarda “İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Sineması (1895-1939)” ismi ile kitaplaşmıştır. Hakan Aydın’ın 2008 yılında yayımlanan “Sinemanın Taşrada Gelişim Süreci: Konya’da İlk Sinemalar ve Gösterilen Filmler 1910-1950” makalesi Konya’da ilk kez Amerikalı misyonerler tarafından başlatılan sinemacılık faaliyetlerinin ve sonrasındaki süreci konu edinmektedir. Nigar Pösteki’nin 2012 yılında yayınlanan “Sinema Salonlarının Dönüşümünde Bellek ve Mekan İlişkisi” adlı makalesi mekân öğelerinin bellekle olan ilişkisine odaklanırken, Serdar Öztürk’ün 2013 yılında kaleme aldığı “Türkiye’de Sinema Mekânlarını Sözlü Tarih Üzerinden Anlamak” adlı çalışması ile Hakan Akbulut’un 2014 yılında “Sinemaya Gitmek ve Seyir: Bir Sözlü Tarih Çalışması” adlı çalışması derleme yöntemi ile Türkiye’nin çeşitli bölgelerindeki seyir serüveninin izini sürmektedir. 2013 yılında yapılan Van’ın kültürel geçmişini sinema özelinde inceleyen Arzu Ertaylan’ın “Yeşilçam Döneminde Van’ın Sinema Kültürü” (2013) adlı çalışması ile 2014 yılında Ali Sait Liman’ın “Gaziantep’te Sinema, Seyir ve Seyirci (1923-1980) adlı çalışması konuya katkılar sunan makaleler arasındadır. 2015 yılında Serpil Kirel tarafından kaleme alınan “Seyir Deneyimi Açısından Sinema Salonu Nasıl Bir Yerdir” adlı çalışma ise konu ile ilgili yapılacak çalışmalara ufuk açmaktadır. Makalede bu yönde yapılacak çalışmalarda izlenecek yöntem tüm boyutları ile anlatılmaktadır.

Mehtap Özsoy’a ait “Pavlidis’ten Uğur’a Giresun’da Sinemanın Toplumsal Tarihi (1914-1990)” ismiyle de 2022 yılında kitaplaşan doktora tezi, konuyla ilgili yapılan önemli çalışmalardan biridir. Gülseren Güçhan’ın 1992 yılında yayımlanan “Toplumsal Değişme ve Türk Sineması”, Serpil Kirel’in 2005 yılında yayımlanan “Yeşilçam Öykü Sineması” ile 2018 yılında yayımlanan “Kültürel Çalışmalar ve Sinema” adlı kitap çalışmaları da konuyla ilgili yazılmış önemli eserlerdendir.

Bu tez çalışmasının konusu Bayburt’un sinema ile olan tüm ilişkisini kapsamaktadır. Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır Kentte ilk sinema gösterimleri 1927 yılında başlamıştır. Sinemanın toplumsal serüveninin güçlü olduğu yılların son sinema salonu ise 1986

yılında kapanmıştır. Çalışmanın “Bayburt’taki Sinema Salonları ve Seyir Serüveni” adlı ilk bölümü ile “Sinema ve Toplum” başlıklı ikinci bölümü 1927-1986 yılları ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın “Sinemada Bayburt ve Bayburtlular” başlıklı üçüncü bölümü ise konunun kapsamındaki ilk filmin çekildiği 1951 yılı ile son filmin çekildiği 1997 yılı aralığında sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın konusu ile ilgili Bayburt özelinde literatür yok denecek kadar azdır. Birkaç ismin anı kitaplarında yer alan Bayburt’taki sinemalı günler, bugüne kadar herhangi bir bilimsel çalışmaya konu edilmemiştir. Bu anlamda 1953 yılında yayın hayatına başlayan kentin ilk yerel gazetelerinden Bayburt Postası gazetesinin kurucusu Osman Okutmuş’un 1979 yılında yayınladığı “Hatıralarıyla Eski Bayburt” yazı dizisi önemlidir. Gazeteci Okutmuş’un anılarını kaleme aldığı yazı dizisi Bayburt’un sosyo-kültürel, eğitim ve spor alanlarında önemli bilgiler içermektedir. Özellikle bu çalışmanın konusu olan Bayburt’un seyir serüvenine dair ilk bilgiler Okutmuş’un yazdığı tiyatro ve sinema başlıklarından edinilmiştir. Bu yazı dizisi henüz sinema salonlarından mahrum olan kentte seyyar sinemalar hakkındaki önemli bilgiler içermektedir. Yine aynı gazetede yayınlanan birkaç makale ve haber ile film reklamları kentte en çok tutan filmlerin tespitinde, dönemin reklam anlayışını ve dilini yansıtmaları açısından önemlidir.

Tarihçi Murat Küçükkuşurlu’nun Bayburt Belediyesi yayınlarından çıkan “Osmanlı’dan Cumhuriyete Bayburt Tarihi” adlı kitabında Bayburt’un sinema salonlarının bir kısmı hakkında bilgi bulunmaktadır. Eğitimci Ali Kemal Temuçin’in “Bayburtlama” adlı öykü kitabı 1949 yılında kurulan Bayburt’un ilk sinema salonu “Ar Sineması”nın seyir deneyimlerine dair önemli bilgiler içermektedir. Yine eğitimci Prof. Dr. Rıfat Yıldız’ın hayatının anlatıldığı “Bir Akademisyenin Hayat Yolculuğu” kitabında Bayburt’un konu edilen yılları içerisindeki son sinema salonu “Yıldız Sineması”nın popüler olduğu dönemle ilgili bilgiler yer almaktadır. Yıldız Sineması’nın sahibi olan ailenin bireyi olan Rıfat Yıldız’ın makinistliğe kadar uzandığı o yıllarda özellikle en çok tutulan filmler bahsi toplum eğilimlerini anlamak açısından kıymetlidir. Haber 69 Dergisi’ndeki Mahmut Kırtan’ın “Çoruh Sineması” adlı yazısı da 60’lı yıllarda faaliyette olan “Açık Hava Çoruh Sineması”na dair bilgiler içermektedir.

Çalışmanın en önemli kaynağına derleme usulü ile ulaşılmıştır. “Derleme” halk bilimciler tarafından çokça kullanılan bir yöntemdir. Halk bilgisi ürünlerinin yaratılıp yaşatıldığı ortam olarak ifade edilen “saha”dan derlenen bilgiler derlemeci tarafından tasnif edilerek kullanılır. “Görüşme” ya da “mülakat” yöntemi de halk edebiyatı bilgilerinin derlenmesinde yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biridir. Bu yöntem ile hem derlenen kişi hakkında, hem de derlenen konu ile ilgili geniş bilgiler elde edilir (Oğuz vd, 2018, s. 417-433). Bu tez çalışmasının önemli bir kısmı görüşme yöntemi ile elde edilmiştir. Özellikle 1950 yılı

ile 1986 yılı arasında Bayburt'ta yolu sinemadan geçen insanlara bire bir ulaşılmış, bu kişilerin önemli bir kısmı ile yüz yüze, il dışında olan isimlere de iletişim araçları aracılığıyla sorular yöneltilmiş, görüşleri alınmıştır.

Diğer yandan doküman analizi yöntemi de çalışmaya önemli derecede katkı sunmuştur. Belli bir gayeye yönelik olarak kaynakları bulma, okuma ve değerlendirme işlemlerini kapsayan doküman analizi, araştırılan konu hakkında bilgi veren materyallerin incelenmesi şeklinde de tanımlanmaktadır. İnsan ve toplum davranışlarını inceleyen nitel araştırmalar açısından en kıymetli bilgi kaynaklarından biri olan doküman analizinde geçmişteki olguların yer aldığı yazı, resim ve raporlar gibi arşiv belgeleri dikkate alınmaktadır (Sak, vd. 2011, s. 230-231). Çalışmada derleme ile elde edilen bilgiler, tez konusu ile ilgili gazete, dergi ve arşiv belgelerinden elde edilen dokümanlar ışığında incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı

'Bayburt Kent Kültüründe Sinema' adlı çalışma Bayburt'ta 1927 yılında başlayan sinemacılık faaliyetleri çevresinde oluşan kültürü ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Çalışmada sinema salonlarının tamamı tespit edilmeye çalışılmış, sosyalleşme mekânı olarak ön plana çıkan sinema belirli kavramlar üzerinden değerlendirilmiştir. Sinema olarak kullanılan mekânları, işletmecilerini, çalışanlarını ortaya çıkarmayı hedefleyen çalışmanın asıl konusu sinemanın Bayburt halkına ve Bayburt kent kültürüne yansımalarıdır. Ayrıca Bayburt'ta sinema çevresinde gelişen sözlü kültürü tespit edip incelemek çalışmanın amaçları arasındadır.

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Bu çalışma, yaşları bugün 60'ın üzerinde olan insanların her konusu açıldığında "ah eski Bayburt" diyerek iç çekip anlatmaya başladığı yılları ortaya çıkarma çabası taşımaktadır. Bir zamanlar Anadolu'da da kayda değer bir sosyal hayatın var olduğunu tespit etmeyi amaçlayan çalışmanın, kentin kültürel ve toplumsal anlamda özgünlüğünü kaybettiği yönündeki görüşleri sorgulamak gibi bir gayesi de vardır.

Çalışmada konu edilen yılları hatırlayan insanlar, bugün yaşlı olarak değerlendirilecek kişilerdir. Sözü edilen kişilerin belleklerinde taşıdıkları kültürel öğeler kayda alınıp incelenmediği takdirde, bu kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması mümkün olmayacaktır. Bu sebeple çalışmanın yapılması Bayburt kültürel mirası açısından önemlidir. Çalışma için seçilen Bayburt'taki sinema faaliyetleri ve çevresinde gelişen kültür Bayburt kent kültürünün oluşumu ve gelişimi açısından da son derece önemlidir. Bu çalışma ile Bayburt kent kültürünü oluşturan dinamiklerden birisi olan sinema kent kültürü açısından incelenmiş ve bu

alandaki yapılan ilk çalışma olmuştur. Dolayısıyla çalışma Bayburt'un sosyo-kültürel hayatının bir döneminin ortaya çıkarılmasına katkı sunacaktır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırları konu olarak Bayburt kent merkezindeki sinemalar ve bu sinemaların etrafında gelişen kültürdür. Coğrafi olarak ise Bayburt kent merkezidir. Bu bağlamda ilgili coğrafya ve konu hakkında karşılaşılan en büyük sınırlılık Bayburt'ta açılan sinemalar ve faaliyetleri ile ilgili resmi kayıtların son derece yetersiz olmasıdır. Bayburt Belediyesi ve Bayburt Halkevi gibi kurum ve kuruluşların arşivleri çeşitli sebeplerle (yangın, sel gibi) günümüze ulaşamadığı için konu hakkında yeterli yazılı ve görsel belge elde edilememiştir. Bu sebeple çalışma tamamen döneme tanık olmuş kaynak kişilerden elde edilen bilgilere dayandırılmıştır. Bu bilgiler kişiler arası anlatım farklarının tespit edilmesiyle sözlü kaynaklar arasında bir karşılaştırmaya tabi tutulmuştur; ancak yazılı kaynaklardan doğrulama yöntemi sınırlı derecede uygulanabilmiştir.

Varsayımlar

Çalışmanın temel varsayımı geçmiş tarihlerde Bayburt kent merkezinde bir sinema kültürü olduğu ve bu kültürün kent kültürünü etkilediği varsayımdır.

İkinci varsayım ise çalışmada geçmiş dönemlere ait bilgilerin çoğunluğu sözlü kaynaklardan elde edilen mülakatlara dayandırıldığı için bu kaynakların aktardıkları bilgilerin doğru olduğu varsayılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BAYBURT'TAKİ SİNEMA SALONLARI VE SEYİR SERÜVENİ

Bayburt'un geleneksel orta oyunları ile başlayan seyir ilişkisi tiyatro ile devam etmektedir. 1927 yılında sinema gösterimleri ile buluşan Bayburt'un tiyatro geçmişi bilinen tarihiyle yirmi yıl daha gerilere gitmektedir. Bu gösterimler için kentte bir salon bulunmamakta, oyunlar dönemin kiraathanelerinde yapılmaktadır.

1.1. SEYYAR GÖSTERİMLER

Bayburt'un seyir serüvenine dair ilk bilgiler 1907 yılını işaret etmektedir. 1907 yılında Erzurum, Erzincan ve Bayburt'ta İtalyanlar tarafından kurulmuş olan “Canbaz Hayvan Kumpanyası” şikâyetlere konu olmaktadır. Erzurum Valiliği'nin İstanbul'daki makamlara yazdığı şikâyet yazısında, “birkaç sefil İtalyan” tarafından kurulan tiyatro ekibinin İngiliz Konsolosluğu himayesinde faaliyetlerini sürdürdüğü yönünde bilgi verilmektedir. Valiliğin koyduğu kuralların dışına çıkıldığı için tiyatro grubunun gösterilerine izin verilmediği belirtilmektedir (Küçükuşurlu, 2021, s. 128).

Bayburt'ta ikinci bir girişim 1908 yılında gerçekleşmiştir. Haydar Bey Kiraathanesi'ni işleten Fehmi Bey, İstanbul'dan “Osmanlı Tiyatrosu” adlı kumpanya ile anlaşmış, 12 kişiden oluşan bu grup Ramazan'ın hemen öncesinde kente gelmiş, resmi makamlar sergilenecek oyunların dini ve milli hassasiyetlere zarar vereceğini düşünerek tiyatro grubuna müsaade etmemiştir. Tiyatro ekibi 20 gün boyunca sorunun çözülmesini beklemiş ve izinler çıkmayınca kentten ayrılmıştır (Küçükuşurlu, 2021, s.129).

1.1.1. Taşhan ve Güzel Ay Sineması (1927-1937)

Osmanlı'nın son döneminde tiyatro gösterilerine dair bilgiler bulunan Bayburt'un sinemalı yılları Cumhuriyet'in ilk yılları ile başlamaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir taraftan devlet yatırımları ile gelişmeye başlayan Bayburt, özel teşebbüsler eliyle de yenilikler görmektedir. Bayburt'ta o yıllarda elektrikli un fabrikası ve şayak (kumaş) fabrikası girişimleri bulunmaktadır. Bu yeniliklerin yaşandığı 1927 yılında Trabzon'da yayınlanan Yeni Yol Gazetesi, okuyucularına Bayburt'ta “Güzel Ay” isimli bir sinemanın açıldığı yönünde bilgi vermekte ve Bayburt'un medeniyet yolunda önemli gelişmeler ve ilerlemeler kat ettiğini bildirmektedir (Küçükuşurlu, 2021, s. 129).

Gazeteci Osman Okutmuş 1979 yılında kaleme aldığı ve 45 yıl gerilere uzanarak çocukluğunun Bayburt'unu anlattığı yazı dizisinde Bayburt'un ilk sinema salonunun Taşhan (Bedesten) içerisinde olduğunu belirtmektedir. Tellalların Bayburt sokaklarında sıra dışı bir

şekilde duyurusunu yaptığı, sessiz komedi filmlere ilgi o kadar fazladır ki filmi ayakta izleyenler de oturanlar kadardır ve salonda adeta kakhaha tufanı kopmaktadır. 1927 doğumlu Osman Okutmuş'un 1930'lu yılların ortalarına denk gelen anılarındaki Taşhan'da açılan bu sinemada en çok akıllarda kalan film ise Amerikan güldürü sinemasının önemlilerinden Laurel ve Hardy'dir.

Ya ilk olarak Bayburt'a getirilen sinema daha bambaşka idi. Sinema sessizdi ama "Lorel- Hardi" filmleri her gün onar dakikalık olarak yarı gecelere kadar matine yapardı. Tarihi Taşhan, sinema salonu olarak kullanıyordu.

Tarihi Taşhan, Bayburt bir zamanlar Orta Şark'ın ticaret merkezi olduğu devirlerde hummalı ve şaşaalı günler yaşamıştı. İran ve Türkistan dolaylarından develerle getirilen ipekler, Horasan işi şallar, burada sergilenirmiş. Akşam olduğu zaman kapıları kapanır, sabah ezanları okunurken tekrar alışverişe açılmış. Tarihini kale ile yaşıt olduğunu söyleyen tarihçilerimiz vardır.

İşte böyle bir tarihi eserin salonunda oynatılan sinema, o uzun kış gecelerinin süsü idi. Bazen on-on beş matine yapan sinemanın fiyatı on para idi. Daha sonra yüz paraya kadar yükseltildi. Bu sinemaya meftun olanlar o kadar çoktu ki, düzenlenen bütün matinelere girenler çoğunluğu teşkil ediyorlardı.

Sinema sessizdi ama daha ziyade komedi filmleri oynatıldığı için, müşteriler kakhahaları basarlardı... Hele Lorel ile Hardi'nin filmi oynadığı zaman, salonu dolduranların yarısı ayakta seyrederdi.

Ertesi günü, eğer yeni bir film gelmişse, Tellâlların nidası Bayburt cadde ve sokaklarında yankı yapardı: "Ey ahali! Bu gece sinemada, hani o ikili, biri şişman, diğeri alabildiğine zayıf komik var ya, onların filmi oynayacak. Duyduk duymadık demeyinnn" diye (Okutmuş, 1979, s. 3).

Amerikan güldürü sinemasının zirvesi olarak kabul edilen bu zıt ikiliye Stan Laurel ve Oliver Hardy can vermektedir. Fiziksel çelişkinin aynı sıra saf-kurnaz, becerikli-beceriksiz, şanslı-şanssız, cesur-korkak gibi ikilemlerin tümünü kullanan bu zıt-çatışan kişilikler, 1929 yılında başlayan ve 1930'lu yıllarda etkisini sürdüren ekonomik buhranı Amerikan halkına unutturmayı sağlamışlardır. Türkiye'de önce sessiz sinemanın, sonrasında seslendirilerek hatta yerel konular uyarlanarak uzun yıllar gişe rekorları kıran film (Makal, 2017, s. 53-54), Okutmuş'un anlatımına göre Bayburt'ta da ilk izlenen filmler arasındadır.

Bir zamanların ticaret merkezi konumunda bulunan Taşhan'daki "Güzel Ay" sinemasını Kasımağazade Yaşar Bölen ile Ali Panzer isimli iki genç açmıştır. Dava vekili Hamdi Bölen'in tüccar oğlu Yaşar Bölen ile yine kentin tanınan genç tüccarlarından Ali Panzer çevre illerden duydukları bu yeniliği Bayburt'a kazandırmak için girişimde bulunmuşlar ve İstanbul'dan getirdikleri makine ekipmanı ile Taşhan'ın salonunu kiralamışlardır. 10 yıl kadar kış günlerinde bu sinemayı işletmiş ve ardından Yaşar Bölen İstanbul'a, Ali Panzer ise Erzurum'a göç etmişlerdir (KK: 1).

Taşhan'daki sinema salonu işletmecisinin akrabası olan kaynak kişi, büyüklerinden dinlediği kadarıyla 1937 yılına kadar devam eden sinemada İstanbul temalı Sessiz Türk filmlerinin de izletildiğini söylemektedir (KK: 1). Bu dönem Türk sinemasında "Tiyatrocular Dönemi" olarak bilinmekte ve Muhsin Ertuğrul'un sinemada ön plana çıktığı yıllardır.

Gazeteci Okutmuş'un anıları Bayburt'un seyir serüvenine dair önemli bilgiler içermektedir. Aynı yıllarda sinemanın yanı sıra üç yerde de tiyatro gösterisi yer almaktadır:

Sinema böyle devam ederken üç yerde de sözüm ona tiyatro sergilenirdi. Bir kahve veya gazino salonunda hasırlardan örülmüş bir sahne, bu sahnenin önünde dizilen sandalyelerin üzerinde oturmuş beş-altı dansöz. Bir keman, bir cümbüş, bir darbuka saz ekibini oluştururdu. İlk önce, sazlar ara nağmeler yapar, şarkılar türküler okunur, ondan sonra dansözler maharetlerini sergilerlerdi. Arkasından naralar, el çırpımlar gırla giderdi.. Bazen de benim türküm okunacak, yok benim ki okunacak diye sandalyeler havada uçardı...

Hele ertesi gün, bu üç yerde oynanan tiyatronun duyurulmasındaki tellalların nidalarını duymak bir zevkti:

"Ey ahali!.. Duyduk duymadık demeyin. Bu akşam .....in kahvesinde tiyatora vaaarr. Yedi kız çılcıplah oynıyacak"

Hele bir tanesi vardır ki, Ecemoğlu İbrahim emi, bunları alaylı bir lisanla yansılardı:

"Ey ahali! Bu gece tiyatorada, kızlar anadan üryan oynıyacaklar. Bir gelen püşman, bir de gelmiyen. Hele bir cambaz var.. Cameşi omuzlarına alırda, gezdürür.."

Bu heyecanla, akşam tiyatro [!] ya gidenler, ertesi günü, İbrahim emiyi yakalarlardı:

"Hani senün dedüklerinden, hiç birisi oynamadı?" diye suale çekerlerdi. İbrahim efendi, yine kendine has cevaplar yapıştırırdı:

"Vola, hele sor ki, hayatında heç tiyatroya gittin mi? Been ele bağır diirler, bende bağırırım (Okutmuş, 1979, s. 4).

1.1.2. Sinema Denilince Herkesin Dilindeki İsim: Kuddüsü Yener

Bayburt'ta anılarıyla hatırlanan ilk sinemacı Kuddüsü Yener'dir. 1913 Mutlu (Varjına) köyü doğumlu Kuddusi Yener, daha yaşını doldurmadan 1. Dünya Savaşı başlamıştır. 1915 yılında harbin en şiddetli zamanlarında Bayburt'tan İç Anadolu'ya doğru yönelen kabileler içerisinde Yener ailesi de bulunmaktadır. Muhacir kabileleri eşliğinde Kırşehir'e varan aile, ilk olarak burada yerleşse de bir zaman sonra Samsun'a göçerek orada hayat kurmuştur. Kuddusi Yener, okul çağında geldiğinde Osmanlı okullarında eğitim almıştır. Çocukluğu ve ilk gençlik yılları Samsun'da fırıncılık ve çaycılık yaparak geçmiştir. Samsun'daki son yıllarında o zaman kentin bir yeniliği olan sinemaya merak salmış ve bu işle ilgili bilgiler edinmiştir. Aile 1930'lu yılların sonuna doğru Bayburt'a dönmüştür. Kuddusi Yener de Samsun'da öğrendikleri ile Bayburt'ta sinema girişiminde bulunmuştur (KK: 2). Kuddusi Yener'in sinemacılık faaliyetlerindeki Samsun bağlantısı Bayburt'un sinemacılık tarihi boyunca devam etmiştir. Samsun bölge film işletmecilerinin bulunduğu kenttir.

1.1.3. Meşhur Çayevinde Sinema Gösterimleri

Kuddusi Yener, ilk girişimini Cumhuriyet Caddesindeki günümüzde İşmar Market olarak hizmet veren iki katlı binanın ikinci katında 1939 yılında gerçekleştirmiştir. Bayburt'ta 'Çayevi' olarak bilinen ahşaptan yapılı mekân sinema salonu olmuştur. İlk önceleri mekânın işletmecisi de, makinisti de Kuddusi Yener'dir (KK: 3).

1940'lı yılların Bayburt'un da elektrik Çoruh'tan üretilmektedir ve şehre sınırlı saat aralığında verilmektedir. Çetin geçen ve kış aylarının özellikle "zemheri" diye tabir edilen zamanlarına denk gelen günlerde ise elektrik kesintileri yaşanmaktadır. Buz kütleleri elektrik üretimine engel olmaktadır. Bu gibi zamanlarda sahne kararmakta ve seyirciler buz kütlelerinin engel olduğu elektriğin gelmesini beklemektedir.

O günleri yaşayan isimlerden biri olan 1935 doğumlu Ülkü Gökaltp Güney, ilk sinema heyecanını ve ilk izlediği filmi unutmamaktadır. Güney, o ilk gün buz kütlesi dolayısıyla elektriğin kesildiğini öğrenmiştir. Sinema derme-çatma mekânlarda gösterildiği bu yıllarda kurumsallıktan da uzaktır. Gösterimler için kimi zaman önemli isimlerin gelmesi beklenmekte, duyurulan başlangıç saatlerine riayet edilmemektedir.

Ben ilk sinemayı Bayburt'ta çayevi vardı. Aşurların (İşşırların) dükkanın üstü. Hayatımda ilk sinemayı orada izledim. Filmin adı 'On Üç Kahraman'. Türk filmi, Plevne'de Ruslara karşı savaşan on üç Türk askerinin kahramanlık öyküsünü anlatıyor. Sinemanın sahibi Kuddüs emi. Makinisti de o zaman radyo tamirciliği üzerine işyeri de olan Süleyman Toptepe idi. İlk defa sinemaya gittim. Sandalyeler dizilmiş. Girerken birer kağıt verdiler. O sandalyelere oturduk. Yarım saat sonra Kuddüs emi geldi. 'Bilet kontrol' dedi. Yarım saat de o sürdü. İlk heyecan inanılmaz bir anıydı. Hayran kalmıştım. Bir kış günüydü. Bazen film çok net, bazen de film kararıyor. Bir süre sonra devam ediyor. Karardığı zaman ısıklık çalışıyorlar. Kuddüs emi bağılıyor: 'Ola ne bağırsız, buz geldi buz, 5 dakika sonra geçer.' Çoruh kışın buz akıyor, dinamonun çevirdiği yerde kesinti oluyor. Beklerdik onu. Bir başka filmde yine yaşadığım olay şu oldu. Saat 8'de film başlayacak. 8.30, 9.00 oldu, başlamadı, ayaklarımızı vurup protesto etmeye başladık. Biraz sonra Kuddüs eminin sesi geldi: 'Ne ola bağırsız Albayın karısı gelmedi daha. O gelsin başlayacak.' Bir başka gün Kaymakam gelmedi diye, ya da Edibe Paşa derlerdi, Edibe (Alp) abla gelmemişse gecikirdi. Bu Edibe abla yaşadığı süre boyunca sinemaya gelen tüm filmleri izlerdi. Hafızalardan çıkmayan bir isimdi. Sinemaya faytonla gelirdi (KK: 4).

Gazeteci Osman Okutmuş da "Hatıralarıyla Eski Bayburt" yazı dizisinde bu sinemadan bahsetmekte ve elektrik gittiğinde makinistin sahneye çıkıp filmin sonunu bağladığını aktarmaktadır:

Ya Sineması?... O daha bambaşkaydı. Elektriklerin devamlı yanıp sönmesi nedeniyle, el vurmaları ve sıraları kırmaları ile meşhurdu. Hele filmin en heyecanlı yerinde kesilmesi veya kopması fırtınalar koparırdı... Hemen her gün filmin tam bitimine yakın elektrikler söner, bir daha yanmayacak haberi gelince, makinist hemen sahneye fırlar, filmin sonunu kendine mahsus şivesi ile anlatırdı:

‘Ola, arkadaşlar, o giz var ya, o giz... (Gözlerini ağlıyormuş gibi silerek) öldürülen nişanlısının mezarına gidecek, orada ağlayacak, bir de keman taksimi yapacak.. İşte ondan sonra, son yazacak, hepsi bu!’ dediği zaman bir alkış tufanı kopardı (Okutmuş, 1979, s. 4).

1.1.4. Üçüncü Mekân Belediye Yanında

1943 yılına kadar Çayevi’nde sinema faaliyetlerini sürdüren Kuddusi Yener, mevcut belediye binasının yanındaki tek katlı bir işyerini kiralayarak iki yıl da bu yeni yerde sinema faaliyetini sürdürmüştür. “Kültür Sineması” ismiyle açılan bu derme çatma mekânın oturma yerleri de tahta sıralardan oluşmaktadır. Kültür Sineması’nda film izlediğini hatırlayan kaynak kişi, çocuk yaşta ilk olarak izlediği filmin deniz sahnesinde kameranın zomladığı büyükçe bir gemiden korktuğunu ve neredeyse salondan kaçacakken büyükleri tarafından yerine oturtulduğunu hatırlamaktadır (KK: 5).

Kuddusi Yener’in kızı Yıldız Yener Albayrak, her ikisi de Çoruh nehri kıyısında bulunan hem Çayevi’nde hem de belediyenin yanındaki sinema işletmelerinde babasının kendi elektriğini nehirden üreten bir sistem kurduğunu, zaman zaman filmi bu yöntemle gösterdiğini ve aynı sistemle mekânları ısıttığını da aktarmaktadır (KK: 2).

Bayburt’ta Kuddusi Yener ile başlayan ilk gösterimler daha çok eril bir topluluğa hizmet vermektedir. Halkevi ve yanındaki binanın yapılışına kadar kadın seyirci sinemada görülmemekte, erkeklerin egemen olduğu kahvehaneler gibi yerlerde gerçekleşen seyyar sinemacılık faaliyetleri kadın seyirciden mahrum olarak devam etmektedir. 1940 yılında Halkevi binası içerisinde faaliyete geçen sinemada ilk kadın seyirciler görülmeye başlamakta, 1949 yılında açılışı yapılan Ar Sineması ile de kadınlar bu eğlence mekânının ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir.

1.1.5. Halkevi ve Sinema Girişimi

Başbakan İsmet İnönü’nün 1935 yılında gerçekleştirdiği meşhur doğu gezisinin ardından gündeme gelen Halkevi binasının yapımı için gerekli kaynak 1936 yılında temin edilmiştir. Akşam gazetesinin haberine göre, o döneme kadar küçük bir mekânda faaliyetlerini sürdüren Halkevi için yeni bir bina yapılacaktır. Binanın yapımı için gerekli olan 10 bin lira ayrılmıştır (Akşam Gazetesi, 1936, s. 6). 1936 yılının eylül ayında duyurulan haberin ardından inşaat 1937 yılının bahar aylarında başlamıştır. Binanın inşaatında yöre halkı, halkevinin sporcuları da ücretsiz olarak çalışmıştır (KK: 3). Binanın müteahhitliğini, bir dönem Türk Ocağı Başkanlığı da yapan şehrin öncü isimlerinden Yakup Kefeli üstlenmiştir (BCA, nr. 490. 01-1714.968.1).

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitime verdiği önemi ortaya koyan Halkevlerinin çalışma talimatnamesinde kitlesel eğitimin önemli kolu sinema da düşünülmüş, tiyatro faaliyetleri içerisinde değerlendirilen sinema konusu talimatnamenin 50. ve 51. maddelerinde yer almıştır. Bu iki maddede sinema faaliyetlerindeki maksadın halkın eğitilmesini sağlamak olduğu üzerinde durulmuş ve gösterimlerin ücretsiz olarak yapılmasının şart olduğu ifade edilmiştir (Beyoğlu, 2018, s. 116).

1940 yılında Bayburt Halkevi binası istenilen şekilde tamamlanamasa da faaliyete başlamıştır. Dönemin önemli gazetelerinden Tasviri Efkâr bitişğinde sinema salonu bulunan Halkevi binasının açılışının 10 Haziran 1940 günü gerçekleştiğini duyurmuştur. Gazetenin 11 Haziran 1940 Salı günü yayınlanan nüshası “Bayburt Halkevi binasına kavuştu” başlıklı habere yer vermiş, yeni binanın törenle açıldığını bildirmiş, Bayburtluların çok sevinçli olduğu vurgusu yapmıştır.

Dün Bayburtluları cidden sevindiren bir hadise olmuştur. Bu ehemmiyetli hâdise üç seneden beri inşaatı devam eden büyük Halkevi binasının küşad merasimidir. 65 bin Türk lirasına ve sonsuz emeklere dayanan bu büyük bina ve yanı başındaki muazzam sinema salonu hakikaten takdire şayan bir güzelliكتedir. Bina 32 odalıdır. Ayrıca yanı başında bin kişilik sinema salonu vardır.

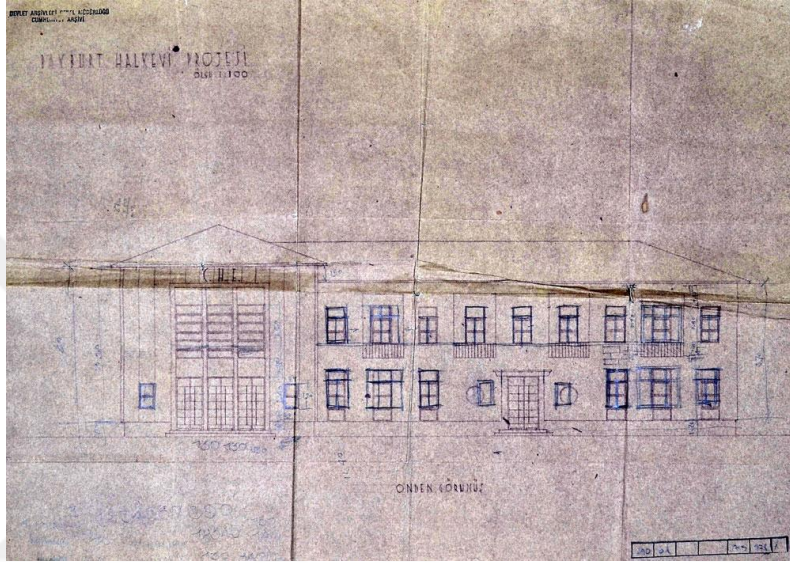
Dün saat 13'te Parti başkanı B. Hacim tarafından irad edilen bir hitabe ile merasime başlanmış ve kapının kordelası kesilerek içeri girilmiştir. Parti Başkanı nutkunda ezcümle demiştir ki: (Bayburt halkı bu bina için çok para ve daha fazla enerji sarf etti. Biz bu enerjiyi tam yerinde ve gününde semerelendirilmiş olmaktan mütevellit büyük bir gurur duymaktayız.

Misafirlere çay ve pasta ikram edilmiştir. Halkevi Başkanı Bay Kazım da misafirlerle bir hasbihalde bulunarak üç yıllık çalışmalar hakkında izahat vermiştir.

Gece bir eğlenti tertip olunmuş ve kazanın güzideleri tarafından güzel şiirler okunmuş ve edebi bir gece yaşanmıştır. Bu geceden itibaren halkevi sineması faaliyete geçmiştir. Bir ay müddetle halktan duhuliye alınmayacaktır. Halkevi sinemasının elektriği Belediye tarafından meccanen yemin olunmaktadır (Tasviri Efkâr, 1940, s. 4).

Gazetede çıkan haber, eksik bilgiler içermektedir. Sinema salonu henüz yapım sürecindeydi ve sinema gösterimleri tamamlanan Halkevi içerisindeki bir salonda yapılmaktaydı. Ayrıca haberde Bayburt'taki Cumhuriyet Otel'i'nin fotoğrafı kullanılmıştı. Binanın müteahhidi bu durumu 18 Temmuz 1940 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'ne bir dilekçe ile bildirmekte ve binanın henüz tam anlamıyla bitirilmediğini, haberde kullanılan fotoğrafın da yapımı devam eden binanın olmadığını belirtmekteydi. Haberdan dolayı da CHP Bayburt İlçe Başkanlığı'nı suçlamaktaydı. Müteahhit Yakup Kefeli, işle ilgili alacağı olmasına rağmen inşaat için verdiği ipotekin kaldırılmamasının kendisini mağdur ettiğini belirtmekteydi. Kefeli'nin dava vekili ise sonradan sinemacı olarak tanınacak olan Nevres Atamer'di (BCA, nr. 490.01.1715.972.1).

1940 yılının haziran ayında açılışı yapılan binanın henüz sadece halkevi tarafı faaliyete geçmişti. Faaliyete geçen bölümün toplantı salonunda film gösterimleri başlamıştı. Halkevi tarafından 4 bin 70 TL bedelle Türk Philips Limited Şirketi'nden satın alınan sinema makinesi ve amplifikatör (ses sistemi) bu salona kurulmuş ve halka film izletilmekteydi. Halkevi Reisliği ile Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği arasındaki yazışmalarda şirkete olan borcun tamamına yakınının CHP Genel Sekreterliği tarafından ödendiği, geri kalan küçük bir kısmın ise Bayburt Halkevi Reisliği tarafından ödenmesi gerektiği ifade edilmektedir (BCA, nr. 490.01.1715.972.2).

Şekil 1: Halkevi ve Sinema Binası Projesi (BCA, nr. 490.01.1715.971.1)

Halkın bu tam bitmemiş mekâna ilgisi az olmuştur. Durumun böyle olmasında alınan ses sisteminin salonda yetersiz kalışının yanı sıra gösterilen filmlerin devlet eliyle çekilen propaganda amaçlı filmler oluşu da etkili olmuştur. Hatay'ın kurtuluşu, İsmet İnönü'nün gezileri ve demiryolu hatlarının açılışı gibi resmi konulara ilişkin gösterimler ile ağır aksak başlayan sinema faaliyetleri yaz aylarında ise açık havada yapılmıştır (Küçükkuşurlu, 2021, s. 129). 1940'lı yıllarda Halkevlerinde kısa belgesel türünde haber filmleri de gösterilmiştir. Asıl film den önce gösterilen haber filmleri siyah-beyaz, sesli ve on dakikalık filmler olmuştur (Beyoğlu, 2018, s. 259). Süleyman Beyoğlu'nun Işıl Çakan'dan aktarımına göre, 1940 yılında sinema tesisatı da bulunan Halkevi sayısı 38'i bulmuştur (2018, s. 120).

1945 yılında sinema salonunun işletmeciliğini kentin önemli tüccarlarından Fazıl Okutmuş üstlenmiştir. Fazıl Okutmuş, akrabası da olan sinemacı Kuddisi Yener ile ortak bir şekilde bu sinemayı işletmiştir (KK: 6). Sinemanın müdürlüğünü yapan Fazıl Okutmuş, 1945 yılının aralık ayında Bayburt Belediyesi'ne müracaat ederek işletmekte olduğu sinemaya Çarşamba, Cumartesi ve Pazar günleri öğleden sonra 2.5 saat elektrik talebinde bulunmuştur.

Okutmuş'un bu talebi belediye meclisinde görüşülmüş, uygun görülmüş ve 2.5 saati 6 liraya elektrik verilmesi kararlaştırılmıştır (Küçükuşurlu, 2021, s. 129).

Müzişyen Fırat Kızıltuğ, 1945 yılında bu sinema salonunun önündeki elektrik direğine Telefunken marka bir hoparlör bağlandığını, bu hoparlörden plak yayını yapıldığını söylemektedir. Babasının Cumhuriyet caddesindeki fotoğrafhanesinden kaçarak, sinemanın önüne geldiğini anlatan Kızıltuğ, birçok şarkıyı o zaman bu hoparlör aracılığıyla dinleyip ezberlediğini belirtmektedir. 1945 yılının sonlarında Bayburt'tan ayrılan Fırat Kızıltuğ, o yıllarda sinemacı olarak Kuddusi Yener'in isminin ön plana çıktığını ve sinema gösterimlerini bizzat Yener'in kendisinin yaptığını hatırlamaktadır (KK: 6).

Halkevi binası içerisinde başlayan sinemacılık faaliyetlerinde ilk kez kadınlara özel matinerler de düzenlenmeye başlamıştır. Filmlerin kadın-erkek ayrı ayrı gösterilmeye başladığı bu yıllarda belediye encümeni de sinema tarafından sorulan bilet fiyatlarını belirlerken; öğrenci, asker, kadın ve erkek şeklinde belirlemiştir.

Sinemacı Kuddusi Yener, 1948 yılında Bayburt Belediyesi'ne başvurarak bilet fiyatlarının belirlenmesini talep etmiştir. Belediye Encümeni yaptığı görüşmeler sonrasında gündüzleri kadın, talebe ve askerlere, geceleri ise erkeklere film izlettirilmesini, gündüz gösterimlerinden 15'er kuruş, akşam gösterimlerinden ise 60 kuruş alınmasını kararlaştırmıştır (Küçükuşurlu, 2021, s. 130).

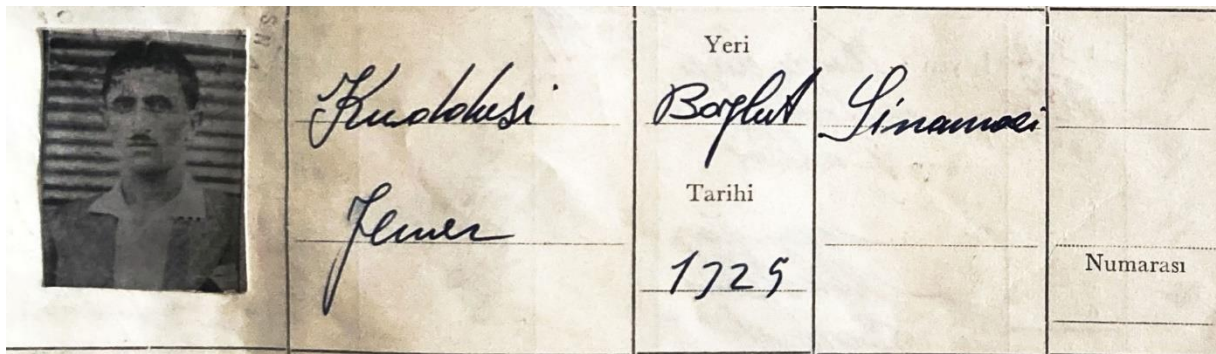
1.2. İLK SİNEMA SALONU AR SİNEMASI (1949-1961)

1940 yılında açılmasına rağmen birçok eksiği bulunan Halkevi binası ve yanındaki 1000 kişilik sinema binasının tamamlanabilmesi için ikmal inşaatı projesi hazırlanmıştır. Binanın ikmal inşaatının müteahhiti o yıllarda ticaretle uğraşan Necati Alp olmuştur. Bayburt Halkevi İkmal İnşaatı için Bayburt CHP İlçe Başkanlığı ile müteahhit Necati Alp arasında 18.10.1947 tarihinde sözleşme imzalanmıştır. 15.08.1949 tarihinde eksiksiz olarak tamamlanan (BCA, 490.01-1714.970.1) Halkevi binası ve 1000 kişilik sinema salonunun inşaatında halkevinde sportif faaliyetlerde bulunan gençler de çalışmıştır (KK: 3).

Kaynak kişilerden Turgut Başağa, sonradan Ar Sineması ismi verilen binanın, İstanbul'un Beyoğlu semtindeki Ar Sineması'nın tıpa tıp benzeri olarak yapıldığını ve ismini de oradan aldığını söylemektedir. Sahnesi, dekoru, locası, oturma yerleri bire bir aynı yapılan mekânın ilk yapıldığı yıllarda yan duvarlarında da locası olduğunu, sonradan yapılan onarımlarda bu locaların kaldırıldığını aktarmaktadır. İki kısma ayrılan balkonun 80 kişi aldığını, salonda 6 tane de loca olduğunu belirtmektedir (KK: 7)

Aynı yıllarda sinema salonu önünde afişler de asılmaya başlamıştır. 1937 yılı doğumlu Vural İşışır, ortaokulda okuduğu bu yıllarda zil çalınca, sinemanın önüne geldiklerini afişlere bakarak yorumladıklarını anlatmaktadır. Bu yıllarda kimi seyirciler ise sinemanın pasif bir etkinlik olmasının dışına çıkmakta, adeta beyazperdenin içine girmekte ve diyaloglara katılmaktadır.

Seyir esnasında kimi izleyicilerin filmde geçen diyaloglara karşılık vermek kaydıyla seslerini yükselttiğini hatırlayan İşışır, elektrik kesintilerinde daha gelmeyeceği bilgisi ulaşınca makinistin sahneye çıkarak, filmin sonunu anlattığını belirtmektedir. Halkevi salonu içerisinde oynatılan filmlerden “Zambo” filmini hatırladığını, arkadaşları ile gittikleri film çıkışında ellerine geçirdikleri birer çubuk ile kovboyculuk oynadıklarını söylemektedir (KK: 3).

Şekil 2: Kuddusi Yener’e Ait Bayburt Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Ortaklık Belgesi

1949 yılının yaz aylarında faaliyete geçen sinemanın ilk işletmecisi Kuddusi Yener olmuştur. Kenti yeniliklerle buluşturan Yener, üç yıl kadar bu sinemanın işletmeciliğini üstlenmiştir.

Kuddusi Yener’in kızı emekli öğretmen Yıldız Yener Albayrak, babasının sinemacılık faaliyetleri ile ilgili şunları söylemektedir:

Babam, son derece sosyal, o devirde Osmanlıcası çok iyi, okuyup yazabilen biri. Tiyatro ve sinema faaliyetlerinin içinde. Herkesle çok iyi ilişkiler içerisinde. Gerek devlet erkânında, gerek halkın içinde, gerek aile içinde mükemmel bir insan. Ben daha çok dışarıdan gelen asker kızlarıyla takılırdım. Babam, kız çocuklarına ev hanımlığının yakıştırıldığı o devirde benim okumamı sağlamıştı. Çocuk yaşlarımda hatırladığım, eğer biz kadınlar matinesine yetişemediysek veya yeni gelmiş bir filmi izleyemediysek, bizim için salonu açar, makineyi bizim için kurar ve filmi izletirdi. O yıllarda Safiye Ayla’yı, Safiye Akkılıç’ı konser için getirmişti. ‘Bu Dağlarda Maral Gezer’ ile ‘İzmir’in Kavakları’ filmine okul götürmüştü bizi (KK: 2).

1.2.1. Ar Sineması’nda Yangın

Yıldız Yener Albayrak, 1950 yılında Ar Sineması’nın makine dairesinde bir yangın çıktığını ve bu yangında sinemanın çok büyük ölçüde hasar gördüğünü belirtmektedir. Bir kadınlar matinesi esnasında makine dairesinde içilen sigaradan çıktığı yönünde hatırladığı yangının, makinenin kurtarılması için yanan filmlerin salona atılması ile salonun da

tutuştugunu, çıkan yangında kadınların panik ve korku halinde Ar Sineması'nın iki ayrı kapısından salonu terk ettiğini söylemektedir. Babasından dinlediği kadarıyla o gün can kaybının olmadığını, ufak tefek dumandan etkilenenler olduğunu, bu kişilerin Bayburt Devlet Hastanesi'nde ayakta tedavi edilerek taburcu edildiklerini söylemektedir. Yangına ilk olarak sinemada bulunan itfaiye hortumuyla müdahale edildiğini, Bayburt Belediyesi İtfaiye ekiplerinin de olay yerine gelmesiyle sinemadaki yangının söndürüldüğünü anlatmaktadır. Babası Kuddusi Yener'in yangının ardından kullanılamaz hale gelen sinema salonu için Gümüşhane'nin Torul ilçesinde yeni sandalyeler, koltuklar yaptırdığını, çok şık bir şekilde içini donattığını söylemektedir (KK: 2).

Sinema, yangının ardından yenilendikten sonra faaliyetine devam etmiş, o yıl ağırlıklı olarak tarihi filmler gösterilmiştir. 1951 yılı yapımlı "Barbaros Hayrettin Paşa" filmi vizyona girdiği yıl içerisinde Bayburt'ta da Ar Sineması'nda gösterilmiş, ilkokul ve ortaokul öğrencilerine bu film izlettirilmiştir (KK: 8).

1.2.2. Sinema Yeni İşletmecilerinde

1952 yılında Ar Sineması'nın işletmeciliğini dört ortak üstlenmiştir. O güne kadar kentte çeşitli iş kollarında faaliyet veren Hamdi Ozulu, Mehmet Başağa, Cemal Çikot ve Sıtkı Purut. Bu dört ortak yabancısı oldukları yeni işleri için Trabzon'dan makinist getirtmiştir. Sonrasında bu makinistle anlaşılamayınca, ortaklardan Mehmet Başağa Samsun'a gitmiş, bir süre sonra makinistliği öğrenerek geri dönmüştür. Öğrendiklerini ortağı Sıtkı Purut'a da öğretmiştir. Bu dönemde Sıtkı Purut ve Halis Çolak sinemanın makinistliğini üstlenmiştir. Sonrasında elektrikçi Nusret Tepiroğlu uzun yıllar sinemanın makinisti olarak çalışmıştır. Sinemanın büfecisi Necmi Çolak, gişecisi ise Hacıbey Paşaoğlu olmuştur (KK: 7).

1950'li yıllardaki Ar Sineması'nın ilk dönemlerini anlatan Ali Kemal Temuçin, henüz bu kamusal mekâna ait kuralların işlemediğinden bahsetmektedir:

Halkevi binasının en üst katı boydan boya büyük bir salondur. Salonun arka bölümünde, makine odasının hemen önünde ikinci kat balkonu vardır. Salonun girişe göre en sonunda büyük bir sahnesi ve kirli beyaz sinema perdesi vardır. Balkon ve salonda oturma aracı olarak ağaç sandalyeler kullanılmıştır. Bu sandalyeler, tahta çıtalarla birbirine çakılarak sabitlenmeye çalışılmıştır. Yine de tek tek sandalyeler olur ve onlar isteğe göre salonun değişik köşelerine götürülürdü. Sinema çalışanları bunu her ne kadar önlemeye çalışsalar da ne dağınıklığı ne de film gösterilirken sandalye gacı gücünü önleyebilirlerdi (Temuçin, 2010, s. 30).

1953 yılında sinema çalışanı Halis Çolak, belediyeden bilet fiyatlarının yenilenmesini talep etmiştir. Bu talep sonrasında belediye, birinci mevki ücretini 70 kuruş, ikinci mevki ücretini 50 kuruş, loca ücretini ise 300 kuruş olarak belirlemiştir (Küçükuşurlu, 2021, s. 130).

Bu yıllarda sinema ortaklarından Cemal Çikot ve Sıtkı Purut bilet satışı ile de ilgilenmekte, parası eksik olanları film başladıktan 15-20 dakika sonra bilet fiyatından eksik bir bedelle içeri almaktadırlar (KK: 3).

1.2.3. Yerel Basında Başmakale ‘Sinema Adabı’

21 Şubat 1953 tarihinde kentte çıkarılmaya başlayan Bayburt Postası gazetesi ilk sayılarından birinde başmakaleden sinema salonlarındaki davranış kurallarını sorgulamaktadır. A. Kahvecioğlu imzalı yazıda, sinemanın bir okul görevi üstlendiği üzerinde durulmakta, büyükşehirler örnek verilerek sinemada uyulması gereken kurallardan bahsedilmektedir. Bütün sinema yapıtlarının bir amaç doğrultusunda meydana getirildiğine değinilen yazıda, insana düşen görevin sinema yapıtlarından kendilerine düşen dersi almaları gerektiği belirtilmektedir.

Henüz sinema kültürünün istenilen seviyeye ulaşmadığı yönünde fikir veren yazının önemli bir kısmı ise sinema salonlarında uyulması gereken kurallara ayrılmaktadır.

Herhangi bir filmi seyrederken gerek rol icabı, artistlerin figürlerine ve gerekse bir muhabbet mevzuunun lüzumlu kıldığı sahnelerde adabı muaşeret kaideleri sınırından aşkın olarak hareket tarzı takınmak ve hislerin sarhoşu olarak bu nahoş havayı meydana getirmek, faillerine cemiyetin teessüfünü tevcih eder.

Sinema ıslık ve nara meydanı; hatta Ah veya Oh... çeken aşıkların divanı değildir. Ancak arz üzerindeki ve altındaki bütün konuları sinesinde toplayan ölçsüz fikir, edep ve ahlâk yuvasıdır. Binaenaleyh bu salonlara girenler, gördükleri filmin evvelâ mevzuunu, bu mevzuudan kendilerine yararlı olan ve hayatlarında icra edecekleri kısımları yahut yekdiğeriyle telif kabul etmeyen hususların tenkidini bilerek o günün hazzını ve filmin değerini sezebilirler. Kaldı ki gözlerin önünde seyreden, resimler ve hareketler yalnız seyirle kalırsa ve buna nahoş hava katılırsa artık ötesini bilmeğe lüzum yoktur. Zira cemiyetlerin değeri fertlerin karşılıklı sevgi ve saygıları ile değerlendirilir. Temennimiz buna layık olabilmemizdir (Kahvecioğlu, 1953, s. 1).

1.2.4. Hint Filmleri Dönemi ve Çok İzlenen Diğer Filmler

Sinema ortaklarından Hamdi Ozulu’nun kızı 1943 doğumlu Ülkü Ozulu Keskin, 9-10 yaşlarında iken babasının sinema işletmeciliğini yaptığını, kendisinin de bu yaşlarda ilk kez sinema deneyimi yaşadığını söylemektedir.

Evimiz ile sinema arasında sadece Çoruh Nehri ve Cumhuriyet Caddesi vardı. Tabi o zaman belediye köprüsü de cemiyet köprüsü de yok. Ya Çarşı köprüsüne, ya Taş köprüye yürümek zorundayım. Annem bir gün gitmişsem, hemen ertesi gün bırakmazdı. Ben de özellikle yaz aylarında eteklerimi toplar Çoruh’tan karşıya geçer, sinemaya kaçardım. Film izler yarıda ara verince makine dairesine çıkardım. Sıtkı Purut makinistti, derdim ki ‘Ben gelmeden başlatma abi, Hafız Burhan’ın ‘Makber’ plağını koy çalsın ben gelince devam edelim.’ Çoruh’tan karşıya geçer anneme görünür bir daha geri gelirdim. Sıtkı abi çok severdi beni. Beni görünce filmi yeniden başlatırdı (KK: 9).

Ülkü Ozulu Keskin, 1957 yılında babası ile Samsun'a film almak için gittiğini, o yılların en çok tutulan filmlerinden birkaçını alarak Bayburt'a geldiklerini ve o filmlerin kapalı gişe oynadığını hatırlamaktadır.

Filmler sürekli Samsun'dan gelirdi. 14 yaşında iken babam bir Samsun seyahatine beni de götürmüştü. Bize orada bir film seyrettirdiler. Çok beğendim filmi, alıp geldik Bayburt'a. Hiç unutmam Raj Kapoor'un 'Avare' filmi. Bu Hint filmi Bayburt'ta 15 gün kapalı gişe oynadı. Normalde en çok tutulan film dahi 1 hafta oynardı Bayburt'ta. Yine 1957 yılında Zeki Müren'in oynadığı 'Berduş' filmi de 15 gün boyunca sinemada gösterilmişti. O yıl bu iki film kadar tutan film olmadı (KK: 9).

Bu iki filme kadınların da çok geldiğini, locaların ve balkonların kadınlarla dolup taşıdığını hatırlayan Ülkü Ozulu Keskin, o yıllarda babası ve ortaklarının cumartesi ve pazar günleri sinemaya gelen askerlerden para almadıklarını söylemektedir (KK: 9).

Hüseyin Peyda'nın başrolünü oynadığı "Mezarımı Taştan Oyun", Ayhan Işık'ın başrolünde olduğu "Katil" ve "Öldüren Şehir" isimli filmler de Bayburt'ta ilgiyle takip edilmiş, günlerce sokaklarda bu filmler konuşulmuştur. Yine aynı yıllarda Eşref Kolçak'ın başrolünde olduğu filmler de çok izlenmiştir (KK: 10).

1950'li yıllarda Hint filmlerinin çokça tuttuğu yıllardır. Kadınlar başta olmak üzere bu dram yüklü filmleri izlemeyen yoktur. Etkisi o kadar güçlü olmuştur ki özellikle "Avare" filmindeki "Avaramu" şarkısı herkesin dilinde dolanmaya başlamıştır. 'Ah' diye Hint yapımı bir film daha gelmiş, "Avare" filminden aşağı kalmamıştır (KK: 7).

Geleneksel halk masallarının anlatı formülleri ile meydana getirilen Hint filmlerinin üç saat sürmekte olduğu bilinmektedir. "Masala" yani "karışık baharat" denilen bu filmler müzik ve dansın ağırlıklı olarak görüldüğü filmlerdir. Romansı, güldürü, macera ve söz oyunları ile karma bir anlatı yapısına sahip olan bu filmler (Kırel, 2018, s. 25-42), Bayburt'un 1950'li yıllarına damga vurmuştur.

Sinema ortaklarından Mehmet Başağa'nın oğlu Turan Başağa, Bayburt'ta sinemanın bir kültür olduğunu, eve misafir geldiğinde ancak akşamları sinemaya götürüldüklerini hatırlayarak, o günleri özlemle anmaktadır.

Gündüz çok giderdim ama gürültülü olurdu. Akşam öyle mi, sinemaya girince bir sessizlik çökerdi. Akşam müşterisi saygın, özel kişilerdi. Sinema diyince aklıma o sükût geliyor. Biz çocuklar o yıllarda takım tutar gibi artist tutardık. Mesela ben 'Ayhan Işık'çı idim. Yengem anlatırdı, sinemada öğrendiklerimi akşam gelir evde canlandırırımsım çocuk halimle (KK: 11)

Aynı yıllarda en çok tutan filmler arasında kovboy filmleri de yer almaktadır. Herkül, Tarzan filmleri çocukların ve gençlerin en çok rağbet ettiği filmler olmuştur. Filmleri izleyen çocuklar mahalle aralarında kovboyculuk oynamaya, karate yapmaya başlamışlardı. Daha sonra

Yeşilçam furyası da etkili olmaya başlamıştır. Ayhan Işık, Kenan Pars, Eşref Kolçak, Fikret Hakan'ın yeni yeni meşhur olma yolunda oldukları yıllarda, ilk başlarda siyah beyaz, sonra kısmen renkli filmler ve sonradan renkli sinemaskop filmler gösterilmiştir (KK: 11).

1950'li yıllarda köylerden de kente sadece sinema için gelenler olmaktaydı. Türk sinemasının ilk gerçekçi köy filmi olarak kabul edilen “Beyaz Mendil”, usta kalem Yaşar Kemal'in senaryosu ve yönetmen Ömer Lütfü Akad'ın en özel işi olarak görülmekteydi. Folklorun da fon müziği olarak kullanıldığı (Hakan, 2016, s. 178-179) filmin ünü Bayburt'un köylerine kadar ulaşmıştı.

1955 yılı yapımı Yeşilçam filmi “Beyaz Mendil” için köyünden yürüme geldiğini anlatan kaynak kişi 14 yaşındaki bu sinema deneyimini şöyle aktarmaktadır:

Yıl 1956, 15 yaşıdayım. O yıllarda mesela öyle güzel film geldiğinde sinemaya, pazartesi şehre inenler gelir haber ederlerdi. O zaman da Fikret Hakan ile ismini unuttum yabancı bir kadının başrolünü oynadığı, Kadir Savun'un da rol aldığı bir film gelmiş: Beyaz Mendil. Pazartesi şehre inenler izlemiş. Geldiler, ballandıra ballandıra anlattılar. Öyle bir merak saldı ki bana. Beklesem bir daha Pazartesi gününü film gidecek. En fazla 5 gün oynar ve gider. Hemen dayımın oğlu ile plan kurduk ve sabahın köründe yola koyulduk. 15 kilometrelik yolu geldik. Ar sinemasının önünde bulduk kendimizi. Öğleden sonra idi, koltukların tamamı dolu idi. Duygulu bir film, çok ağladığımı hatırlıyorum. Sinemayı izleyip o köy yolunu yürüme bu kez tek başıma geri dönmüştüm. Akşam olmuştu ki köye vardım (KK: 12).

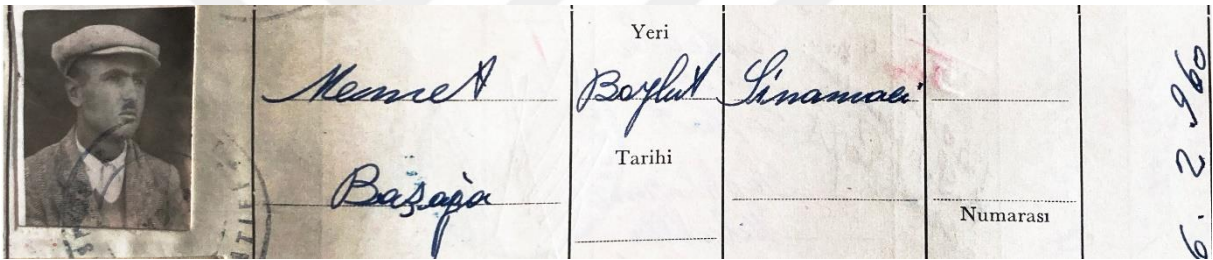
Baksı köyünden 1958 yılında Ar Sineması'na film izlemeye geldiğini anlatan Hüsametdin Koçan da Ar Sineması'nda ilk izlediği filmin Aka Gündüz romanından uyarlama Eşref Kolçak ve Çolpan İlhan'ın başrolünü paylaştığı “Bir Şoförün Gizli Defteri” adlı film olduğunu ifade etmektedir. Baksı köyünün mesafesinin kente uzak olmasına rağmen özellikle bayramlarda birkaç gün üst üste sinemaya köyden halkın geldiğini anlatmaktadır. 1959 yılında böylesi bir bayram gününde Amerikan sinemasının ilk bilim kurgu denemesi sayılabilecek “Yüzbaşı Video” filmi Ar Sineması'nda gösterilmiş, elektrikler gidince izleyici sıralara vurarak durumu protesto etmiştir (KK: 13).

Ahmet Mekin'in kahramanlık filmleri yine bu yıllarda çok tutan filmler arasındadır. Halide Edip Adıvar'ın romanından uyarlanan “Vurun Kahpeye” filmi Bayburt'taki tüm öğrencilere izletilmiştir (KK: 14).

Sinemamızda gösterime giren filmlerin konuları üç ana temayı işliyordu: kahramanlık, romantizm ve köy yaşamı... Hint filmleri, özellikle de Raj Kapoor filmleri kasabanın gözdesiydi. Bu sanatçının Avare filmi, Ar Sineması'nda günlerce kapalı gişe oynamıştı. Bu filmi izleyenlerin tümü, sinemadan kızarmış ve şişmiş gözlerle çıkmıştı. Birçok çocuk, sinemada oturacak yer bulamadığından perdenin önünde, sahneye uzanarak izlemişti bu filmi. Sonuç olarak da günlerce kızarmış gözlerle dolaşmıştık. Göz ağrısı ve akıntısı da cabası... Hele "Ezo Gelin", "Beyaz Mendil", "Mezarımı Taştan Oyun", "Beş Kardeştiler" gibi bol ve abartılı dram içeren filmlerin yanında "Katil", "Bir Şoförün

Gizli Defteri" gibi romantik-gerçekçi filmler izlenirken ağlama, hıçkırık, "ah vah"lamalar duyulurdu. Akıllardan çıkmayan ve giderek deyimleşen seslenmeler de olurdu. Filmlerde öpüşme sahneleri perdede görünür görünmez salonu "Hooop makinist! Aile var!" bağırırları doldururdu (Temuçin, 2010, s. 31-32).

Bu dönemde ve sonraki yıllarda sinema tutkusu ile toplum hafızasında ön plana çıkan iki kadın izleyici yer almaktadır. Bunlardan biri eril toplumda lafını hiç kimseden esirgemediği için "Edibe Paşa" ismiyle anılan Edibe Alp'tir. Edibe Alp kente yeni film geldiğinde faytonla sinema salonunun yolunu tutmaktadır (KK: 5). Bayburtlu kadınların çoğunlukla yöresel giysi ehram giyindiği bu yıllarda manto giyinen ve sürekli çarşıda görünen Arife Çulha ise yöre halkı tarafından 'tanko' lakabı ile anılmaktaydı. Arife Çulha, gençlik yıllarında İstanbul'da bir yalıda çalışmış, bu yıllarda Beyoğlu'nda sinema ile tanışmış, sonrasında döndüğü Bayburt'ta da sinemaların müdavimi olmuştur. Tanko Arife sinemaya gelen hemen her filmi izlemekte, mahalleden peşine taktığı çocukları da sadece bir bilet almak kaydıyla sinema zevki ile tanıştırmaktaydı. Yaşadığı dönemde iyiliksever kişiliği ile hatırlanan Tanko Arife'nin bu tavrını, sinema işletmecileri de hoşgörü ile karşılamaktaydı (KK: 53).

Şekil 3: Mehmet Başağa'ya Ait Bayburt Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kef. Ortaklık Belgesi

1.3. YENİ BİR SİNEMA SALONU AÇILIYOR, İSMİ YENİ SİNEMA

1955 yılında Ar Sineması kentin tek sinema salonu iken bu yıl bir girişim daha yaşanmıştır: Yeni Sinema. Bu sinema salonu Cumhuriyet Caddesinde Bayburt'un sarı taşından inşa edilmiş binada hayat bulmuştur. Kitabesinde "Nevres Hacıhasanzade/1929" ifadeleri yer alan bu binanın sahibi sonradan "Atamer" soy ismini almıştır.

Yaşlıları arasında "Avrupa gören ilk kişi" olarak bilinen Nevres Atamer, hukuk eğitimi almıştır. Modaya uygun giyinmekte ve tam bir Avrupalı gibi yaşamaktadır. Lando marka faytonu ile şehir turu atmakta, gençlerle olan sohbetlerinde ise İsviçre'de yaşadığı anılarını anlatmakta, onlara örnek olmaya çalışmaktadır (Karakoyunlu,1990, s. 409). Ticari faaliyet için gittiği İsviçre'de kaldığı otelin penceresinden gördüğü binadan etkilenerek aynı binayı Bayburt'ta yaptırdığı söylenmektedir (KK: 16).

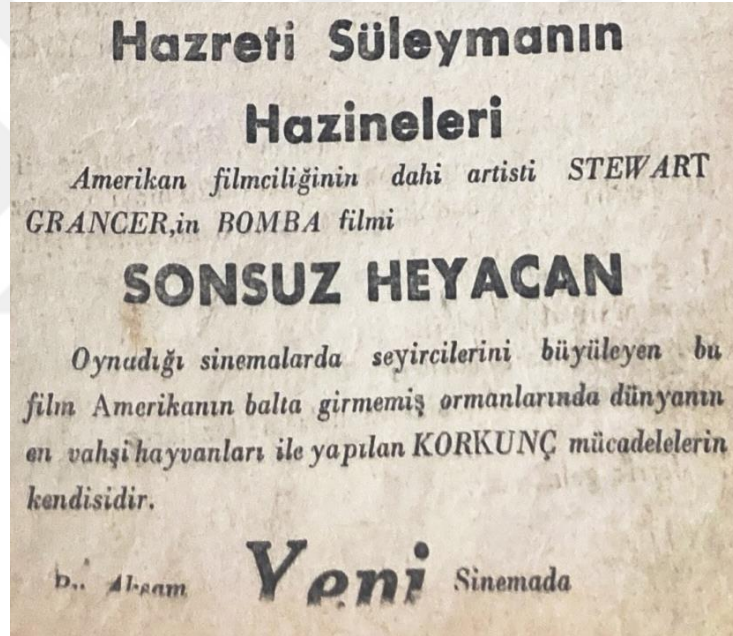
Nevres Atamer, Yeni Sinema'da 1955 yılında sinema film gösterimlerine başlamıştır. Sınırlı sayıda filmin gösterildiği o yılın son günlerinde bir Türk filmi için Bayburt Postası

gazetesine reklam da vermiştir. Gazetede yer alan reklama göre, 27 Aralık 1955 Salı günü “Bu Nasıl Aşk” adlı Türk filmi gösterilmiştir. Gazete reklamında filmde övgüyle bahsedilmektedir:

Günlerden beri sabırsızlıkla beklenen bu film Türk filmciliğinde yeni bir çıkış açmıştır. Sürükleyici amansız takipler ve nihayet heyecandan nefesleri durduracak mücadeleler. İşte bütün bunları benliğinde toplayan ve seyircilerini bir heyecana sürükleyen “Bu Nasıl Aşk” filmi beyazperdemizin şaheseridir. Başrolde büyük yıldız Hüseyin Peyda..

Bu akşam Yeni Sinema’da (“Bu Nasıl Aşk”, 1955).

1956 yılında Nevres Atamer tarafından işletilen sinema yıl içerisinde faaliyetlerini sürdürmüştür. Kentin tek gazetesi Bayburt Postası’na üç film için daha reklam verilmiştir. “Sonsuz Heyecan” ifadesiyle duyurulan, başrolünü Stewart Granger’in oynadığı “Hazreti Süleyman’ın Hazineleleri” filmi mart ayında (“Hazreti Süleyman”, 1956), müziği ile de sevilen “Samson Dalile” filmi 25 temmuz akşamı, “Dokunulmaz Bu Aslana” adlı Türk filmi ise 26 temmuz akşamında gösterilmiştir (“Samson Dalile”, 1956).

Şekil 4: Hazreti Süleyman’ın Hazineleleri (Bayburt Postası, 17 Mart 1956, Sayı: 285, s. 3)

Şekil 5: Samson Dalila (Bayburt Postası, 25 Temmuz 1956, Sayı: 299, s. 2)

Şekil 6: Dokunulmaz Bu Arslana (Bayburt Postası, 26 Temmuz 1956, Sayı: 300, s. 2)

Şekil 7: Çöl Yıldızı (Bayburt Postası, 22 Ağustos 1957, Sayı: 380, s. 2)

Nevres Atamer 1956 yılında sinemayı kiraya vereceğinden dolayı belediyeden fiyat takdiri talep etmiştir. Sahnesi, sıraları, locaları ve koltukları tam teşekküllü modern bir şekilde tamamlanan bina için Bayburt Belediyesi yıllık 11.000 lira bedelle kiraya verilebileceği kararını vermiştir. Koltuk için 80 kuruş, balkon için 100 kuruş, dört kişilik localar için 4 lira, yedi kişilik localar için ise 6 lira fiyat belirlenmiştir (Küçükugurlu, 2021, s. 130).

Atamer, sinemanın kiraya verileceğini Bayburt Postası aracılığıyla kamuoyuna duyurmuştur. Henüz 1 yıl önce açılan Yeni Sinema'nın yeni olan tüm makine ekipmanı ve tüm malzemesi ile kiraya verileceği Bayburt halkına ilan edilmiştir ("Yeni Sinema", 1956).

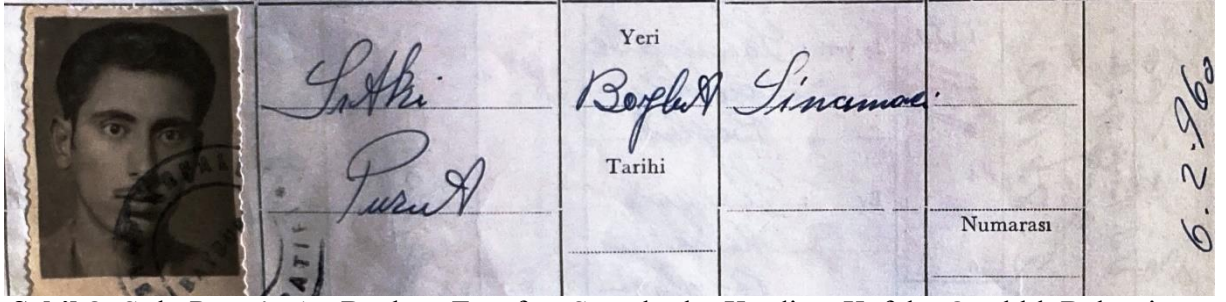
1.3.1. "Roma Tatili" İle Yeniden Açılan Yeni Sinema

1957 yılında Nevres Atamer sinemayı Ar Sineması'nı işleten dört ortağa kiraya vermiştir. Böylelikle bu dört ortak Yeni Sinema'nın da işletmecileri olmuştur. Askere gitmeden önce sinemanın yeni işletmecilerince bir kez daha açılış yaptığını hatırlayan kaynak kişi, babasına gelen açılış daveti ile sinemaya gittiğini ve o gün "Roma Tatili" filmini izlediğini söylemektedir. Sinema girişi o yıllarda Cumhuriyet Caddesi'ne bakan taraftadır. Sonradan Bayburt Lisesi'nin bulunduğu Türkistan Caddesi'ne alınmıştır (KK: 3).

1957 yılında Bayburt Postası'ndaki reklamlara göre, Yeni Sinema'da, "Yurda Dönüş" adlı Türk filmi ("Yurda Dönüş", 1957), Renkli ve Türkçe olduğu yönündeki duyuruyla Amerikan yapımı "Çöl Yıldızı" ile "Arizona Kahramanı" ("Çöl Yıldızı", 1957) adlı filmler gösterilmiştir.

Hamdi Ozulu, Mehmet Başağa, Cemal Çikot ve Sıtkı Purut. Bu dört ortak her iki sinemayı 1960 yılının sonuna kadar işletmiştir. 1950'li yılların ortalarında sinema biletleri hayli yükselmiş, bazı filmler için özel fiyat uygulanmıştır.

1950'lerin ortalarında sinema fiyatları hayli yüksekti. Bu dönemde dört kişilik loca 4 lira (yalnız Yeni Sinema), balkon 100 kuruş, koltuk 75 kuruş, ön koltuklar 50 kuruştur. Askerlerden 30 kuruş, çocuklardan 25 kuruş, kadınlardan ise 40 kuruş alınmaktaydı. 1956 yılının sonlarına doğru fiyatlarda biraz indirim yapıldı. Buna göre loca 350 kuruş (yalnız Yeni Sinema), balkon 90 kuruş, koltuk 70 kuruş ve ön sıralar 45 kuruş olarak yeniden düzenlendi. 1958'de ise ücret artışına gidildi. Balkon bileti 125 kuruş, dört kişilik loca bileti 400 kuruş yapıldı. Bununla birlikte bazı filmler için özel tarife uygulanmaktaydı. Mesela Kasım 1962'de Yeni Sinema'da oynatılan "Kwai Köprüsü" filmine özel olarak koltuk 100 kuruş, balkon 150 kuruş ve 4 kişilik loca fiyatı 5 lira olarak belirlendi (Küçükugurlu, 2021, s. 130).

Şekil 8: Sıtkı Purut'a Ait Bayburt Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Ortaklık Belgesi

1.3.2. Sinema Hutbelerin Konusu Oluyor

1958 yılı itibariyle Bayburt'ta sinemacılık faaliyetleri camide hutbelerin konusu olmuştur. Dönemin müftüsü, vaazlarında açıktan sinema salonlarını hedef almıştır. Bayburt halkının çok yoğun ilgi gösterdiği sinema salonları için müftü, aile yapısını bozacağını iddia etmiş, buralara gitmenin günah olduğunu dile getirmiştir. Vaazlarında özellikle kadınların sinemaya gitmesini ayıplayan dönemin müftüsünün bu görüşleri, halk arasında tartışılmıştır. Bu tartışma halkın ağızında sürüp giderken sinema salonları da konuşulandan nasibini almış ve özellikle bir süreliğine kadınlar tarafından daha az talep edilir olmuştur (KK: 3).

Tartışmaların üzerine Hamdi Ozulu, Mehmet Başağa, Cemal Çikot ve Sıtkı Purut sinema işletmeciliğini bırakma kararı almışlardır. Bu fikri açtıkları Yeni Sinema'nın yer sahibi Nevres Atamer, onlara Manastır köyündeki arazilerini satmıştır. Bu dört ortak sinema işletmeciliğini bırakıp çiftçilik ve arıcılık yapmaya başlamışlardır. 1961 yılında gerçekleşen bu olayın ardından Atamer ailesi, sinemanın olduğu binayı satılığa çıkarmıştır. Sinemanın yeni sahibi tüccar Murat Yıldız olmuştur (KK: 15).

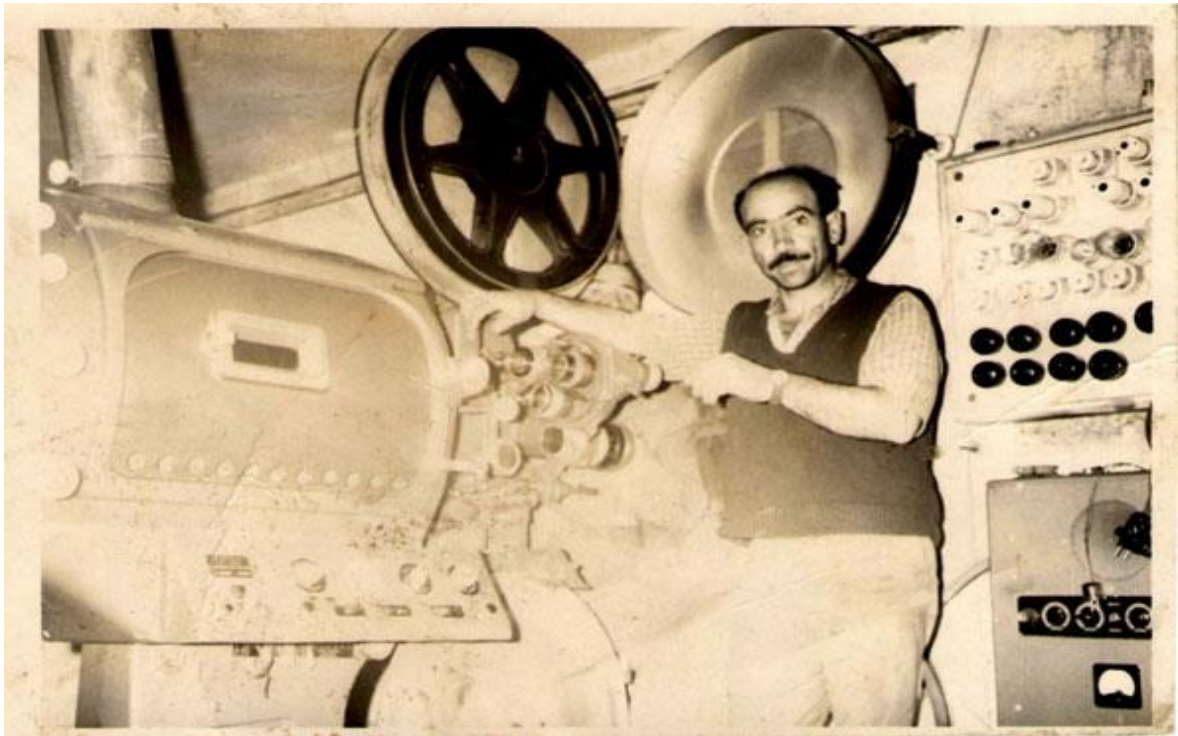
1.4. ÇORUH SİNEMASI DÖNEMİ BAŞLIYOR (1961-1974)

Sinemaya yönelik camilerden kente yayılan olumsuz görüşlerin sürüp gittiği yıllarda Ar Sineması'na iki talipli çıkmıştır: Fazıl Okutmuş (Kel Fazlı) ve Kuddusi Yener (Varıcnalı Guddüs). Her iki ismin de sinemacılık geçmişi bulunmaktadır.

Fazıl Okutmuş'un önerisi ile sinemanın ismi Çoruh Sineması olarak değiştirilmiştir. Bayburt'ta Saat Kule karşısında Güzelay Ticarethanesi adlı işyerinde oto parçası ve elektronik malzemeler satan Fazıl Okutmuş, işyerinin ismini bir dönemler müdavimi olduğu Bayburt'un ilk sinema salonu olan Güzel Ay Sineması'ndan almıştır (KK: 18). "Fazıl Okutmuş, güçlükler karşısında kolay pes etmeyen, yeniliklere açık, memleket meselelerinde çok ilgili bir kişiydi. Oğlu Osman Okutmuş'un Bayburt'ta gazete açma fikrini desteklemiş ve hayata geçirmesini sağlamıştı" (Karakoyunlu, 1990, s. 409). Bu iki isim de dönemin müftüsünün camilerden şehre yaydığı kötü propagandaya aldırış etmeden sinemacılık faaliyetlerine daha da ivme

kazandırmışlardır. Hatta normal tayin ile Bayburt'tan giden müftünün gidişini sinemacıların zaferi olarak dillendirenler de çoğunluktadır (KK: 17).

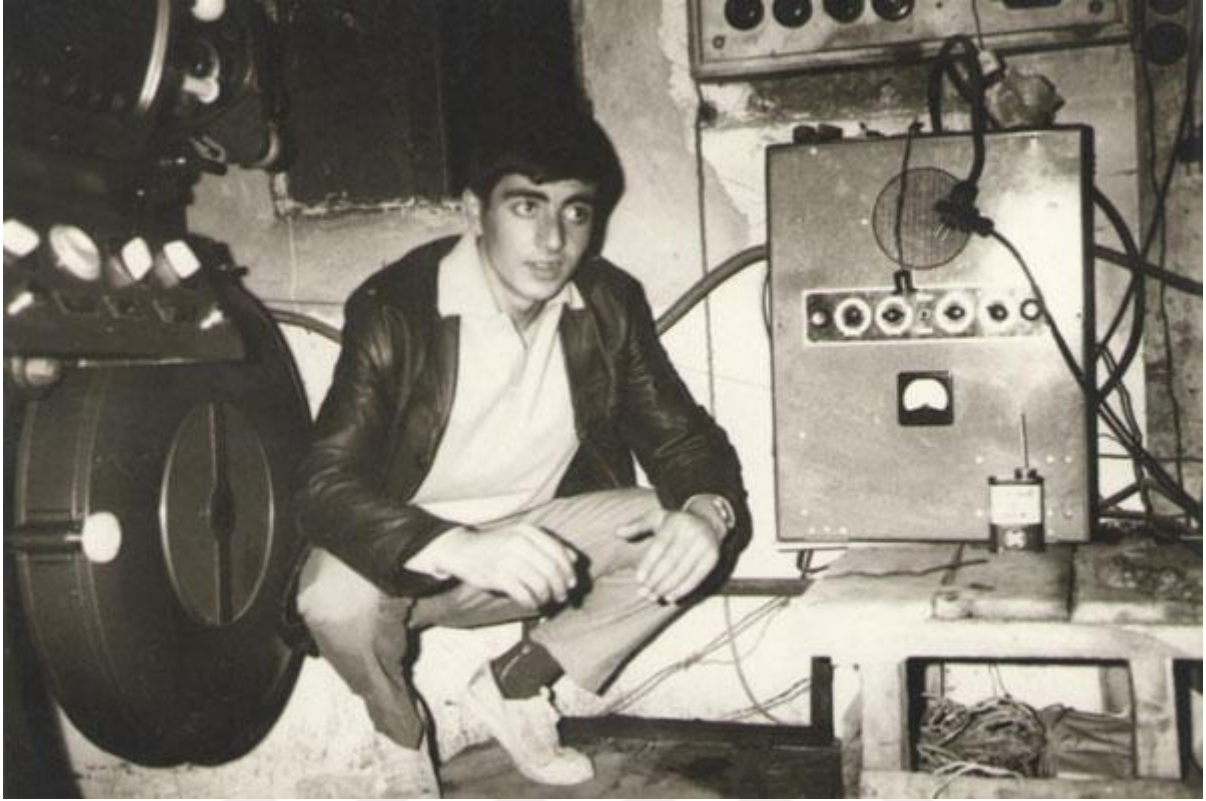
1961 yılında başlayan iki ortaklı Çoruh Sineması dönemi 1963 yılında Kuddusi Yener'in sinemacılık faaliyetlerini bırakmasının ardından Okutmuş ailesinin elinde 1974 yılına kadar devam etmiştir. Sinema Müdürü Cevat Keskin'dir. Cevat Keskin sonraki yıllarda dayısı olan Fazıl Okutmuş'a ortak da olmuştur. Sinemada başta Fazıl Okutmuş'un torunları Yakup, Ragıp, Sakıp ve Zafer Okutmuş olmak üzere Nurettin Çoban, Nazım Topal, Şeref Karaer, Abdullah Canarslan, Tayyip Durgut, Salim İçigen, İbrahim Karakuş, Selami Keskin, Aydın Kopuzlu, Dursun Karabulut gibi isimler gişeci, teşrifatçı, reklamcı ve temizlikçi olarak çalışmışlardır (KK: 18).

Şekil 9: Sinema İle Özdeşleşmiş Bir İsim Olan “Cinbegi” Lakaplı Nurettin Çoban, 1968 Yılında Çoruh Sineması Makine Dairesinde (Fotograf Tahir Çoban Arşivinden Alınmıştır)

Sinemanın makinisti 1932 doğumlu Nurettin Çoban'dı. Kısa boylu, aşırı zeki ve çevik bir kişiydi. En umulmadık anda bir yerde görünür, oradaki sorunu çözer, bir anda gözden kaybolurdu. Halkın “cin gibi” manasında “Cinbegi” lakabını taktığı Nurettin Çoban Bayburt Belediyesi'nde elektrik teknikeri olarak çalışırdı (KK: 52). Sinemada filmi başlatır, belediyeye geçerdi. Film devam ederken elektrikler gidince, gürültü başlar, Nurettin Çoban çağrılırdı. O gelince sevinçten kıyamet kopardı! Herkes elektriğin geleceğini anlardı. Sorun çözülür, film

devam ederdi. Yakup Okutmuş da makinistlikten anlardı ama mecbur kalınca makine dairesine geçerdi. Çalışanların bir kısmı aynı ailenin matbaasında da çalışırdı (KK: 18).

Şekil 10: Sinema Sahiplerinden ve Makinistlik de Yapan Yakup Okutmuş 1967 Yılında Çoruh Sineması Makine Dairesinde (Fotoğraf Okutmuş Ailesi Arşivinden Alınmıştır)

Filmlerin teneke kutularda şehir şehir dolaştığı bu yıllarda, gösterim sırasında film çok kez kopardı. Böylesi anlarda gürültüler çıkar, makinist kısa sürede tamirini yapar, filmi devam ettirirdi. İki makara şeklinde üstten başlayıp alta sarmalı olarak devam eden filmi balkonda izleyenler, üstten makara kalınlığına bakarak, filmin bitimine ne kadar kaldığını anlardı (KK: 19).

1960'lı yıllarda sinema salonlarının önlerinde Belediye tahsildarları da eksik olmazdı. Belediye rüsum vergisi alıp biletleri mühürlerdi. Belediye tahsildarı Emin Bey, her matine öncesi sinema salonunun önüne gelir ve çalışanları kontrol ederdi. Hafif aksayan bir şey görse, orta parmağını bükerek çalışanların kafasına vururdu, azımsanmayacak derecede acı verirdi. Bu yüzden o gitmeden sinemaya biletsiz kimse alınmazdı. Film başlayınca Emin Bey sinema salonu önünden belediyeye geçerdi, sonra parası eksik olanlar sinemaya alınırdı (KK: 20). Akşam gösterimlerinde ise belediye zabıtalrı bedava filmi izlemeye gelir, sessizliği de sağlarlardı (KK: 10).

Şekil 11: 1970 Yılında Çoruh Sineması'nda Bir Seyir Arasında Sinema Sahiplerinden Ragıp Okutmuş ve Arkadaşları (Fotoğraf Okutmuş Ailesi Arşivinden Alınmıştır)

Sinema sahibi Fazıl Okutmuş, akşam matinelere eşi Aliye Okutmuş ile birlikte gelir, locada filmi izlerdi. Fazıl Okutmuş, torunları arkadaşlarını biletsiz içeri alıyor diye sinema girişlerinde bazı günler kapının önüne otururdu. 50 kuruşluk film için parası yetişmeyenler, 15 dakika sonra 25 kuruş ile sinemaya alınır (KK: 21). Fazıl Okutmuş çalışanlarını, “Ağa bak müşteriye iyi davran, seher güvenirem” diyerek motive ederdi. Eğer hasılat iyi ise çalışanlarını ödüllendirirdi. Fazıl Okutmuş askeriyenin eski botlarını ihaleyle satın alır, kışın hem bu botlar, hem kömür yakılarak salon ısıtılırdı (KK: 22).

Fazıl Okutmuş'un oğlu Osman Okutmuş gazetesini çıkarır, dernekçilik faaliyetleri ile uğraşır. Sinema ile ilgilenmezdi. Osman Okutmuş, o yıllarda kendi oyunlarını ya da dernek tarafından hazırlanan bir tiyatro oyununu sahneye koyacağı zaman Çoruh Sineması'nın salonunu kullanırdı (KK: 21). Sonraki yıllarda bir yıl açık hava sineması ile ilgilendi. Sinema çalışanları ailenin bir parçası olmuştu. Osman Okutmuş'un eşi Leman Okutmuş sinemaya hiç gelmezdi. O çalışanların yemeklerini yapardı, sinema çalışanları onun yaptığı yemekleri yedi (KK: 20).

O yıllarda Bayburt'ta üretilen Toptepe Çoruh Gazozları meşhurdur. Aynı yıllarda radyo tamiri üzerine Cumhuriyet caddesinde işyeri bulunan Süleyman Toptepe 1940'lı yıllarda

Çayevi'ndeki sinemada Kuddüsü Yener'in yanında makinist olarak çalışmıştı. 1960 yılında Kadızade mahallesinde "Toptepe Çoruh Gazoz Fabrikası"nı kurmuş, gazoz üretimine başlamıştı. Halk arasında "Toptepe Gazozu" olarak ün yapan içecek sinema salonunda satılmaya başlamış, zamanla bir sinema rutini haline gelmişti. Sinema salonlarının eski bir çalışanı olmanın yanı sıra kentin de bilindik bir girişimcisi olan Süleyman Toptepe'nin ürettiği gazozlar, Çoruh Sineması'ndan başlayarak Yeni Sinema'nın büfesine de girmiş, zamanla sinemada seyre eşlik eden başlıca içecek olmuştu (KK: 10).

* MÜJDE—MÜJDE *

TOPEPE ÇORUH
GAZOL FABRİKASI

Sayın Halkımıza, İmalâta Başlayarak, Nefis
Gazozlarını İftaharla Takdim Eder.

Toptepe Çoruh Gazozları
Sofranızın Suyu Miydenizin İlâcıdır.
Her Yemek Arasında ve Yemekten Sonra Birer
Tane Alırsanız bu Sözlerimizin Sırrını Öğrenir ve
Bize Hak Verirsiniz

Toptepe Çoruh Gazozları
Yemek Hazmını, Miye Rahatsızlıklarını
Giderir. Hazmi Kolaylaştırır ve Saatlerce Ferahlık
Verici Teskin Edici Ağz Kokularını Giderici Sıhhi
Bir Gazozdur.

Sofranızda, Sinemalarınızda, Lokanta ve
Kahvelerinizde ve Gezilerinizde Daima TOPEPE
ÇORUH GAZOZLARINI Tercih Ediniz ve
A r a y ı n ı z

Toptepe Çoruh Gazoz Fabrikası
Yaz Kış Daima Müşterilerinin Enrindedir
Evler ve Hususi İstekler İçin Limon Portakal Muz
Çilek Kokulu Gazoz İmâl Edilir.

Toptepe Radyo Elektrik Akü Şarj ve Monte
ATOLYESİ

No: 19 Telefon 56 —BAYBURT—

Şekil 12: Toptepe Çoruh Gazozları (Bayburt Postası, 1 Eylül 1960, Sayı: 974, s. 2)

Büfede en çok satılan kuruyemiş ise çekirdek, yöredeki ismiyle "sımışka" idi. Öyle çok tüketilirdi ki çekirdek, bu yüzden her matine sonrası yerler kabuklarla dolar, sinema

alışanlarına adeta ile olurdu. Sinemada sigara içilmesi ise yasaktı. Ara sıra kaçak yakanlar olurdu, teşrifatılar bunu fark ederse içen kişileri salon dışına çıkarırdı (KK: 23).

1958-1962 yılları arasında sinemada reklamcı-teşrifatçı olarak alışan Kemal Tepir, aynı yıllarda ğrenci matinerlerinin gürültülü geçtiğini, Türk Bayrağı görüldüğünde, kahramanlık türküsü söylendiğinde salonda alkışlar koptuğunu söylemektedir. Tepir'in 3 lira yevmiye aldığı bu dönemde sinema biletlerinin fiyatları gündüzleri 35 kuruş, balkon 50 kuruş, akşamları ise 75 kuruş, balkon 125 kuruştur (KK: 10).

1960'lı yıllarda sinemanın iyi bir müşterisi olduğunu söyleyen kaynak kişi, Bayburt'ta o yıllarda yaygın olan "mahalle dövüşleri"nden bahsetmekte ve sinema ile mahalle dövüşleri arasında gidip gelen bir gençlikten bahsetmektedir:

Aynı yıllarda Bayburt "mahalle dövüşleri" olurdu. Mahalle temsilcilerinin anlaştığı bir yerde buluşulur, dövüşler yapılırdı. Öylesine sert dövüşler olurdu ki bu dövüşlerde tahta sopalar da kullanılırdı. Bir spor niteliğinde gerçekleşen dövüşlerin sonunda her iki mahalle gençleri kahvehanelerde buluşur, dostluk devam ederdi. Sanki onlar dövüşmemiş gibi yani hiç kin tutma yoktu. Böylesi günlerde gençlerinin dilinde bir cümle dolaşmaktaydı. 'Yirmi beş kuruş verip sinemaya mı gidim, yoksa Zahit-Galer dövüşüne gidip bi kafa mı kırım' gibi bir cümle. Bu aslında sinemanın gençler için ne kadar önemli olduğunu anlatan bir cümle. Sosyal aktivite yok başka zaten. Ayrıca o filmlerden izlenilen sahneler bu mahalle dövüşlerine de yansıyordu bana göre (KK: 24).

şekil 13: Ver Elini İstanbul (Bayburt Postası, 3 Temmuz 1963, Sayı:1262, s. 3)

1960'lı yıllar Bayburtlular'ın İstanbul'u Yeşilçam yapıtlarıyla tanıdığı yıllardır. İstanbul'un kent olarak imgesel boyutuyla yer aldığı filmlerde, kent halkı popüler kültürle filmler aracılığıyla tanışırken İstanbul'u da coğrafi olarak tanır. Serpil Kirel'in "İstanbul'un dış çekimlerde plato olarak kullanılması da coğrafi olarak İstanbul'la ilgili bilgilerin sinema

yoluyla aktarılmasını ve kaydedilmesini sağlamakta” (Kırel, 2018, s. 124) yönündeki görüşü 1960’lı yıllarda Bayburt’tan İstanbul’a ilk kez giden şoförün yaşadıkları ile örtüşür.

Ömer Boyacı isimli şoför, Yeşilçam filmlerinden öğrendiği coğrafi bilgiler eşliğindeki ilk İstanbul seyahatinde yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır:

İstanbul’a ilk seyahatimi 1963 yılında kamyonla yaptım. Deri götürdüm, vapura bindik. Vapurdan çıktık, amcamın oğlu ‘sağa gideceğiz’ diyor, ben ise ‘sola gidince Kazlıçeşme’ye çıkar’ diyorum. Bayburt’ta Çoruh Sineması’nda izlediğim filmlerden biliyorum, İstanbul’a aklımız çıkıyor, filmlerden İstanbul’u tanıyoruz. Sağ sol, sağ sol münakaşası ile onun dediği yöne, sola döndüm. Bir zaman gittik, yanlış güzergâh olduğunu anladık, geri döndük. Şoför dediğin meraklı olur, filmlerde araba filan gördüm mü aklımdan gitmiyor. Dolayısıyla Türk filminden gördüğüm doğruymuş (URL: 1).

1960’lı ve 70’li yıllarda Çoruh Sineması’nın müdavimlerinden olan kaynak kişi halkın en çok rağbet ettiği filmleri şöyle sıralamaktadır:

Bayburt halkının sinemaya aile olarak en yoğun rağbet ettiği yıllardı. Göksel Arsoy’un aşk filmleri özellikle kadınların dilinde dolaşır, üst üste gösterime girerdi. Daha sonra insanlar günlerce anlatır dururlardı. Yabancı filmlere rağbet olmasa da Kovboy filmlerine gençlerin rağbeti fazlaydı ve bu filmler gösterilirken bayanlar pek sinemaya uğramazdı. Türkan Şoray, Fatma Girik, Belgin Doruk gibi başrol oynayan bayan oyuncuların filmleri her zaman rağbet görürdü. 1970’li yıllarda Cüneyt Arkın’ın kahramanlık filmleri ilgi görmeye başladı. Mesela Malkoçoğlu, Kartal Tibet’in Tarkan filmleri gibi. Sinemalarda gösterime giren mizahi filimler çok rağbet görürdü Aydemir Akbaş, İsmail Dümbüllü, Ahmet Tank Tekçe, Necdet Tosun bu filmlerin başını çekerdi. Hele Vahi Öz bana göre bu saydıklarımın en mükemmeli ve sanatının hakkını verirdi. Ben de bu sanatçıların filmlerini hiç kaçtırmam izlerdim. Bayburt ilçe olmasına rağmen o zamanlarda bu kültür oturmuştu (KK: 24).

Çoruh Sineması’nda çok tutan filmlerden birinin “Üzümcü Kızın Kaderi” adlı hüznü temalı Türk filmi olduğunu söyleyen kaynak kişi, filmin müzikleriyle de ilgi uyandırdığını, sinemanın bu müzikleri hoparlörden yayınla dışarı verdiğini anlatmaktadır (KK: 25).

Aynı yıllarda Cüneyt Arkın’ın kahramanlık temalı filmleri oldukça fazla ilgi görmekteydi. Bu gibi durumlarda Çoruh Sineması çift kapı avantajını kullanmakta, arka kapıdan film izleyenleri çıkarırken ön kapıdan yeni izleyicileri içeriye almaktaydı. Böylelikle vakit kaybının önüne geçmekte ve matine sayısını artırmaktaydı (KK: 20).

Kent insanının bir araya geldiği mekân olan sinemanın gençler arasındaki kitap değişimleri ile gündeme geldiğini anlatan Selami Keskin, Çoruh Sineması’nın çay ocağında birçok kez bu tür değişimlere şahit olduğunu anlatmaktadır.

Çoruh Sineması’nın bir özelliği de bahçesindeki çay ocağıydı. Murat Piriçek’in işlettiği çay ocağına gelen kişiler filmin başlayacağı zamana kadar muhabbet ederlerdi. O yıllarda gençler arasında ise çok yaygın olan kitap değişimleri olurdu. Bunlar fotoroman kitaplarıydı. Tommiks, Teksas, Kinova gibi fotoroman kitaplar değiş-tokuş edilirdi.

Bazıları ise okudukları kitapları satardı. Bu kahvede böyle bir piyasa da oluşmuştu (KK: 18).

1.4.1. Ünlü İsimlerden “Pos Bıyıklar” Oyunu

Çoruh Sineması 1960’lı yıllarda Türk tiyatrosu ve Türk sinemasının önemli isimlerini ağırlamıştı. “Pos Bıyıklar” adlı tiyatro ekibi ile Ahmet Tarık Tekçe, Hulusi Kentmen, Hüseyin Baradan, Atıf Kaptan isimli yıldızlar Bayburtlularla buluşmuştu (KK: 18). Aynı yıllarda sinema oyuncusu Aysel Tanju’nun yolu da Çoruh Sineması’ndan geçmişti. Filmlerdeki dansöz rolleri ile bilinen Aysel Tanju, aynı yıllarda çıktığı Anadolu turnesinde Çoruh Sineması’ndaki bir konser etkinliğinde Bayburtlularla buluşmuş, gece boyunca kıvrak dansı ile izleyenleri büyülemişti (KK: 20).

Şekil 14: Ahmet Tarık Tekçe, Gazeteci Osman Okutmuş, Fotoğrafçı Ahmet Yavuz İle Bayburt’ta Düzenlediği İmza Gününde (Fotoğraf Foto Yavuz Arşivinden Alınmıştır)

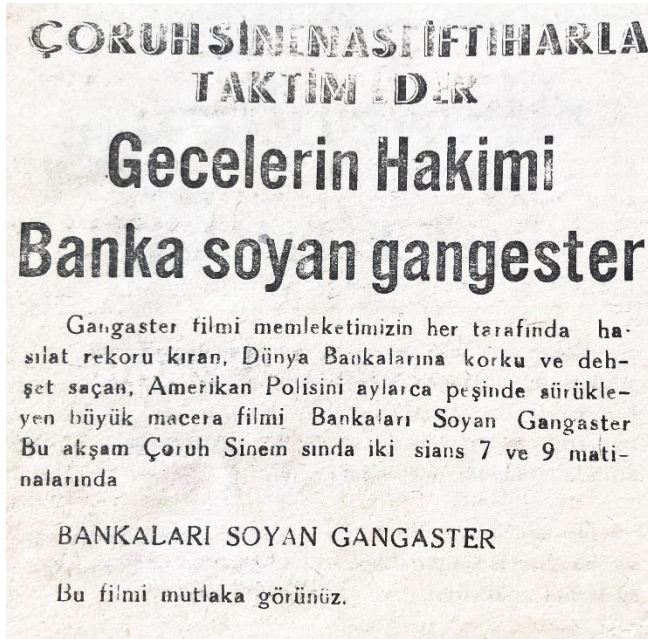
Şekil 15: Radyo Tamircisi Süleyman Çelebi, Terzi Hikmet Çelik, Ahmet Tarık Tekçe, Fotoğrafçı Ahmet Yavuz İle Bayburt’ta Düzenlediği İmza Gününde (Fotoğraf Foto Yavuz Arşivinden Alınmıştır)

1.4.2. Suna Pekuysal ve Necdet Tosun Çoruh Sineması'nda

Türk tiyatrosunun ünlü isimlerinden Suna Pekuysal ve Necdet Tosun'un da yolu 1960'lı yıllarda Çoruh Sineması'ndan geçmişti. Tiyatro turnesinde oyunlarını sergileyen isimler, oyunun ardından uzun bir süre sinema çalışanları ile sohbet etmişti. Necdet Tosun'un sahneden inerken tahta sandalyenin kırıldığını ve kendilerinin hemen kollarına girerek kazanın önüne geçtiklerini söyleyen sinema çalışanı, iki ünlü isim ve tiyatro ekibinin o geceyi Cumhuriyet Oteli'nde geçirdiklerini belirtmektedir (KK: 26).

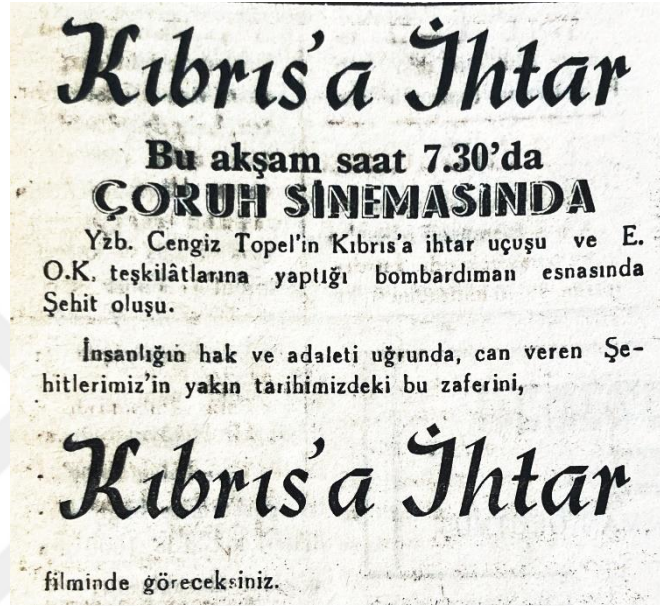
Şekil 16: Cehennem Kapısı (Bayburt Postası, 4 Temmuz 1963, Sayı:1261, s. 3)

Şekil 17: Gecelerin Hakimi (Bayburt Postası, 10 Şubat 1964, Sayı:1323, s. 3)

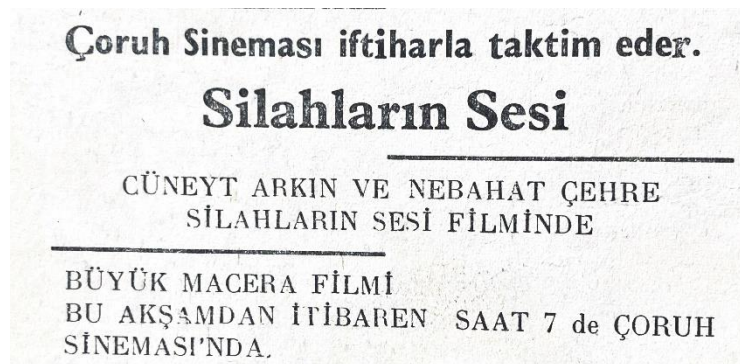
1.4.3. Gazete Reklamlarına Yansıyan Filmler ve İki Eleştirel Haber

1962 yılında Kurban Bayramı'nda 4 gün boyunca gösterileceği duyurulan Türk yapımı "Allahuekeber" ("Allahuekber", 1962, s. 4), 1963'te Atilla İlhan'ın senaryosunu yazdığı başrollerinde Tanju Gürsu ve Çolpan İlhan'ın paylaştığı "Ver Elini İstanbul" ("Ver Elini", 1963), Amerikan yapımı "Cehennem Kapısı" ("Cehennem Kapısı", 1963, s. 3), 1964 yılına gelindiğinde şubat ayında "Gecelerin Hakimi" adlı Türk filmi, "Banka Soyan Gangaster" isimli yabancı film ("Gecelerin", 1964) gösterilmiştir.

Şekil 18: Kıbrıs'a İhtar (Bayburt Postası, 13 Eylül 1965, Sayı:1486, s. 2)

1965 yılında Yüzbaşı Cengiz Topel'in şehadetini konu alan "Kıbrıs'a İhtar" ("Kıbrıs'a İhtar", 1965), 1967 yılında başrollerini Cüneyt Arkın ve Nebahat Çehre'nin rol aldığı "Silahların Sesi" ("Silahların Sesi", 1967) filmleri için gazeteye reklam verilmiştir.

Şekil 19: Silahların Sesi (Bayburt Postası, 9 Şubat 1967, Sayı: 1629, s. 4)

Çoruh Sineması'nın işletmecisi Fazıl Okutmuş'un oğlu Osman Okutmuş tarafından çıkarılan Bayburt Postası gazetesinde 1960 ve 1970'li yıllarda daha çok reklam aracılığıyla gündeme gelen sinemalarla ilgili iki haber yer almaktadır.

Gazetede çıkan habere göre, 1962 yılında Çoruh Sineması'nın programında olan bir film, Yeni Sinema personeli tarafından şirkete “yalan söylenmek” kaydıyla alınmıştır. Gazetede, bu durum mizahi bir dil ile eleştirmektedir:

Açıkgözleri...

Şehrimizde açıkgözlerin (!) çoğaldığı bu günlerde rekoru Yeni Sinema personeli kırdı...

Çoruh sineması programında olan bir filmi dalavere ile şirketten kaçıran Yeni Sinema, samimiyeti suistimal ettiği için yazık doğrusu...

"Aramızda hiç bir fark yoktur. Filmin bizim sinemada oynaması mahzur teşkil etmez" şeklinde şirkete yalan söyleyerek programımızdaki filmi çalan sinema ilgililerine şu müjdeyi verelim bari; Açık gözleri Jandarma yapıyorlar fırsatı kaçırmayın ("Açık Gözleri", 1962).

Bir diğer haberde ise askerlere Çoruh Sineması'nın yasaklanması, Yeni Sinema'nın serbest olması eleştirilmektedir:

ERLERE ÇORUH SİNEMASI YASAK, YENİ SİNEMA SERBEST.....

Dün, Kışla'dan şehre inen erlere bir nöbetçi amirleri şöyle demiş; "Sinemaya gidenleriniz Çoruh Sineması yasak, Yeni Sinema serbesttir."

Yeni Sinema sahibi de bir afiş asmış; "Yalnız sinemamız erlere serbesttir. Diğer sinema yasak!"

Sebep?..

İşte bu sorunun şimdilik cevabı yok!

Halkın hayret ettiği bu ayrılığın sebebinin nedenlerini bizde öğrenmek isteriz ("Erlere Çoruh Sineması", 1970).

Okutmuş ailesi 1974 yılında Çoruh Sineması'nın işletmeciliğini noktalamış ve sinema yer sahibi olarak askeriye devredilmiştir. Sonradan ismi değiştirilen sinema 1980'li yılların ortalarına kadar faaliyetine devam etmiştir.

1.5. YAZLIK ÇORUH SİNEMASI YA DA “ŞAMATA DOLU GECELER” (1963-1968)

Bayburt'ta yazlık sinema ile ilgili ilk bilgiler 1945 yılını işaret etmektedir. 1945 yılında Halkevi binası içerisinde gösterilen filmlerin yaz aylarında açık havada gösterildiği çalışmanın ilgili bölümünde verilse de bu yazlık sinemanın alanı ile ilgili sadece duyumlara dayalı olarak bir bilgi yer almaktadır. Bu bilgiye göre, Çoruh Nehri kıyısında 'Çilçil' diye bilinen mevkide sınırlı sayıda gösterimler olmuştur (KK: 13).

Fazıl Okutmuş Çoruh sinemasını işlettiği yıllarda o dönem Türkiye'de yaygın olan açık hava sinemalarının bir benzerini Bayburt'a kazandırmıştır. Bayburt'un anılarıyla hatırlanan ilk yazlık sineması, Şeyh Hayran mahallesinde yer alan Okutmuş Apartmanı'nın arkasındaki büyükçe boş bir alanda açılmıştır. 1956 yılında inşaatı tamamlanan, zemin katında Bayburt

Postası gazetesinin yayınlandığı Hoca Ali Efendi Matbaası'na kurulan sinema makinesi ile gösterilen filmlere ilgi çok olmuştur (KK: 35).

Mahalle hayatının en popüler eğlence kültürü haline gelen yazlık sinemalar, tüm mahallenin yediden yetmişe birlikte gittiği mekânlardır. Sinema salonlarındaki loca, balkon gibi sınıfsal ayrışmaların olmadığı yazlık sinemalar seyirciye eşitlikçi bir yapı sunar. Kadın, erkek ayrı ayrı matinelere değil yan yana izler filmleri ve bu durum insanların birbirlerinin duygu durumlarını dahi gözlemleyebilecekleri bir ortam sunar (Özsoy, 2022, s. 254-255).

Yaz akşamlarına keyif katan sinema ile ilgili anılarını kaleme alan Mahmut Kırtan, o akşamları şöyle resmetmektedir:

Akşam matineləriyle yaz akşamlarına renk katardı. Parası olmayanların تنها yerlerden duvardan atlamaları... Çevre evlerin bacalarından semaver çayı içerek filmi seyreden mahalle kadınları. Sinemaya uzak olan evlerin, akşamları sinema çevresindeki evlere misafirliğe gitmeleri... Teşrifatçı Nazmi Topal'ın (Koto) çocukları kovalaması. Taşkala, şamata dolu yaz geceleri (Kırtan, 2002, s. 21).

Açık hava sinemasına sınır olan Kazancılık sokakta evleri bulunan kaynak kişi, bu yüzden şanslı olduklarını ve iyi filmlerin oynatılacağı akşamlarda evlerine çok sayıda misafir geldiğini, sinemanın perdesinin çok büyük olduğunu ve çocukluk dönemlerine denk gelen o günleri en çok kovboy filmleri ile hatırladığını söylemektedir (KK: 21).

Açık hava sinemaları kaçak izleyicileri ile Türkiye genelinde nam salmaktadır. Bayburt'ta da durum bundan farklı değildir. Satılan bilet sayısının 100 olduğu sinemada 10 dakika ara verilince, bu sayı bir anda 300 kişi olmaktadır. Bahçe duvarlarından atlayan kaçak seyirciler sinemaya girmektedir (KK: 18).

Açık Hava Çoruh Sineması'nın kaçak seyirler için elverişli olduğunu söyleyen bir diğer kaynak kişi de çobanlık yaptığı yıllarda sinemadaki seslerin cazibesine kapılıp sinemaya koştuğunu, parası olmadığı için de çevredeki evlerin damlarından birine çıktığını, böylesi günlerin birinde sinema çalışanı, iri yarı olduğundan "Koto" lakabıyla anılan Nazım Topal tarafından damdan aşağı atıldığını ve o anda bir tahta elektrik direğine tutunarak düşmekten kurtulduğunu anlatmaktadır (KK: 26).

Şekil 20: Kleopatra (Bayburt Postası, 23 Temmuz 1964, Sayı:1369, s. 4)

Gazete reklamlarına bakıldığında bu sinemada “Açık Hava Çoruh Sineması İftiharla Sunar.. 1963-1964 Avrupa Sinemalarında Kasırga Yaratan Bir Şahaser” duyurusuyla başrolünü Elizabeth Taylor’un oynadığı “Kleopatra” (“Kleopatra”, 1964:4), başrollerinde Birol Soyurgal ve Türkan Şoray’ın rol aldığı “Dağların Aslanı” (“Dağların Aslanı”, 1964) ile “Büyük Balıkçı Mucizeler Diyarında” -Renkli ve Türkçe- (“Büyük Balıkçı”, 1965) filmleri oynatılmıştır.

Şekil 21: Mucizeler Diyarında (Bayburt Postası, 8 Temmuz 1965, Sayı:1467, s. 2)

1966 yılının bir yaz gününde sinema deneyimi yaşayan kaynak kişi, o akşamı şöyle anlatmaktadır.

Okutmuş ailesinin çocuklarının hepsi ile arkadaşım. Abim Nazim Topal (Koto) da sinemada çalışıyordu. Osman Okutmuş kentte hiç olmayan şeyleri yapardı. Hiç unutmam mesela apartmanın balkonunda Osman Okutmuş ve kızı Sümbül akordeon ile Kafkas müzikleri çalarlardı. Açık Hava Sineması bu apartmanın arkasında açılmıştı. Bu sinemada kadınlar-erkekler olarak ayrım yoktu, samimi bir ortamı olurdu, tüm aile birlikte giderdi. Sinemanın çok dolu olduğunu hatırladığım 1966 yılının bir yaz gününde Ahmet Mekin’in “Çöl Kanunu” adlı filmi, abimin aldığı Toptepe gazozunu içerek seyrettim (KK: 17).

1967 yılında Türkiye'nin en başarılı birkaç filmi arasında gösterilen Yılmaz Güney'in başrolünde oynadığı "Hudutların Kanunu" adlı filmi (Hakan, 2016, s. 273) yazlık sinemanın en çok tutulan ve uzun süre gösterilen filmlerinden biriydi. Öncesinde sansür kurulu tarafından reddedilen film, Lütfü Ö Akad'ın müdahaleleri ile senaryo aşamasında sansür kurulundan geçmiş fakat film iki kez daha yasaklanıp üçüncüsünde şartlı gösterim izni verilmişti (Yeres, 2006, s. 237). Sinemanın girişinde bir armut ağacı olduğunu çok fazla meyve verdiğini hatırlayan kaynak kişi, "Hudutların Kanunu" filmini bu ağaçtan birkaç gün ara ile iki kez izlediğini söylemektedir (KK: 17).

Kentin iki sinema işletmecisi Fazıl Okutmuş ve Murat Yıldız arasındaki dostluk çok üst seviyelerde idi. Birbirlerine takılırlardı. Açık Hava Çoruh Sineması'nın hizmette olduğu yıllarda aralarındaki şaka mahiyetindeki konuşma anılarda şöyle yer almıştı:

Bir sene yağmurlar fazla, sabah hava açık, öğleden sonra akşama doğru hava bozuyordu. Haliyle açık hava sinemasına kimse gidemiyordu. Fazıl efendi bir gün kapalı çarşıdaki acentesinin önünde otururken Murat Yıldız'ı gördüğünde sesleniyor: "Murat Bey sen yağmur duasına mı çıkıyorsun", Murat Yıldız gülerek cevap veriyor: "Sen yağmur duasını bırak da kışın o yazlık sinemanı ne yapacaksın onu düşün (Aydın, 2013, s. 158).

Fazıl Okutmuş tarafından işletilen Açık Hava Çoruh Sineması, 1968 yaz ayında da işletilerek faaliyetine son vermiştir.

1.6. YENİ SİNEMA, YENİ SAHİBİNİN SOY İSMİNİ ALIYOR: YILDIZ SİNEMASI

1961 yılında Yeni Sinema'nın kurucusu Nevres Atamer hayatını kaybedince, oğulları Hikmet ve Safi Atamer sinemanın da içerisinde bulunduğu binayı satılığa çıkarmışlardı. 1961 yılında Bayburt'ta üreterek Erzurum Şeker Fabrikası'na 470 ton pancar satan Murat Yıldız sinemanın bulunduğu binanın alıcısı oldu. Murat Yıldız, 1961 yılında Atamer ailesine ait binayı 210 bin liraya satın aldı (Aydın, 2013, s. 83).

Pancar parası ile alınan binanın satışı sırasında Atamer ailesi ortaya bir şart sürmüştü. 15 yaşında iken Nevres Atamer'in yanına hizmetçi olarak gelen ve sonrasında ailenin bir parçası olan Melek Hanım, binanın müstemilat kısmında ömrünün sonuna kadar kalacak, sonrasında Melek hanımın kaldığı kısımda Yıldız ailesinin olacaktı. Anlaşmaya uygun olarak Ordulu Melek Hanım vefat edeceği 1976 yılı temmuz ayına kadar evinde kalmış, Yıldız ailesinin sağladığı imtiyazla sinemaya gelen her yeni filmi de ücretsiz olacak seyretmiştir (KK: 14).

Binanın yeni sahibi Murat Yıldız, gördüğü eksiklikleri giderdikten sonra sinema salonunu faaliyete geçirmiştir. Bir dönem çalıştırıldıktan sonra sinemanın ismi ailenin soy

ismini almıştır. Yıldız Sineması olarak 1986 yılına kadar faaliyette bulunan sinemayı Murat Yıldız, Talat Yıldız, Fahri Kurt, Şemsettin Ahıskalıoğlu ve Şeref Karaer ile ortakları işletmiştir.

25 yıl boyunca devam eden süreçte sinemanın büfesini Necati Yıldız, Miktaf Bölén, Ahmet Hosó, Mehmet Hosó, Kadir Şener, Atilla Ertaş çalıştırmıştır. Sinemada makinist olarak Nusret Tepiroğlu, Cemil Tepir, Binali Peksert, Şeref Karaer, Şükrü Kurt; gişeci, teşrifatçı ve reklamcı olarak Abdullah Kızıltan, Salim İçigen, Bahattin İşi, Remzi Mıcık, Caner Erdoğan, Necip Karaer, Naci Karaer, Sinan Bölén ve Osman Ateş; kaloriferci olarak da Cemal Kırıcı çalışmıştır. Sinemanın temizliğine teşrifatçıların yanı sıra soy ismi hatırlanmayan Bedriye isimli kadın da bir dönem bakmıştır. Bedriye Hanım film başlamadan önce ve aralarda koluna taktığı sepetin içinde poşetlenmiş çekirdekler satar, film sonlarında salonun temizliğine girişirdi (KK: 14). Sinema salonunda o kadar çok çekirdek tüketilirdi ki sinemada sesin kesildiği anlarda sadece bu çekirdek çıtlaması duyulur, film çıkışında ayakların altında gacur-gucur sesler çıkardı (KK: 27). Sinema çalışanlarının yemeğini Murat Yıldız'ın gelini Leman Yıldız yapardı. Yıldız Sineması ve Çoruh Sineması çalışanı olan kaynak kişi, her iki sinemanın yemeklerini de 'Leman Abla' diye hitap ettikleri kadınların yaptıklarını, Leman Yıldız ve Leman Okutmuş'un yaptığı yemeklerin tadını unutamadığını söylemektedir (KK: 26).

Şekil 22: 1973 Yılında Yıldız Sineması Büfesinde Necati Yıldız, Fuat Yıldız ve Sinema Çalışanları (Fotoğrafa Fuat Yıldız Arşivinden Ulaşılmıştır)

Sinemada ilk gösterilen filmler tarihi filmler olmuştur. 1950’li yılların sonlarında çekilen “Onun Süvarisi”, “Düşman Yolları Kesti”, “Yavuz Sultan Selim Ağlıyor”, “İstanbul Fethi” gibi İstiklal Savaşı yıllarını anlatan filmler Bayburt gençliğinde tarih bilincinin oluşmasına katkı sağlamaktaydı (Aydın, 2013, s. 83-84). Murat Yıldız, askeriye de özel gösterimler yapmakta, ayrıca bulundurduğu film makinesini askeri kışlada kurarak askeri personele ve erlere film izletmekteydi (KK: 14).

Bu yıllarda ABD yapımı “On Emir” filmi bir hafta boyunca ilgi ile izlenmişti. Oscar ödüllü “Benhur” filmi de çok izlenen filmlerden olmuştur (KK: 26). Yıldız Sineması’nda Hülya Koçyiğit ve Ahmet Mekin’in başrolünü paylaştığı 1964 yapımı “Vurun Kahpeye” adlı filmi izlediğini anlatan kaynak kişi, Ali Şen’in yobaz bir hoca rolünde oynadığı filmde kızın asıldığı sahnede izleyicilerin sahneye hücum ettiğini söylemektedir (KK: 28).

Şekil 23: 1974 Yılında Yıldız Sineması’nda Bir Seyir Anı. Sağda sinema sahiplerinden Fuat Yıldız (Fotoğrafa Fuat Yıldız Arşivinden Ulaşılmıştır)

Bu arada sinema deneyimini ilk kez yaşayanlar için beyazperde büyüsünü, şaşırtıcılığını hatta korkutuculuğunu devam ettirmekteydi. İlk seyir deneyimini 1965 yılında 9 yaşında bir kovboy filmi ile yaşadığını söyleyen kaynak kişi, sinemanın olağanüstü bir sesle başlaması, görüntüsü ve o devasa ekrandan heyecan duyduğunu, hatta korktuğunu anlatmaktadır (KK: 51).

1966 yılında lise öğrencisi olan sinema sahibinin oğlu Rıfat Yıldız, Yıldız Sineması’nın kuruluşundan itibaren babasının başyardımcılarından biri olduğunu, zaman zaman makinist

olarak da sinemada görev yaptığını anlatmaktadır. Rıfat Yıldız'ın hayatını kaleme alan eserde Yıldız Sineması'ndan, Yıldız'ın etkilendiği artistlerden ve dönemin çok tutulan filmlerinden bahsedilmektedir.

"Çirkin Kral" Hayranlığı ve Yıldız Sineması

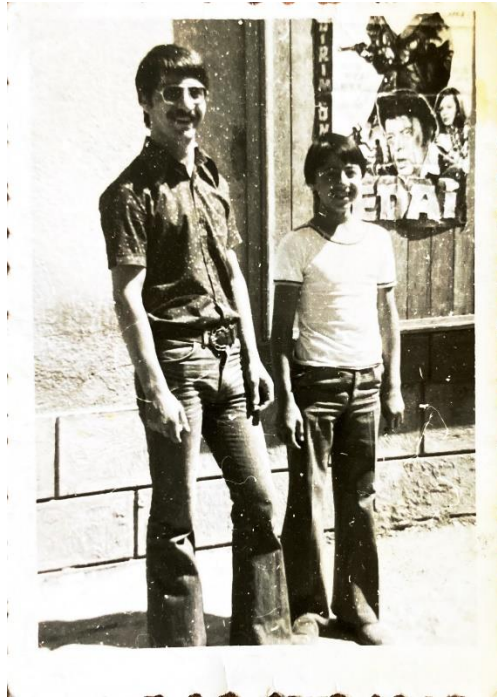
Yıl 1966. Rıfat henüz lise 1'de... Babasının işlettiği kışlık Yıldız Sineması yine kapalı gişe... Çünkü o hafta vizyonda Yılmaz Güney'in başrolde olduğu "Çirkin Kral" filmi oynamakta. Diğer oyuncular Tuncel Kurtiz, Aydemir Akbaş, Suzan Avcı...

E-9 numaralı koltukta ise her zaman olduğu gibi küçük amcası Ali Yıldız oturmakta. Babası tarafından bu koltuk kardeşi Ali'ye tahsis edilmiş. Kural; o gelmese bile oraya kimse oturtulmaz.

Makinist koltuğundaki Rıfat, ışıkları söndürüp filmi başlattığı anda seyirciden büyük bir alkış geldi. Herkes nefesini tutmuş, perdeye odaklanmıştı. İlk başta gelecek haftanın filmi gösterildi. "Türk Sinemasının Taçsız Kralı" Ayhan Işık ile hanımefendi sanatçısı Belgin Doruk'un başrollerini oynadığı filmin adı "Şoförün Kızı"ydı.

"Çirkin Kral" başladığında ise coşku doruk noktasındaydı. Henüz ideolojik yönü belli olmayan Güney, özellikle kendisini "delikanlı adam" olarak gören gençler tarafından çok sevilmekte ve örnek alınmaktaydı. Duruşu, karakteri beğenilmekteydi. Rıfat da onu çok sevenler arasındaydı. Zaten son zamanlarda Yılmaz Güney'in filmleri diğerlerini geçerek en çok seyirciyi toplamaya başlamış, "Çirkin Kral" zirveye yerleşmişti (Yörük, 2023, s. 43).

Elektrik kesintilerinin fazlaca yaşandığı bu yıllarda sinema işletmecileri müşterilerini de kendilerini de mağdur etmeyen bir çözüm üretmiştir. Böylesi durumlarda bilet iade alınmamakta, izleyiciye bir kart verilmekte, izleyici bu kartla bir gün sonraki filmi bedava izlemektedir (KK: 29).

Şekil 24: Sinema sahiplerinden Rıfat Yıldız ve Fuat Yıldız, 1974 Yılında Yıldız Sineması'nda "Fedai" Filminin Afişi Önünde (Fotoğrafa Fuat Yıldız Arşivinden Ulaşılmıştır)

1968 yılında Yıldız Sineması Danzüt köyünden Fahri Kurt isimli kişiye kiraya verilmiştir. Sinemanın makinistliğini de Fahri Kurt'un oğlu Şükrü Kurt üstlenmiştir. Bu yıllarda ortaokul öğrencisi olan Fahri Kurt'un yeğeni Recep Kurt, sinema reklam tahtasının ayağının üzerine düştüğünü ve ayağının kırıldığını söylemektedir (KK: 30). Kurt ailesinin Yıldız Sineması macerası iki yıl sürecektir, fakat sonraki yıllarda Bayburt'un sinemacılık tarihinde hatırlanan bir girişimde bulunacaklardır.

1972 yılında sinemanın sahibi Murat Yıldız, mekânı tamamen elden geçirmiştir. Trabzon'dan gelen ekip, sinemayı öyle bir şekle getirmiştir ki, bölgede böyle güzel bir sinema salonu yoktur. O tarihe kadar sinema girişi Cumhuriyet caddesinde iken, tadilatın ardından sinema girişi Türkistan caddesine alınmış, kalorifer sistemi kurulmuştur. Sinemaya jeneratör de alınmış, elektrik kesintilerine son verilmiştir (KK: 16).

1972 yılında Murat Yıldız, sinemayı oğlu Talat Yıldız'a kiralayarak kendisi müteahhitlik işlerine yoğunluk vermiştir. Yılmaz Güney'in toplumcu gerçekçi filmleri sakıncalı bulunup yasaklananınca bu yıllarda daha çok kahramanlık temalı filmler sinemada oynatılmaya başlatılmıştır. Kıbrıs'ta olaylarının hareketlendiği yıllarda "Önce Vatan" filmi çok izlenen filmler arasına girmiştir. 310 kişilik koltuk sayısı bulunan Yıldız Sineması'nda 1974 yılında gösterilen "Önce Vatan" filmi tüm öğrencilere izletilmiştir. Bayburt'ta askerliğini yapan tüm erler de bu filmi sinemada izlemiştir. Normal fiyatından indirim yapılarak izletilen filme askerler toplu bir şekilde yürüyüş kararında gelmişlerdir. Yine aynı yıllarda Filiz Akın ve Ediz Hun'un başrollerini paylaştığı "Karateci Kız" ile Kemal Bilbaşar'ın aynı adlı romanından uyarlama Türkan Şoray ile Fikret Hakan'ın başrolünü paylaştığı "Cemo" filmi çokça izlenen filmlerden olmuştur (KK: 16).

1.6.1. Yıldız Sineması'na Yolu Düşen Ünlü İsimler

Yıldız Sineması ünlü tiyatro oyuncusu Toto Karaca'yı ağırlamıştır (KK: 26), Ali Poyrazoğlu, Bilal İnci Yıldız Sineması'na yolu düşen isimlerdendir. Nuri Sesigüzel ise bir konser etkinliğinde Bayburtlularla Yıldız Sineması'nda bir araya gelmiştir. 1960'lı yılların ortalarında Türkiye'yi ateş dansı ile kasıp kavuran Özcan Tekgül isimli dansözün de yolu Bayburt'tan geçmiş, Yıldız Sineması'nda büyüleyen dansını sergilemiştir. O yıllarda bir çocuk olan sinema sahibinin oğlu Fuat Yıldız, o günü "Sinemada iğne atsan yer düşmez denilecek bir kalabalık var. Çocuğum ve beni dışarı attılar, bir vesile aralardan sızarak girdim. Semaver gibi bir şeyden ateş veriyorlar, Özcan Tekgül oynuyor. Öyle bir coşku var ki abim beni fark etmiş, o gün iyi bir dayak yemiş, dışarı atılmışım" ifadeleriyle anlatmaktadır (KK: 16).

1.6.2. Yıldız Sineması Şemsettin Ahıskalıoğlu'nda

Yıldız Sineması 1974 yılının sonlarında Şemsettin Ahıskalıoğlu'na kiraya verilmiştir. Şemsettin Ahıskalıoğlu Almanya'da işçi iken Bayburt'a dönmüş ve sinemanın yeni işletmecisi olmuştur. Binali Peksert makinist, Alaadin İşi gişede çalışmaktadır. 1974 yılında "Kıbrıs Zaferi" adlı film kentte izlemeyen kalmamıştır (KK: 29).

16.3. Bir Kış Günü Sürprizi: Yıldız Kenter Yıldız Sineması'nda

1975 yılında Türk tiyatrosunun ve sinemasının önemli isimlerinden Yıldız Kenter'in yolu Bayburt'a düşmüştür. Doğu'ya tiyatro turnesine çıkan Yıldız Kenter, Bayburt'ta mola vermiştir. O özel günü Yıldız Sineması çalışanı Alaaddin İşi şöyle anlatmaktadır:

Bir kış günü ve inanılmaz kar yağmış Bayburt'a. Biz sinemadayız, kapı birden açıldı, şaşırdım. Sinemada filmlerini oynattığımız Yıldız Kenter karşımızdaydı. Doğu'ya tiyatro turnesine çıkmışlar. Onu taşıyan araç arıza yapmış Bayburt yakınlarında, böylelikle kalmışlar. Yıldız Oteli'ne yerleşmiş, orada kalacaklar, yarın yollarına devam edecekler. Kent turu atarken, sinemanın reklam tahtasını görmüş. Gelecek programın duyurusunda onun başrolünü oynadığı filmi de görünce, sorup sinemayı bulmuş. İçeri girdi, 'Bayburt'a geldim, Yıldız Oteli'ne yerleştim, tahtada filmimin reklamını gördüm, bir de baktım sinemanın ismi de Yıldız, gidip görmeliyim' dedim. Bizimle oturup sohbet etti, tiyatro ve sinema üzerine, Bayburt'la ilgili bilgiler sordu. Ben Bayburt'a da tiyatro için davet ettiğimde, 'Bizim kadroyu Bayburt kaldıramaz' demişti. Haklıydı, o dönemler normal bir tiyatrocı 1 lira, Yıldız Kenter 10 lira idi. Çok tiyatrocı geldi ama o gün benim için sürpriz ve özel bir gün olmuştu. Çok değerli bir sanatçı ile tanışmıştım. Bizim tahtada tanıtımını yaptığımız film ise Yıldız Kenter ve Necla Nazır'ın başrollerinin oynadığı "Bir Ana Bir Kız" filmi idi (KK: 29).

O yıllarda 'Filler Benim Arkadaşım' adlı bir Hint filmi hayli tutulmuştur. Dramatik sahnelerin olduğu filmi izleyenler salonu ağlayarak terk etmiştir. Aynı dönemde hatırlanan bir diğer film "Çağrı" olmuştur. Türkiye'de izlenme rekorları kıran İslamiyet'in doğuşunu anlatan "Çağrı" filmi Bayburt'ta da en çok izlenen film olmuştur (KK: 29).

1.6.4. Yıldız Sineması'nın Son Döneminde Şeref Karaer

1967 yılında Yıldız Sineması'nda 1 yıl temizlikçilik, sonrasında Çoruh Sineması'nda teşrifatçılık, reklamcılık, makinistlik yapan Şeref Karaer, 1978 yılında şimdiki Saray Bahçesi'nde Gülşen Çayevi'ni işletmekteydi. Gülşen Çayevi'nin ismi Türk sinemasının meşhur aktörlerinden Gülşen Bibikoğlu'ndan gelmekteydi. Karaer'in Gülşen Bibikoğlu'na olan hayranlığı çayevinde olduğu gibi sinema salonunu süsleyen afişlerde de ön plana çıkacaktı (KK: 31).

Çocuk yaşlarda kalecilik yaptığından o dönemin meşhur kalecilerinden "Galler" ismini arkadaşları kendisine yakıştırmıştı. Galler sonradan "Galli"ye dönüşmüş ve Şeref Karaer Bayburtluların dilinde "Galli Şeref" olarak anılır olmuştu (KK: 22).

Şemsettin Ahıskalıoğlu'nun Yıldız Sinemasını bıraktığını duyan Şeref Karaer, Gülşen Çayevi'ni apar topar devretmiş, önceki yıllarda yanında çalıştığı sinema sahibi Murat Yıldız'ın kapısına dikilmişti. Sinemayı kiralayacak kadar parası çıkmayınca Halit Kiki ve Avni Çalgan adlı arkadaşlarını da ortak almıştı. Şeref Karaer makinist, Halit Kiki ve Avni Çalgan da gişede olmak kaydıyla Yıldız Sineması 1978 yılının sonlarına doğru yeni sahipleri ile hizmet vermeye devam etmişti. Üç ortak sinemayı 3 yıllığına 300 bin liraya kiralamıştı. Bu yıllarda sinemada teşrifatçı olarak Necip Karaer, Naci Karaer, Sinan Bölen ve Osman Ateş de çalışmıştı (KK: 32).

Bayburt'un tüm sinemacılık tarihi boyunca olduğu gibi filmler yine Bölge İşletmecilerinin bulunduğu Samsun'daki şirketlerden edinilmekte, sinema biletleri Samsun'da bastırılmakta ve kaşelenmesi için Bayburt Belediyesi'ne verilmekteydi. Bayburt Belediyesi yerli filmlerden yüzde 25, yabancı filmlerden yüzde 50 rüsum vergisi kesmekteydi (KK: 22).

Avni Çalgan 1 yıl sonra sinema ortaklığından ayrılmıştı. Halit Kiki ise 3 yılı doldurduktan sonra, ortaklıktan ayrılmış ve Yıldız Sineması Şeref Karaer'in elinde 1986 yılına kadar hizmet vermişti (KK: 22).

1.6.5. Bayburt Sinema Tarihinin Tek Olaylı Filmi: “Güneş Ne Zaman Doğacak”

Yıldız Sineması'nın son döneminde hatırlanan ve Bayburt'ta binlerce kişinin izlediği iki film yer almaktadır. Bunlardan biri esir Türkler konusunu işleyen “Güneş Ne Zaman Doğacak” filmi, diğeri İslamiyet'in doğuşunu anlatan “Çağrı” filmidir.

Bayburt Postası'ndaki reklamında, “Oynadığı yerlerde halkın büyük rağbetiyle karşılaşan, Bazı azınlıklar tarafından hazmedilemediği için; 2.2.1978'de işlem stüdyosu basılan, 24.4.1978'de oynadığı sinema bombalanan, 7.9.1978'de benzin dökülerek yakılan film. Bugünden itibaren matina ve seanslarda Yıldız'da” (“Güneş Ne Zaman”, 1978) ifadeleri ile tanıtılan film Bayburt'un sinemacılık tarihinde olaylı olarak tek hatırlanan film olmuştur.

Şeref Karaer, Maraş'ta olayların çıkmasına vesile olan filmi Samsun'dan alırken mesuliyet kabul etmediklerini bildiren bir kağıda imza attırıldıktan sonra filmin verildiğini, 14 gün boyunca filmi kapalı gişe oynattığını belirtmektedir.

Stalin'in katliamlarından kurtarabilmek için Türkiye'ye kaçan 146 Azeri'nin hikâyesini; Boraltan Köprüsü Olayı'nı anlatıyor. Film ezan okunarak başlıyor, Çırpınırdın Karadeniz filan çalıyor. Bu film Maraş'ta olaylar çıkardı. Ülkücülerin filmi, Bayburt'ta da sokaklara ülkücüler hâkim. Film almaya gittiğimde bu filmi gördüm. İstedim, mesuliyeti kabul ederek imza atarak aldım. Bayburt'ta çok büyük ilgi oldu. 14 gün kapalı gişe oynattım. Sinema önünde bez afişim vardı. Bir akşam seansında bez afiş yakıldı. Başka da olay olmadı. Filmin tanıtımını hoparlörden yapıyordum. Polisler sese müdahale ettiler, olayların çıkmaması için sesini kısırdılar (KK: 22).

**TÜRK SINEMASINDA İLK
BARIŞ VE KARDEŞLİK FİLMİ**

**Güneş
Ne Zaman
Doğacak**

CÜNEYT ARKIN

Oynadığı yerlerde halkın büyük rağbetiyle karşılaşan,

Bazı azınlıklar tarafından hazmedilemediği için ;

2.2.1978 de işlem stüdyosu basılan — 24.4.1978 de oynadığı sinema bombalanan

7.9.1978 de benzin dökülerek yakılan film.

Bugünden itibaren matina ve seanslarda

YILDIZ'DA

Şekil 25: Güneş Ne Zaman Doğacak (Bayburt Postası, 22 Mart 1979, Sayı: 3110, s. 4)

Sinema ortaklarından Halit Kiki de filmi getirdikleri dördüncü gün sinemanın önündeki filme ait büyük bez afişin yakıldığını, bunun ardından filme ilginin iyice arttığını söylemektedir.

14 gün boyunca 2 seans halinde gösterdikleri filme Bayburtluların yoğun ilgi gösterdiğini söyleyen Halit Kiki, “Güneş Ne Zaman Doğacak” filminin olağanüstü para kazandıkları iki filmden biri olduğunu belirtmektedir. Başrolünü Cüneyt Arkın’ın oynadığı filmin Bayburt tarihinde tek olay yaşanan film olduğunu söyleyen Kiki, afişlerin yandığı geceyi şöyle anlatmaktadır.

İhtilale giden süreç, Türkiye karışık, Bayburt’ta da olaylar az çok oluyor. Bayburt’un geneline ülkücüler hâkim. “Güneş Ne Zaman Doğacak” ülkücülerin sahiplendiği bir film. Şeref filmi oynatıyor, ben de şimdi Türk Dünyası Parkı’nın olduğu alanda bulunan

Şoförler Cemiyeti lokalinde çay içiyorum, gözüm sinemada. O sırada sinemanın önünde yangını gördüm. Koştum, filmin büyük bez afişi yanmıştı, filme ait kağıt afişler de yanıyordu. Daha korkuncu dışardan giden elektrik kabloları vardı. Onlar da tutuşacakken müdahale ettik. İçerde seyir devam ediyor. İnsanlar yığıldı ama ben ‘elektrik kaçağından oldu’ diyerek ilk anda olay filan olmasının önüne geçtim. Yarım saat sonra sinema dağıldı. Yeni afişleri astık. Bu olaydan sonra filme ilgi daha da çoğaldı. Filmi izlettirdiğimiz dördüncü günde bu olay yaşandı. On dört gün bu filmi kapalı gişe oynattık. Çok iyi de para kazandık (KK: 32).

	Adı, Soyadı: Şeref KARAER	Es. ve San. Sic. No ve Tescil Tarihi: 69/2301
	Baba Adı: Hanefi Rabia	Ehliyet Sicil No: 61300433820
	Doğum Yeri: Bayburt	İş Adresi: ?
	Doğum Tarihi: 1953	Ev Adresi:
	Mesleği: Sinemacı	Şingah mah.

Şekil 26: Şeref Karaer’e Ait Bayburt Madeni Sanatkârlar Odası Üye Kayıt Bilgileri

1.6.6. Gül Suyu ve Lokum İkram Edilen Matinelerde “Çağrı” Filmi

Sinema işlettiği zaman içerisinde en çok kazandığı filmin İslamiyet’in doğuşunu anlatan “Çağrı” filminin olduğunu anlatan Şeref Karaer, “Diyebilirim ki Bayburt’ta Yıldız Sineması’nda bu filmi izlemeyen neredeyse kalmamıştır. Filme verdiğim paranın neredeyse 30 katını kazandım” demektedir.

Çağrı Film sinemacılık hayatımda milattır. 1980 yıllarının başıydı. Çağrı filmini üç hafta boyunca 21 gün kapalı gişe izlettim. Sinemadaki tüm afişleri çıkardım. Sinemayı baştan sona iyi bir yıkadım. Kapıda gül suyu döküyoruz gelenlere, bir de lokum ikram ediyoruz. Büfeye vaiz kasetleri koymuşuz, nasıl gidiyor, nasıl gidiyor! 580 kişi alıyor sinema, yarısına erkek, yarısına kadın alıyoruz. Arada teşrifatçı çocuklar var. Okulların tamamı izledi. Bir sabah bir akşam gösteriyoruz. Bu filmi Bayburt’ta 20 bin kişi izledi diyebilirim. Bu kadar izlenen başka bir film olmadı. Pahalı bir film, yüzde 50 belediyeye veriyorduk. Filme verdiğimiz paranın 30 katını kazanmışızdır (KK: 22).

12 Eylül 1980 İhtilali’nde sinemalara Türkiye genelinde gelen yasaktan Yıldız Sineması da nasibi almıştır. 1 ay boyunca yasaklanan sinemada, konser etkinliklerine izin verilmemiştir. Bu sırada sinema ortaklarından Halit Kiki, iki inzibat aracılığıyla Garnizon Komutanı’nın huzuruna çıkarılmıştır. Kendisine ideolojik filmlerin yanı sıra erotik filmlerin ve konser etkinliklerinin de yasaklandığı belirtilmiştir. Kiki, konuşmadan kısa bir süre sonra konser etkinliği için gelen ekiple yasak dolayısıyla anlaşmadığını, bu sırada faaliyette olan Tugay Sinemasının ise bu yasağa uymadan etkinlik afişlerini sinema önüne astığını, kendisinin bu durumu fotoğraflayarak bölge komutanlıklarına şikâyet dilekçesi ile ilettiğini ve yasağın kalktığını anlatmaktadır (KK: 32).

Türk sinemasında arabesk furyasının esmeye başladığı 1980’li yıllarda Yıldız Sineması da bu tür filmler göstermeye başlamıştır. Halkın son dönemde rağbet ettiği filmler arasında Orhan Gencebay, Ferdi Tayfur, Müslüm Gürses ve İbrahim Tatlıses filmleri yer almıştır. 1980’li yıllarda elektrik kesintilerinin az yaşandığını ama filmlerin kopmasının meşhur olduğunu anlatan Halit Kiki, yoğun izlenen bir filmde böylesi bir olayı gülerek anlatmaktadır:

Film ne idi hatırlamıyorum ama çokça izlenen bir film. Bir anda içerden sesler yükselmeye başladı. Teşrifatçı çocuklar geldi, filmin koptuğunu, izleyicilerinin protesto ettiklerini söylediler. Çok yoğun günlerdi, anladım Şeref’in uyuyakaldığını. Hemen müdüriyet odasına koştum. Orada makine dairesine hat var. Megafondan Şeref’e bağıryorum. ‘Lan kalk film koptu, millet bağıryor, küfür ediyor!’ Ses yok!. Hemen koşarak gittim ki Şeref uyumuş, çok ağırdı uykusu, bir de yoğun günler yaşıyorduk. Kaldırdık, filmi taktı da izleyici de rahatladı. Bu durumlarda bir sinema sloganı vardı: ‘Makinist ya ses, ya kes!’ derlerdi (KK: 32).

1980’li yıllarda sinemanın müdavimlerinden olan kaynak kişi, sinemacı Şeref Karaer’in hayranlığı dolayısıyla salonda Gülşen Bibikoğlu posterlerinin göze çarpan bir yoğunlukta olduğunu hatırlamaktadır. Sinemanın köşesinde köfteci Cemil’in köfte ve ciğer satışı yaptığını, sinema salonunun büfesinde ise Zeybek Gazozu satıldığını belirtmektedir (KK: 33)

60’lı yıllarda üretilen Toptepe Gazozları 70’lere gelindiğinde yerini Zeybek Gazozlarına bırakmıştır. Gençosman mahallesindeki sanayi sitesinde 1970 yılında fabrika kurulmuş, kentin tanıdık bir ailesi tarafından kurulan bu fabrikada gazoz üretilmeye başlamıştır. Ailenin soy ismi ile anılan gazozlar zamanla marka olmuş, bölge illerine kadar ününü yaymıştır. Sinema salonlarının gazoz rutini yerli ürünler Toptepe’den başlayıp Zeybek ile devam etmiştir (KK: 47).

Sinema salonu içerisinde Zeybek gazozlarına eşlik eden yiyecekler de bulunmaktadır: çekirdek ve lahmacun (KK: 33). Sezer Gazi tarafından satılan lahmacunların çokça tüketildiğini, bu yüzden sinema salonunun içerisinde keskin bir lahmacun kokusunun hiç eksik olmadığını söyleyen kaynak kişi, sinema çıkışlarında zeybek gazozlarının şişelerini kırarak, teşrifatçıları kızdırdıklarını dile getirmektedir (KK: 34).

Bu son döneminde tiyatrocu ve film artisti Orçun Sonat ve oyuncu-şarkıcı Yıldız Tezcan’ı ağırlayan Yıldız Sineması, televizyonun yaygınlaşması, erotik film furyasının videolu kahvelere taşınması ile faaliyetine son vermiştir. Sinemanın rağbet görmediği son dönemde elektrik borcu jeneratör satılarak ödenmiştir. Şeref Karaer’in sinema faaliyetlerine son verdiği 1986 yılında Murat Yıldız bir daha sinema olarak kullanılmayacak olan mekânı değişiklikler yaparak başka iş kolları için uygun hale getirmiştir (KK: 16).

Şekil 27: Sinemacı Şeref Karaer, Tiyatro Turnesi İçin Bayburt'a Gelen Oyuncu Orçun Sonat İle Yıldız Sineması'nda (Fotoğraf Şeref Karaer Arşivinden Alınmıştır, Onun İzni İle Çalışmada Yer Verilmiştir)

1.7. ŞİRİN BİR MEKÂN PARK SİNEMASI (1970-1975)

1969 yılında Yeni Sinemanın işletmeciliğini yapan Fahri Kurt, 1965 yılından beri işlettiği Şehit Nusret Parkı'nın bir bölümünü açık hava sinemasına çevirmek için belediyeden

gerekli izinleri almıştır. Fahri Kurt Bayburt'un medeni cesareti yüksek, yaptığı tüm işlerde başarı sağlayan isimlerinden biri olarak hatırlanmaktadır. 1970 yılında açılan sinemanın makinistliğini Fahri Kurt'un oğlu Şükrü Kurt yapmıştır (KK: 30). Bayburtlular Çoruh kıyısında yaz akşamlarına farklı bir renk katan bu mekânı çok sevmiştir. Sinemanın ahşap sandalyeleri gökyüzünün rengiyle birebirdir (KK: 34).

Şehit Nusret Parkı ikiye bölünmüş, şimdiki Türk Dünyası Parkı'na doğru olan bölümde Park Sineması kurulmuştur. Çevresi, brandalar gerilerek kapatılan sinemanın perdesi Türk Dünyası Parkı'na doğru olan kısma yerleştirilmiş, makine dairesi ise çay ocağının yanında yapılmıştır. 2.5 metrekare alanda kurulmuş, tabanı yerden 2 metre yükseklikteydi. Tahta merdivenlerle makine dairesine çıkılmaktaydı (KK: 30).

1970-1975 yılları arasında çalıştırılan sinemada gurbet, hasret, aşk temalı filmler gösterilmekteydi ve aileler halinde sinemaya gidilmekteydi. Türkücü Behçet Nacar'ın Ayşe Değirmencioğlu ile başrolünü paylaştığı "Kara Sevda" adlı filme yoğun ilgi olmuştur.

Filmin sonunda bir mezarlık sahnesi vardı. İki sevgilinin ruhunun göğe yükseldiği bir sahne. Bu inanılmaz bir şekilde dilden dile dolaşüyor ve sinemaya yeni müşteriler çekiyordu. Köylerden minibüslerle bu filmi seyretmeye gelen seyircileri hatırlarım. Mehmet Bozdoğan türkülerini de bu filme renk katıyordu. Bu film bir hafta kadar oynamıştır. Yeni filmin gelmesini beklediğim için 'yine mi bu film' diyerek kızardım (KK: 34).

Fahri Kurt o yıllarda sinemaya büyük ilgi olduğunu görünce sinemanın üstünü kapatarak gündüzleri de film göstermeye başlamıştır. Çoruh Sineması kapandıktan sonra Park Sineması'nda çalışmaya başlayan Abdullah Canaslan, sinemanın üzerine branda gerildiğini, gündüz gösterimlerinde ışık kesilmediği için brandayı mazot yağı ile zahmetli bir uğraş sonrası siyaha boyadıklarını ve sonunda ilk günlerdeki kokusu haricinde sorunu çözdüklerini belirtmektedir. 150 kişi alan sinemanın o günden sonra gündüz ve akşam gösterimleri ile faaliyet verdiğini, hatta kış aylarında branda içerisinde kurulan iki dev sobayla faaliyetini sürdürdüğünü, tahta sandalyelerin üzerine şilteler yaptırdıklarını, Park Sineması'nın kapandığı 1975 yılına kadar sinemada çalıştığını söylemektedir (KK: 20).

Şekil 28: Şükrü Kurt'a Ait Bayburt Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Ortaklık Belgesi

1.8. YENİDEN YAZLIK ÇORUH SİNEMASI (1975)

Çoruh Sineması ve Açık Hava Çoruh Sineması ile Bayburt'un sinemacılık tarihinde iz bırakan Okutmuş Ailesi, 1975 yılı bahar aylarında bir sinema girişiminde daha bulunmuştur. Bir zamanlar Gençosman Parkı, son yıllarda ise Yusufiye Cami'nin konuşlandığı alan yazlık sinema yapılmıştır. Sahibi Osman Okutmuş'tur, ismi Açık Hava Çoruh Sineması konulmuştur (KK: 35).

Sinemanın makinisti Şeref Karaer, gişecisi Zafer Okutmuş'tur. Sinemanın perdesi Taş Köprü tarafına kurulmuş, Yusufiye Cami'nin bulunduğu bölümde ise ahşaptan yapılma makine dairesi bulunmaktadır (KK: 35).

Açık Hava Çoruh Sineması'nı yapılışından faaliyet verdiği dönem hakkında bilgiler veren Şeref Karaer, şunları söylemektedir:

Okutmuş ailesi Çoruh Sineması'nı 1974 yılında devretmişti. Ben de o yıl askerdeydim. Askerlik dönüşü Osman amca sinema makinelerinin durduğunu ve bir açık hava sineması açmak için yer baktığını söyledi. Sonradan Gençosman Parkı'nın orayı kiraladı. Alanın dört bir yanını saclarla çevirdik. Makine dairesini şimdi caminin olduğu alana yaptık. Ahşaptan ve merdivenlerle çıkılan küçük bir yer. Zafer Okutmuş gişede, ben makine dairesindeyim. Film izletmeye başladık. Yoğunluğa bakıyoruz, satılan bilete bakıyoruz. Satılan bilet 30, içeride 100 kişi var. Makine dairesinden çıktım ve 'biletleri görelim beyler' dediğimi biliyorum, o kaçak giriş yapanların tamamı girdikleri yerden kaçmaya başladılar. Sonra fark ettik ki, Çoruh kenarından toprağı eşişler, kaçak giriş yapıyorlar. Osman amcaya söyledim, oralı olmadı, hatta bayağı bir güldü. O günden sonra sinemanın kaçak giriş yapılan yerlerini kapattık ve dip taraflarına beton döktük. O yaz işlettik ama sinema tutulmadı. Çünkü o yıllarda merkezi bir yer değildi orası. Uzak bir yerd. Makine dairesinin arkasında Koncaların petrolü vardı. Oradan filmleri izlerlerdi. Çevredeki tek tük apartmanlardan izleyenler gözümüze çarpardı. Ayrıca filmi izlemek için İmaret Tepesi'ni tercih edenler de az değildi. O yıl işlettik ve kapattık (KK: 22).

1.9. TUGAY SİNEMASI

Çoruh Sineması'nı Okutmuş ailesi 1974 yılında devredince, sinemanın işletmeci açısından sivil tarihi sona ermiştir. Zamanın Garnizon Komutanı'nın aldığı kararla sinema binası tadilata alınmış, 1975 yılında yeniden faaliyet vermeye başlamıştır. Halkın ilgisinin azaldığı bu yıllarda sinema hafta sonları sadece askerlere hizmet vermiştir (KK: 26). Yeni çıkan filmleri getirmekte mahir olan Yıldız Sineması yanında sönük kalan Tugay Sineması'nın tüm çalışanları da askerlerden oluşmaktaydı (KK: 34).

1974 yılında çekilen ilk filmle başlayan erotik filmler furyası Yıldız Sineması'nda olduğu gibi Tugay Sineması'nda da özel alıcılarını bulmaktaydı. Türk sinemasında arabesk furyasının estiği yıllarda gizliden gazinoya şarap soktuğunu söyleyen kaynak kişi şunları anlatmaktadır:

Arabesk furyasının olduğu yıllar.. Şarap alıp, Tugay Sineması'na gizliden sokuyoruz. Ferdi Tayfur filmleri var. Köşede bir yerde yan yana oturuyoruz, şarkılar başlayınca elden ele dönüyor şarap. Bir gün pardösünün cebinde sokuyorum. Teşrifatçı askerle çarpıştım, şarap düştü, kırıldı, merdivenlere döküldü. Bir kokuyor, bir kokuyor sorma. Şarap yok, nasıl film izleyeceğiz? Zaten birazdan askerler bizi attılar dışarı (KK: 34).

Halkın ilgisinin yavaş yavaş kesildiği 1980'li yılların başında sinema sadece askeri personele hizmet vermeye devam etmiştir. Yıldız Sineması'nın faaliyetini sonlandırdığı 1986 yılından bir yıl önce Tugay Sineması kapatılmıştır. 1989 yılında il statüsüne kavuştuğunda Bayburt'ta sinema salonu yoktur. Bu sinema salonu yıllar sonra 1995 yılında Dede Korkut Kültür Sanat Şöleni içerisinde yer alan Şair Zihni Şiir Gecesi için kapılarını kent insanına açmıştır. Sonrasında ise yeniden içerisinde değişiklikler yapılarak, restoran olarak askeri personele hizmet vermeye başlamıştır.

Şekil 29: Bayburt'un İlk Sinema Binası. Ar Sineması Olarak Açılan, En Çok Çoruh Sineması Olarak Hatırlanan, 1980'li Yıllarda Tugay Sineması Olarak Çalıştırılırken Kapatılan ve Günümüzde Askeri Personale Lokanta Hizmeti Veren Bina

İKİNCİ BÖLÜM

2. SİNEMALARIN KENTE VE TOPLUMA ETKİSİ

Sinemaların topluma etkisi bağlamında belirleyici kavramlar ve konular ön plana çıkmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde sinemaların reklam faaliyetleri, sosyalleşme mekânı olarak sinema, sinema ve cinsellik, sinema ve moda, sinema ve çocuk oyunları gibi konular ele alınmıştır. Bunun yanı sıra sinema salonlarının kapılarını araladığı diğer etkinliklere de yer verilmiş, bu anlamda özellikle tiyatro bahsine girilmiştir. Yerel tiyatro gruplarının etkinliklerinden hareketle Bayburt'un tiyatro geçmişine ve emek veren isimlere değinilmiş, bugüne kadar çalışılmayan “Bayburt ve Tiyatro” konusuna bir giriş sayılabilecek bilgilere ulaşılmıştır. Tiyatronun dışında müzikal etkinlikler, okul müsamereleri, parti toplantıları gibi etkinliklerin de yer aldığı sinema salonlarının önemi anlatılmıştır.

2.1. SİNEMALAR VE REKLAM

Bayburt'ta 1935 yılında başlayan sinemacılık tarihi içerisinde önemli yer tutan reklam faaliyetleri, ilk olarak tellallar aracılığıyla başlamış, zamanla sinemada istihdam edilen reklamcılarla sürdürülmüş, teknolojinin ve çağın gerekleri ile sürekli değişime uğramıştır.

Sinemaların reklam faaliyetleri ilk olarak kentin tellalları tarafından yapılmaktadır. Gazeteci Osman Okutmuş'un hatıralarında yer alan Güzel Ay Sineması'ndaki gösterimlere yönelik reklamlar tellallara has “duyduk duymadık demeyin” nidaları ile son bulmaktadır: “Ey ahali! Bu gece sinemada, hani o ikili, biri şişman, diğeri alabildiğine zayıf komik var ya, onların filmi oynayacak. Duyduk duymadık demeyinnn” (Okutmuş, 1979, s. 4).

1940'lı yıllarda filmlerin duyurusu yine tellallar aracılığıyla sürdürülmektedir. Tellalların bu yıllardaki duyuruları filmin ismi ile sınırlı kalmaktadır: “Hatay'ın Kurtuluşu bu akşam Ar Sineması'nda” (KK: 3).

1950'li yıllarda sinemalar artık çalışanlarına reklam işini yaptırmaktadır. Mahalle aralarında yükselen reklam sesleri bazı zamanlarda şikâyet konusu olmakta, Bayburt Belediyesi bu şikâyetlerden ötürü yasaklar getirmektedir:

1950'lerin ortalarında sinemaların reklam saati ezan zamanlarına denk geldiğinden, belediye encümeni bir düzenleme yapma ihtiyacı hissetti. 4 Ağustos 1956'da alınan karara göre reklam saati olarak sabahın 10'undan itibaren belirlenen aralıklarla reklam yapılabilecekti. Akşam filmlerinden önce çalınmakta olan hoparlörler yatsı namazından sonra başlamak üzere yarım saatliğine çalışacaktı. Çarşı ve mahalle aralarında boru ile reklam yapılamayacaktı (Küçükuşurlu, 2021, s. 129)

Bayburt Belediyesi “boru ile reklam yapılmayacaktır” kararını alsa da bu karara uyulmamış, 1970'lerin başına kadar reklamcılık faaliyetleri boru ile sürdürülmüştür.

1958-1962 yıllarında abisi Zeki Tepir'in Yeni Sinema'da, kendisinin ise Ar Sineması ve Çoruh Sineması'nda boru ile reklamcılık yaptığını söyleyen Kemal Tepir, omuzuna, üzerinde filmin afişi olan bir reklam tahtası yüklenerek mahalle aralarında elinde mukavvadan yapılma bir boru ile avazı çıktığı kadar bağırarak filmin tanıtımını yaptığını anlatmaktadır. Salı ve Cuma günleri kadın matineleri için mahalle aralarına çıktığını, akşam matinelerini ise çarşıda duyurduğunu, o zaman Çarşı Hamamı önünde kurulan sebze ve meyve pazarında böylesi duyuruları abarttığında, pazarcıların sesi kesmek için domateslerle borunun içini hedef aldıklarını söylemektedir (KK: 10).

Sinema sahiplerinin “mahalleden bağırdığınızda buradan sesi duyacağım” tembihlerini yaptığı 1960'lı yıllarda özellikle kadın matinelerinde mahalle aralarında reklam faaliyetleri devam etmektedir. Bu dönemde sinemalar reklam amaçlı Saat Kulesi önünü de kullanmaktadır. Saat Kulesi'nin bir tarafına Çoruh Sineması'nın, diğer tarafına Yıldız Sineması'nın reklam tahtaları yerleştirilmekte, her gün sabah konularak, akşam alınan reklam tahtalarının afişleri yeni film geldikçe değiştirilmektedir (KK: 20).

Mahalle aralarında yapılan duyurularda, huni şekline getirilerek kullanılan mukavva zamanla ıslanmakta, reklamcılar ıslanan kısmı keserek duyurularına devam etmekteydi. Zamanla bu mukavva yerini sacdan yapılmış borulara bırakmıştır (KK: 22). Reklamcılar bazen yanlarına çocuk alıyor, tahtaları onların omuzlarından asıyorlardı. Ediz Hun, Türkan Şoray, Cüneyt Arkın, Murat Soydan filmlerine kadınlar yoğun ilgi gösteriyorlardı. Afişlerin asılı olduğu tahtaları omuzlarında taşıyan çocukların mükâfatı ise sinemayı bedava izlemek oluyordu (KK: 20).

Aynı yıllarda reklamcılık yapan kaynak kişi, bazı tanıdık evlerin bahçelerine kadar girerek filmlerin tanıtımını yaptıklarını, reklamların çok etkili olduğunu söylemektedir.

Hem Çoruh Sineması'nda hem Yıldız Sineması'nda reklamcı/teşrifatçı olarak çalıştığım 60'lı yıllarda kadınlar sinemaya çok yoğun ilgi gösterirdi. Mahallelere çıkar bağıırdık. Bazı evlerden kadınlar seslenirdi. Filmin tanıtımını evin önünde veya bahçesinde yapardım. Ben mahallede bağıırp güzergâhtan geri dönerken kadınların da önümüz sıra gittiklerini görürdüm. Zaten sinemaya vardığımızda salonun dolduğuna şahit olurdum. Genellikle kadınların rağbet ettiği filmler duygusal olur ve sinema çıkışlarında birçoğunun gözlerinin ağlamaktan balon olduğunu görürdük (KK: 26).

1960'lı yılların sonlarına doğru hem Çoruh Sineması hem Yıldız Sineması bazı filmler için fayton tutarak reklam yapmaya başlamıştır.

2.1.1. Bir Reklam Kurnazlığı ve Kapalı Gişe Oynayan Film

1970’li yılların başında bir film gişe rekorları kırmaktaydı. Bayburt’ta da o yıllarda çok tutan bu film Türkan Şoray ile Fikret Hakan’ın başrollerini paylaştığı “Cemo” adlı filmi. Yıldız Sineması film için fayton tutmuş, iki reklamcı mahalleleri dolaşmaktaydı.

Kemal Bilbaşar’ın 1967 yılında Türk Dil Kurumu ödülü alan “Cemo” adlı romanından uyarlanan filmin çekimleri Elazığ’da gerçekleşmiş, filmin final sahnesinde bir kaza yaşanmıştı. Başrol oyuncusu Türkan Şoray, filmin final sahnesinde bindiği attan düşmüş, sonrasında felç tehlikesi geçirebileceği kaygısıyla kırk günden fazla hastanede yatmıştı. Türkiye’de gazeteler sürekli bundan bahsetmiş, ünlü oyuncunun hayatı hakkında yeni bilgiler vermişti. Atıf Yılmaz’ın “Ulusal Türk Sineması” düşüncesine yoğunlaşarak, temaları ve motifleri ile bu düşünceye sadık kalan “Cemo” filmi (Şoray, 2017, s. 149-155) aynı yıl Yıldız Sineması programına da alınmıştı.

Şekil 30: Fikret Hakan ve Türkan Şoray “Cemo” Filminde (URL: 2)

Bir fayton tutan sinema işletmecisi Talat Yıldız, iki reklamcayı üzerine bindirmiş ve bağıracakları ifadeleri sıkı sıkı tembihlemişti. Faytonla Bayburt’un tüm mahallerini gezen reklamcılar, filmin duyurusunu şöyle yapmıştı:

“Daima en kaliteli filmler göstermeyi vazife edinen Yıldız Sineması iftiharla sunar” Başrollerini Fikret Hakan ile Türkan Şoray’ın oynadığı film bugünden itibaren matinelerde sinemamızda. Bu film Türkan Şoray’ın ölümden döndüğü filmidir. Bütün bunları merak edenler “Cemo”yu kaçırmayın!” (KK: 16).

Reklamcıların söyledikleri Türkan Şoray’ın ölümden dönmesi bahsi gerçek olsa da bu sahnelerin filmde olduğu gerçek değildi. Şoray filmin final sahnesinde atından düşmüştü. Sakatlanması ve tedavi süreci ise filmin dışında yaşananlardı. Reklamcılara bilerek o şekilde duyuru yaptıran sinema sahibi amacına ulaşmıştı. “Cemo” filmi gündüzleri sadece kadınlara

olmak kaydıyla bir hafta boyunca kapalı gişe oynamış, halen talep varken film şirketi ile yapılan sözleşme gereği başka bir kente uğurlanmıştı (KK: 16).

Zamanla sinemalar hoparlör de almış, faytonlar ve sonrasında arabalarla mahalle aralarındaki duyurularına devam etmiştir. Sinemacılığın son dönemlerine denk gelen 80’li yıllarda ise bu duyurular sadece sinema önüne kurulmuş ses sistemi aracılığı ile yapılmaktaydı.

“Akşam olmadan Yıldız Sineması’nın hoparlörü açılırdı. Her filmin tanıtımında mutlaka söylenen bir cümle vardı: ‘Bu akşam gişe rekorları kıran film...’ Duyuruları yapan sinema sahibi Şeref Karaer’i kızdırırdım: ‘Senin sinemada hiç gişe rekorları kırmayan film oynamaz mı’ diye. Güleşürdük, güzel günlerdi” (KK: 36).

2.2. SOSYALLEŞME MEKÂNI OLARAK SİNEMA

Sinema salonu kamuya ait bir mekân olarak değerlendirilir; “Tüm yurttaşların erişimi garanti altına alınan mekân” (Kirel, 2018, s. 77) olarak tanımlanabilir. Sinema salonları farklı eğitim düzeyine sahip bireyleri; kadınları, çocukları, yaşlıları, gençleri bir araya toplar. Böylelikle sinemada yeni tanışıklıklar, arkadaşlıklar oluşur. Taşrada sinema ilk salonların yapılmasıyla birlikte özellikle kadınlar için farklı bir deneyim olur. Kadının iş hayatında yok denecek kadar az olduğu 50-60’lı yıllarda akraba ve komşuluk ilişkileri dışında evlerine hapsolan kadınların güvenle gidebileceği bir mekân olarak önemi daha çok artar.

Bayburt’ta bilindiği kadarıyla 1927 yılında başlayan sinema gösterimleri, ilk başta sadece erkeklerin tercih ettiği bir eğlence unsuru olarak göze çarpmaktadır. Böyle oluşunda ilk gösterimlerin yapıldığı yerlerin derme çatma mekânlar oluşunun etkili olduğu düşünülmektedir. 1945 yılında Halkevi salonu içinde süren sinema faaliyetlerinde ilk kadın seyirciler görülmekte, 1949 yılında tamamlanarak resmi açılışla halkın hizmetine sunulan Ar Sineması’nda ise Bayburtlu kadınlar sinemanın bir parçası haline gelmektedir.

1950’li yıllarda kadınlara özel matinerler düzenlenmekte, bunun için sinemalar mahallelere reklamcılar çıkarmaktadır. Kadınlara özel matinerlerin yanı sıra kadın-erkek karışık gösterimlerde toplumsal kurallar hâkim olmakta, kadınlar balkon ya da locaları tercih etmektedir. 1950’li yılların Ar Sineması’nı anlatan metinde kadınların biraz da gizli saklı sinemaya gittiği tespiti vardır:

“Sinemamızın bir özelliği daha vardı; karma günlerde kadınlar balkonda, erkekler salonda otururdu. İşte bu gün çok önemliydi. Sinemaya alenen gidemeyen kadınların çoğu, evinden konu komşuya gidiyorum diye çıkar, ara sokaklardan geçerek arka kapısından sinemaya girerdi” (Temuçin, 2010, s. 31)

1960’lı yıllar tüm yurt genelinde olduğu gibi taşrada kadınların en çok sinemalarda görüldüğü yıllardır. 60’lı yıllarda en yaygın halini alan “kadınlar matinesi” uygulamasının sinemacıların gündüz kuşağını ekonomik olarak kurtarma uyanıklığı şeklinde görülse de

kadınlara özgür bir ortam sunan uygulamanın arz-talep ilişkisinin de bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Senaryo yazarı Sefa Önal'ın konuya ilişkin görüşleri şöyledir:

Kadın, filmi erkek seyirci ile birlikte seyrettiği zaman rahat edemez. Kadınlar matinesinde ise perdedeki erkeği sevmiyorsa rahatça bağırabilir. Rahat hareket eder. Çünkü kadının dışarda fazla bir özgürlüğü, rahatlığı yoktur. Kadınlar matinesinin ayrı bir tadı vardır. Sinemayı beraber doldurmak, beraber gülmek, beraber yemek, içmek gibi. Ufacık bir hürriyet duygusu. Evin getirdiği basınçtan kurtulma (Akt. Kırel, 2005, s. 167).

1950'li yıllarda başlayan yerel gazetelerdeki film reklamları da 60'lı yıllarda artarak devam etmektedir. Özellikle bu yıllarda kentin tek yerel gazetesi olan Bayburt Postası'nın sahipleri tarafından işletilen Çoruh Sineması ağırlıklı reklamlar göze çarpmaktadır. Sinema 60'lı yıllarda kent hayatında toplumun bütün kesimlerinin önem verdiği bir bileşen haline gelmekte, Bayburt Postası gazetesinde yer alan "lüzumlu telefonlar" bölümünde sağlık merkezi, eczaneler, otellerin yanı sıra kentteki iki sinema salonunun da telefonları yer almaktadır.

Bayburtlu için	
Lüzumlu telefon numaraları:	
POLİS	: 58
YANGIN	: 111
KAYMAKAMLIK	: 22
BL. BAŞKANLIĞI	: 119
JANDARMA	: 34
SAĞLIK MERKEZİ	: 95
E. KEFALET KOOPERATİFİ	: 80
CUMHURİYET GARAJI	: 20
YILDIZ GARAJI	: 41
PINAR PALAS OT.	: 52
SEVİL PALAS OT.	: 92
MERKEZ ECZANESİ	: 15
ŞİFA ECZANESİ	: 19
MATBAA	: 12
ZİRAAT BANKASI	: 21
İŞ BAKASI	: 112
ÇORUH SİNEMASI	: 102
YENİ SİNEMA	: 28

Şekil 31: Lüzumlu Telefonlar (Bayburt Postası, 30 Ocak 1964, Sayı:1320, s. 2)

2.2.1. Sinema Salonunda Yemek Telaşı

Sinema salonları modern ile geleneksel olanın karşılaştığı mekânlardır. Kadınlar sinema salonlarında sıra dışı uğraşlar ile göze çarpmaktadır. Kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre, sinemadan vazgeçmeyen kadınlar, gündüzden yapmak zorunda oldukları ev işlerini sinema salonlarına taşımaktadır.

1960'lı yıllarda sinema salonlarında dolma saran, fasulye kıran, çorap ören kadınlar görülmektedir. 1958-62 yıllarında sinemada reklamcı ve teşrifatçı olarak çalışan Kemal Tepir, Ar ve Çoruh sinemasına öğlen matinelerinde gelen kadınlar arasında dolma saran kişilere rastladıklarını söylemektedir.

O zaman kadınların en baş görevi ev işleriydi. Dolayısıyla sinemaya öğlen matinelerinde gelen kadınların en büyük sorunu akşam yemeğini hazırlamaktı. Saat 14.00'te başlayan matine saat 16.00'da biterdi. Geri kalan iki saatte yemeğin hazır olması biraz zor olurdu ki bu yüzden ben o yıllarda çok defa dolma saran kadınlar gördüm. Yemek derdi olmayanlar bazı kadınlar ise ellerinde şişlerle yerlerine oturur, filmi seyrederler ara verilince ise örgü yaparlardı (KK: 10).

Çocukluğunun Yıldız Sineması'ndan bilgiler veren kaynak kişi, o dönemde yemek hazırlığı içerisinde olan kadınların yanı sıra balkonda filmi izleyen bazı kadınların gaz ocağı ile yemeği pişirdiğine dahi şahit olduğunu belirtmektedir (KK: 16).

1970 yılında Park Sineması'nda film seyreden bir başka kaynak kişi, filmi izlediği anda arkadan “çat-çut” sesler geldiği için dönüp “sessiz olun” dediğini, sesler devam ettiğinde sinirlenmiş bir halde geriye döndüğünü ve orada Tanko lakaplı Arife Çulha'yı fasulye kırarken gördüğünü söylemektedir (KK: 37).

2.3. SİNEMA VE MODA

Sinema verdiği mesajlarla halkı eğitmekte, modayı da Bayburt'a taşıymaktaydı. İlk başlarda pek dikkat edilmeyen mekânın kuralları zamanla kentte oturmuş, insanlar sinemaya gideceği zaman giydikleri elbiselerle ve salonda takındıkları tavırlarla topluluk içerisindeki kuralları benimsemiştir.

1950'li yıllarda sadece erkeklere veya sadece kadınlara olan matineler daha sesli geçerken kadın erkek karışık izlenen suareler daha sessiz, saygın bir ortamda gerçekleşmekteydi. 1960'lı yıllarda ve sonrasında sinema adabının daha çok benimsendiği görülmektedir (KK: 11).

1960'lı yıllarda mahalle kadınlarının bir düğüne gider gibi hazırlanarak sinemanın yolunu tuttuğunu anlatan kaynak kişi, bu yıllarda kadınların yöresel giysi ehram yerine manto, pardesü gibi giysilerle görülmeye başladığını bildirmektedir. Yöresel giysi ehram normal

günlerde giymeye devam etse de sinemaya giden kadınların birçoğu düğüne gider gibi hazırlık yapmaktadır (KK: 19).

Sinema salonları esnaf yanında çalışan gençlerin de tek tatil günlerinin en özel eğlencesidir. Gençler sinemaya giderken giysilerine çok önem vermektedir. Eğitim hayatına devam etmeyen gençlerin birçoğu terzi, berber, marangoz veya kunduracı yanında çalışmakta, cumartesi gününden aldıkları haftalıkları ile pazar günü sinemanın yolunu tutmaktadırlar. Tertemiz takım elbiselerini giyinen gençler Cumhuriyet Caddesi'nde tur atarak sinema saatini beklemektedirler (Aydın, 2013, s. 82).

Aynı yıllarda giyim kuşam beyazperdeden başta sinema sahipleri ve çalışanları olmak üzere kente yayılmakta, filmlerdeki giysiler Bayburt'taki terzilerin gündemine girmekte, bu yönde siparişler almaktadırlar. İspanyol paça pantolonlar, köpek dil ceketler filmlerden, Bayburt sokaklarına taşınmaktadır (KK: 19). Yeşilçam karakterlerinin saç şekillerini, giysilerini toplumun tüm kesimlerinden taklit edenler bulunmaktadır. Kentte limon satarak geçimini sürdüren Hükmü Çalışkan da bunlardan biridir. "Yazlık sinemada filmler izler, Cüneyt Arkın'ın saç tipine özenirdi. O zaman briyantın gibi ürünler yok, çoğunlukla sattığı limonlardan birini saçlarına sıkardı ve tarardı" (Okutmuş, 2023).

Kadınlarda da durum bundan farksızdır. Devletin açtığı kurslardan eğitim alan ya da aile bireylerinden öğrenerek terzilik yapan kadınlar çoğunluktadır. Belgin Doruk, Türkan Şoray, Fatma Girik, Hülya Koçyiğit, Gülşen Bubikoğlu, Ayşe Değirmencioğlu gibi dönemin oyuncularını ilgiyle takip edilmekte, onların giyim kuşamına göre elbiseler dikilmektedir (KK: 35). Oyuncular, karakter ve duruş anlamında da kadınları etkilemektedir. O yıllarda yerel tiyatro gruplarının sergilediği oyunlarda sahne tozu yutmuş olan kaynak kişi, Hülya Koçyiğit'in kendisine idol olduğunu, özgüveni ve kendi ayakları üzerinde durma çabalarını takdirle seyrettiğini söyleyerek tiyatro sahnesinde aldığı rollerde Hülya Koçyiğit gibi durmaya, davranmaya çalıştığını ifade etmektedir (KK: 45).

Sinema aynı zamanda kadın erkeğin birbirini kaçamak da olsa görebildiği mekân olarak hatırlanmaktadır. Kimi kadın seyirci sinemaya gizli gitmekte, arka kapıdan balkondaki yerini almaktadır. Salona giren gençlerin gözü ise ilk olarak balkona yönelmektedir. 1960 yılının Ar Sineması'nı anlatan metinde şunlar dile getirilmektedir:

Sinemamızın bir özelliği daha vardı; karma günlerde kadınlar balkonda, erkekler salonda otururdu. İşte bu gün çok önemliydi. Sinemaya alenen gidemeyen kadınların çoğu, evinden konu komşuya gidiyorum diye çıkar, ara sokaklardan geçerek, arka kapısından sinemaya girerdi. Erkekler ön kapıdan girer, salonun perdeye yakın bölümlerinde yer edinmeye çalışırdı. Çünkü balkon oradan daha net görünür, balkondakiler de ancak orayı görürlerdi...

...Her gencin sinemayla ilgili anısı vardır. Çünkü orası gençlik çağlarının ilk eğitiminin, deneyimlerinin kazanıldığı yerd. Gençler, önemsendiklerini ilk kez o sinema salonunda anlardı. Salona en düzgün giysileriyle girer, varsa saçlarının bakımını en üst düzeye çıkarır, çete anlayışı içinde arkadaş grubu ile sinemaya girerdi. Nedense tüm gençler ellerinin biri pantolon cebinde, omuzlarından biri hafif yukarı kalkık yürürdü. Salona girince önce oturacakları yeri ayarlamazlardı... Sahnenin önüne gelir, grup olarak kendi aralarında abartılı jest ve mimiklerle konuşurlar, gırgır yaparlar... Kaçamak bakışlarla, balkonu izler, oradan anlamlı işaretler beklerlerdi. Kendilerine göre sonuçlara varır, kendi uydurdukları balkon davranışlarını abartılarla anlatırlardı (Temuçin, 2010, s. 31-32).

Böylesi günlerin birinden bahseden kaynak kişi, ‘sinemanın namusu’nu koruyan isimlerin olduğunu söylemekte, film arasında sahne önünde tur atma faslının meşhur olduğunu ve bu durumun kimi zaman tartışma yaşanmasına sebep olduğunu kendi yaşamışlığından dile getirmektedir:

Metin Özyurt’la sinemaya gittik. Alt taraf erkekler, balkonda kızlar var. Film ara verince Metin lavobaya gitti. Sahnenin önünde gençler tur atamaya başladı. Balkona kaçamak bakışlar filan atıyorlar. Ben de başladım tur atmaya. Birileri kıskandı ki üçüncü turda biri karşıma çıktı. ‘Ağa dur baham, ne olur, neye tur atır, balkondaki bizim kızlara bahırsan’ dedi. Ben cevap verdim, tartışmaya başladık, iş dövüşe dönecekti ki Metin Özyurt geldi de dövüşü ayırdı. Yaka paça geldiğim kişi Ali Kemal Temuçin’di. Sinemanın namusunu koruyan isimlerden biriydi. Şimdi anlatırız bu anımızı ve güleriz. O yıllar babamın görevi dolayısıyla ben Gümüşhane’deyim, tatilde gelmişim ve o sırada simamız unutulmuş ve beni yabancı sanmışlardı (KK: 42).

Bir dönemin en popüler mekânı olan sinema vatandaşı çok etkilemekteydi. Günlük yaşamda görülmesi imkânsız olan her şey sinemalar aracılığıyla kent insanının gündemine girmektedir (KK: 14).

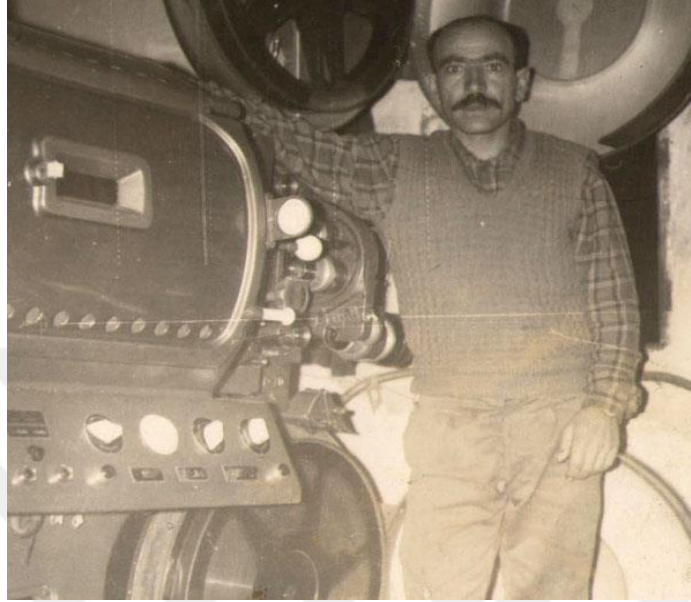
2.4. SİNEMADA CİNSELLİK VE SANSÜR

Bayburt’ta sinemanın henüz ilk yıllarında toplumsal bir sansür uygulanmaktaydı. Ar Sineması ve sonraki ismiyle Çoruh Sineması’nın “Cinbegi” lakabıyla hafızalara kazınan makinisti Nusret Çoban, filmlerde kız ve erkeğin yakınlaştığı neredeyse her sahneyi karartmaktaydı. 1958-1962 yıllarında sinemaya çok kez giden kaynak kişi, Bayburt’ta yaşadığı bu görüntüleri 1988 yapımlı bir sinema filminde izlediğini aktarmaktadır.

Ben 1958 yılından 1962 yılına kadar birçok filmi izledim. Bu yıllarda filmlerde kız erkeğin az sayıda yakınlaşma sahnesi olurdu. Yine de bu sahneler karartılırdı. Lakabı ‘Cinbegi’ olan bir makinist var. Ya kendi ahlak anlayışı, ya kentin ahlak anlayışı bir yöntem geliştirmişti. Mesela bir gündüz matinesinde Türk Filmi ya da Hollywood filmi fark etmez. Hafif bir kadın erkek yakınlaşması, öpüşme olduğu an ‘tak!’ diye ekran hemen karartılırdı. Bütün sinema hep bir ağızdan ‘Cinbegi’ diye bağırdı. 10 saniye sonra sahne açılırdı. Bir daha olunca bu kez ‘Cinbegiii’ diye uzatılarak bağırdı. Her karartmada bu ‘i’ takısı daha da uzatılırdı. Arada çıkıp bağırılan olurdu, ‘kesme’ diye ama nafi makini keserdi. Sonra 1990’lı yıllarda Bayburt’taki sinema kültürünü de anımsatan bir film izledim. Türkçe ismiyle ‘Cennet Sineması’. İtalyan yapımı bir film.

Orada bu tür öpüşme sahneleri yaklaştığında karartma oluyordu. Bir benzerini aslında biz de Bayburt'ta yaşıyorduk. Coğrafyadan, örf, adetten bağımsız olarak insanoğlu bu aşamalardan geçti, halen de geçiyor (KK: 28).

Perdedeki görüntünün kararmasından dolayı “Cinbegi ses” tarzında protestolar çoğalınca makine dairesinden Nurettin Çoban'ın sesi duyulmaktaydı: “Gargun geldi, gargun geldi!” Seyircilerden bazıları bu duruma tepki göstermekteydi (KK: 51).

Şekil 32: Makinist “Cinbegi” Lakaplı Nurettin Çoban, 1967 Yılında Çoruh Sineması Makine Dairesinde (Fotoğraf Tahir Çoban Arşivinden Alınmıştır)

Aynı yıllarda izleyicilerin tavrı değişkenlik göstermektedir. Sadece erkeklere olan matinelerde makinistin görüntüyü karartması eleştirilse de kadın-erkek karma gösterimlerde durum tam tersi olarak gelişmektedir.

“Akıllardan çıkmayan ve giderek deyimleşen seslenmeler de olurdu. Filmlerde öpüşme sahneleri perdede görünür görünmez salonu "Hooop makinist! Aile var!" bağırısları doldururdu” (Temuçin, 2010, s. 32).

Türkiye'deki ihtilaller tüm yaşamı olduğu gibi sinema salonlarını da olumsuz yönde etkilemekteydi. 1960 yılında Ar Sineması'nda çalışan Kemal Tepir, ihtilalin bir Cuma günü gerçekleştiğini aktarmaktadır. O gün bir kadınlar matinesinin reklamı için mahallelere çıkacağını, sinemanın önüne geldiğinde askerlerden ihtilalin olduğunu öğrendiğini ve evine geri gönderildiğini anlatmakta, sinemanın üç günlük bir aranın ardından Pazartesi günü hizmete devam ettiğini söylemektedir. İhtilalin ardından sinema salonlarında propaganda amaçlı filmlerin izletilmediğini belirtmektedir (KK: 10).

Bu yıllarda sinema din adamlarının da gündemine gelmiştir. Dönemin Bayburt Müftüsü henüz cinselliğe yönelik gösterimlerin filmlerde yer almadığı yıllarda kadınlar ve çocukların sinema salonlarına gitmesini eleştirerek aile yapısına zarar verdiğini savunmuştur. Camilerdeki

hutbelerin konusu olan sinema, şehirde çok tartışılmış ve kentte her iki sinemayı da işleten dört ortak bu toplumsal sansürün esiri olarak her iki sinema salonunun da işletmeciliğinden ayrılmıştır.

Kemal Tepir, 1960 yılında yaşanan ihtilalden sonra “sansür kurulunun” henüz senaryo aşamasında iken gerekli kesintileri yaptığını, sansürden geçen görüntülerin ise kentlerde bir sansüre daha tabi tutulduğunu söylemektedir.

İhtilalden sonra sanırım denetlemeler biraz daha sıklaştı ve sansür kurulu filmlere senaryo ve yapım aşamasında müdahalelerde bulunuyordu. Fakat Bayburt’a gelen filmler toplumsal yargılar da dikkate alınarak biraz daha sansüre uğradı. Bunlar denetleyici kişiler tarafından yapılırsa ve aslında gösterilmesinde bir sorun yok ise denetleyen kişiler gittikten sonra yeniden eklemeler yapılırdı. Yok eğer gerçekten fazla bir açıklık varsa, bunlar tamamen kesilirdi. Mesela dansöz sahnesi gereğinden fazla ise o kısımlar kesilirdi (KK: 10).

2.4.1. “...İlaveten Dansözler Resmi Geçiti!”

1960’lı yılların sonlarına doğru filmlerden kesilen dansöz sahneleri, makinist mahareti ile bir biri ucuna eklenerek ayrı bir şekilde gösterilmekteydi. Sinema salonlarının cinselliğe yönelik ilk özel gösterimleri bunlar olmuştu. Siyah-beyaz dansöz gösterimleri filmlere ilaveten gösterilmekte, bunlar reklam afişlerinin altına yazılan bir cümle ile belli edilmekteydi.

“Film oynamadan önce filmin afişinin bir kenarına ‘İlaveten Dansözler Resmi Geçiti’ yazılırdı. Bu filmin cazibesini artırır. Ne demekse bu resmi geçit? Bunlar ayrı ayrı filmlerden kesilerek makinist tarafından birleştirilmiş bölümlerdi. Sanırım parça parça bölümler olduğundan böyle bir isim konulmuştu” (KK: 38).

Bu yıllarda okullar sinema salonlarına yönelik yasaklar getirmişti ve sık sık sinema baskınları yaşanmaktaydı. Sinema meraklısı çocukların kimi ebeveynlerinin baskısı altında zar-zor, gizli saklı sinema salonlarının yolunu tutarken, kimi büyüklerinden bu anlamda destek görmekteydi.

“İçimi acıtan bir olaydır” ifadeleriyle o yıllardaki durumunu anlatan kaynak kişi, iki samimi arkadaşının da ailelerinin baskıcı olmadığını, fakat kendisinin baskı altında çocukluk geçirdiğini söyleyerek, ne zaman babasından sinema için izin istese, kendisine yeni bir iş verilmek kaydıyla sinemadan uzak tutulmaya çalışıldığını anlatmaktadır (KK: 28).

Babasının sinema salonlarına gidişini teşvik ettiğini söyleyen kaynak kişi ise babasına ait Rus sakosunu giyinerek yakalarını kaldırıp sinemada öyle oturduğunu ve bu sayede öğretmenlere yakalanmaktan kurtardığını anlatmaktadır (KK: 13).

1972 yılında Yönetmen Melih Gülgen’in çektiği “Parçala Behçet” filmiyle sinema salonları cinsel içerikli filmlerle tanışmıştır. Bu filmin çok tutmasıyla moda haline gelen avantür seks filmleri, 1974 yılında yerini seks komedi filmlerine bırakmıştır. 1979 yılında dördü

porno olmak üzere 131 adet seks filmi çekilmiştir. 1980 yılına kadar süren süreç, seyircinin sinemadan uzaklaşmasına neden olmuştur (Hakan, 2016, s. 332).

Türk sinemasında cinsellik ve sansür uygulamaları dünyadaki örnekleriyle değişkenlik göstermekteydi. Sansür kurulunun aldığı kararların birçoğu erkek egemenliğini ön plana çıkarmaktaydı. Cinsellik içermeyen filmler konuları itibariyle Türk aile yapısına zarar vereceği düşüncesiyle sansüre takılırken, 1974-79 yılları arasında tamamı ismiyle de kadını aşağılayan birçok film iğrenç sahnelerine rağmen gösterim izni almaktaydı (Özgüç, 2000, s. 304-306).

Videonun yaygınlaştığı bu yıllarda Bayburt'ta da görülmeye başlayan erotik filmler aile matinelere azaltmış, özellikle kadın seyirciyi giderek sinemadan uzaklaştırmıştır (KK: 18).

19.08.1977 tarihinde Tugay Sineması'nda gösterilen başrolünde Arzu Okay'ın oynadığı "Sokak Kadını" adlı film yerel gazetede yazı konusu olmuştur. Türk aile yapısının zedelendiği üzerinde durulan yazıda, erotik film furyası sert bir şekilde eleştirilmiştir. Yazıda sinema sanatçılarının sansür tüzüğünü protesto için Ankara'ya yürüyüş gerçekleştirmelerinin anlamsız olduğunun ve sansürün zaten gerçekleşmediğinin üzerinde durulmuştur (Veysel, 1977).

Aynı gazetede aynı yazar tarafından kaleme alınan bir başka yazıda ise erotik filmleri izleyenler arasında çocuk denecek yaşta kişilerin de olduğu konu edilerek ebeveynler göreve çağrılmaktaydı (Veysel, 1977).

1980 ihtilalinden sonra sinema gösterimleri ülke genelinde yasak edilmiş, yirmi gün sonra büyükşehirlerden başlamak kaydıyla bu yasak kaldırılmıştır. Bayburt'ta bu dönemde faaliyette olan Yıldız Sineması ve Tugay Sineması 1 ay kadar kapalı tutulmuştur (KK: 22).

İhtilalin ardından bir süre emniyet tarafından filmler izlenmiş ve sansürlenmiştir. Bu durum kısa bir zaman sürmüş ve eskisinden daha fazla serbestlikler getirilmiştir. Artık kentteki iki sinemada sadece iki tür filmin alıcısı vardır: Seks filmleri ve arabesk sanatçıların çevirdiği filmler (KK: 32).

Aynı yıllarda sinema salonlarını okulların "gidilmesi yasak olan" yerler listesine girmiştir. 1980 ihtilalinden sonra ortaokul ve lise öğretmenleri tarafından sinema salonlarına baskınlar yapılarak, sinemada yakalanan öğrenciler salondan çıkarılıp disiplin cezasına tabi tutulmuştur (KK: 22).

Bunun yanı sıra sinema salonlarında oynatılmaya başlayan erotik filmlere ilgi yoğunluktadır. Bir keresinde erotik filmleri ile bilinen Figen Han'ın yeni bir filminin tanıtımı yapılmış, sinema salonu tıka basa dolu film izlenmiş, filmde tek bir erotik sahne olmayınca,

seyirci filmin sonunda protestosunu “yuh” çekerek belirtmiştir. Makinist izleyicinin gönlünü almak için siyah-beyaz “dansözler resmi geçiti”ni izlettirmiştir (KK: 22).

2.4.2. “Sinema Kuşu”

Arzu Okay, Zerrin Egeliler, Figen Han, Mine Mutlu, Kazım Kartal, Ali Poyrazoğlu, Aydemir Akbaş, Bülent Kayabaş’ın rol aldığı erotik filmler Bayburt’ta sinema döneminin son zamanlarında gösterilmiştir. Kentte bu tür filmleri kaçırmayan kişilere toplum “sinema kuşu” ismini vermiştir. Hatta bazı akşamlar “sinema kuşları”na özel matinelere düzenlenmiş, kente gelen yeni filmler ilk olarak onlar tarafından izlenmiştir (KK: 20).

1960’lı yıllardan 1980 yılına kadar Bayburt’ta sinema salonları yerel etkinliklere ev sahipliği yapmanın yanı sıra sinema işletmecileri tarafından organize edilen etkinliklere de kapı aralamaktaydı. “Tiyatro” ve “Konser” adı altında yapılan etkinlikler çok tutulmakta, her iki etkinliğin de ayrı ayrı alıcısı bulunmaktaydı. “Konser” demek dansöz demekti, bu tür gecelerde sinema salonlarından “aç, aç, aç” sesleri yükselmekteydi (KK: 26).

2.5. ÇOCUKLAR İÇİN SİNEMA, ÇOCUK OYUNLARINDA SİNEMA

Sinemalar toplumun her kesimini etkilemekte, kentin bu yeniliği en çok da çocukları şaşırtmaktaydı. Çocuklar ilk yıllarda sinemaya biletle alınmazdı. Sinema sahibine elindeki parayı uzatan çocuk içeri girerdi. Sadece kadın matinelерinde ise sinemacının insafına göre çocuklar içeri alınırdı. Bir hafta boyuna bakılarak içeri alınan çocuk, bir hafta sonra büyük sayılıp içeri alınmayabilirdi. Ar Sineması’nın ilk yıllarında çok tutan filmlerde çocuklar için koltuk olmayışı bir sorun teşkil etmemişti. Raj Kapoor’un Avare filminde oturacak koltuk bulamayan çocukların, filmi perdenin önüne uzanarak izlediği anlatılmaktadır (Temuçin, 2010, s. 31).

1937 yılı doğumlu Vural İşışır, ortaokulda okuduğu yıllarda zil çalınca, sinemanın önüne geldiklerini afişlere bakarak, filmleri yorumladıklarını anlatmaktadır. Çocukluk döneminde arkadaşları ile “Zambo” filmini seyrettiğini, film çıkışında ellerine geçirdikleri birer çubuk ile kovboyculuk oynadıklarını hatırlamaktadır (KK: 3). Sonradan önemli bir müzisyen olan 1935 doğumlu Fırat Kızıltuğ da o yıllarda babasının fotoğrafhanesinden kaçıp kaçıp sinema salonu önünde soluk almakta, hoparlör yayınından çalınan şarkıları dinlemekte ve ezberine almaktadır (KK: 6).

Çocukların çoklukla tercih ettiği filmler dövüşlü filmlerdi. Bu yıllarda filmi önceden izleyen çocuğa “dövüşlü mü” diye sorulur, eğer dövüşlü değilse film tercih edilmezdi (KK: 11). İlk deneyimini çocuk yaşta Çoruh Sineması’nda “Casus Kıran” filmi ile yaşayan kaynak kişi,

yerine oturmadığını ve sahnenin önüne gelerek “Casus Kıran”’a vuranları yumrukladığını anlatmaktadır (KK: 25).

1960’lı yıllarda çocuklar arasında film artistleri, takım tutar gibi tutulmaktadır. Sinemada en çok filmi izleme yarışı da başlamakta, birçok çocuk izlediği filmleri defterlerine yazarak kaydetmektedir.

Sinemanın çocuklar üzerinde çok etkisi vardı. Mesela biz akranlar o yıllarda bölüşürdük artistleri. Hepimiz takım tutar gibi tutardık artistleri. Ben Ayhan Işık’ı tutardım. Bir başka arkadaşım Eşref Koçak’ı tutardı. Aynı zamanda sinemaya gitmek ayrıcalıktı. Bu yüzden izlediğimiz filmleri defterlerimize kaydederdik, daha çok kim izledi diye yarışlar yapardık (KK: 39).

Bir başka kaynak kişi Bayburtlular’da olan meddahlık becerisinde sinemanın da katkısının olduğunu söyleyerek, kendisinin de izlediği filmleri anlatmakta mahir olduğunu belirtmektedir:

Çocukken çok kez sinemaya giderdim. Gidip geldikten sonra evdekiler filmi bize anlatırdı. Filmlerdeki sahneleri, yata kalka canlandırır, artistlerin konuşma şekillerini taklit ederdim. Ben o yıllardan gelişen bir meddahlık öğretimin olduğunu biliyorum. Sonraki yıllarda zaten edebiyat fakültesi okudum. Hem öğrencilik yıllarımdan, hem öğretmenlik yıllarımda bu yeteneğimi hiç kaybetmedim. Ne zaman yengemle bir araya gelsek, çocukken yaptığım hareketleri ve anlatımları hatırlatıp durur (KK: 11).

Karate filmlerini kaçırmadıklarını anlatan kaynak kişi ise sinema salonunda öğrenilen hareketlerin mahalle aralarına taşındığını söylemektedir:

Wang Yu karate filminden çıkarken daha salondan çıkmadan tekme ata ata eve giderdik. Mahallede bütün gün bu hareketlerin tekrarları devam ederdi. Mesela “mınçık” denilen aleti de bu karate filmlerinden görmüştük. O yıllarda biz çocukların ellerinde dolaşmaya başladı. Sonraki yıllarda Cüneyt Arkın’ın başrolünde olduğu kahramanlık filmlerinin etkisini çocuklar üzerinde çok gördüm (KK: 33).

Açık Hava Çoruh Sineması’nda karate filmlerini izleyerek büyüdüğünü anlatan Hilmi Yavuz da ilerleyen yıllarda bu filmlerin etkisi ile karate sporuna yöneldiğini ve bu sporda başarılı bir sporculuk hayatı geçirdiğini ve halen antrenörlük hayatını sürdürdüğünü belirtmektedir (KK: 40).

Sinemanın etkilediği çocukların yanı sıra sinemanın etkilediği kitleyi protesto eden çocuklar da bulunmaktaydı. Çoruh Sineması çalışanı çocuklar, sinemanın getirdiği modayı protesto etmek için bir keresinde saçlarını kazıtmıştı. Sinemada çalışmış olan kaynak kişi, sinemadaki uzun saç modasının Bayburt’u da sardığını, o zamanın kendilerinden büyük gençlerin saçlarını uzattıklarını belirterek, kendilerinin bu durumu protesto etmek amacıyla hep birlikte berbere gittiklerini, sırayla saçlarını kazıttıklarını ve sonrasında anı ölümsüzleştirmek adına fotoğrafçının yolunu tuttuklarını söylemektedir (KK: 26). Bir diğer sinema çalışanı da bu durumu yaparken takındıkları tavrı, “25 ile 35 yaş arası büyüklerimizi protesto ettik güya. O

güne kadar bizim gözümüzde delikanlı adamlardı hepsi. Saç uzatıp kadınlara benzemeye başladılar. Ve bu durum artarak çoğaldı. Güya çocuk aklımızla protesto ettik. Bugün belki komik karşılanabilir ama zamanın Bayburt'un da bunlar öyle tuhaf şeylerdi ki anlatamam” (KK: 41) ifadeleri ile açıklamaktadır.

Şekil 33: Yıl 1972, Çoruh Sineması Sahiplerinden Sakıp Okutmuş, Sinema Çalışanları Salim İçigen, İbrahim Karakuş, Abdullah Canaslan, Remzi Mıcık, Şeref Karaer (Fotoğraf İbrahim Karakuş Arşivinden Alınmıştır)

2.5.1. Çocukça Bir Girişim: Galer Sineması

Sinemanın kenti en çok etkilediği 1960'lı yıllarda Tuzcuzâde (Galer) mahallesinde iki çocuğun sevimli bir girişimi hatırlanmaktadır. Sinema meraklıları Hüsamettin Çağlar ve Mehmet Hoso, sinema salonlarının önlerinden kesilip atılan filmleri toplayarak, sözde kendi sinemalarını kurma girişiminde bulunmuşlardır. Evlerinin bitişiğindeki eski evde hayata geçen gösterimler, mahallenin çocuklarının yanı sıra sinemaya gidemeyen mahalle kadınlarının da ilgisini çekmiştir:

13 yaşındayız ama sinemaya deli gibi tutkulu yuz. Sürekli gidip geliyoruz. Ayhan Işık filmlerini not ediyorum defterime. Galer mahallesindeki evimizin yanında kullanmadığımız toprak damlı bir eski evimiz daha vardı. Arkadaşım Mehmet Hoso ile sinemadan çok etkileniyorduk. Önce kalaslar bularak orada sıralar oluşturduk. Bu

yıllarda her iki sinema önünde kesilip atılan film parçaları olurdu. Genelde parçalar çokça izlenen kovboy filmlerinden olurdu. Perdemizi de beyaz bir örtüden yaptık. Evin hiç ışık almayan bir bölümünde gösterimlere başladık. Makine filan hak getire! Elimde fener var, filme tutuyorum ve perdeye yansıtıyorum. Hepsi bundan ibaret. O parçaları sıra ile tutardık. O kadar ilgi gördü ki mahallenin dışına çıktı ve artık eline bir yumurta alan bizim sinemaya koşuyordu. Sinemaya giriş bir yumurta ya da o yılların yakacağı olan bir adet tezek. Bizim eve yakın bir yerde bir ailenin kalakları var. Oradan o kadar tezek alınmış gelinmiş ki, kadın kapıya dayandı. Tutup tezекlerini geri verdik. Kadınlardan sinemaya gidemeyenler olurdu, bizim oraya gelirdi (KK: 39).

Bu sinemadaki gösterimleri izlediğini anlatan kaynak kişi, aynı ikilinin bu mekânda Hacivat-Karagöz gösterimleri de yaptıklarını anlatmaktadır. Odanın kapısına çekilen parşömen kâğıdının arkasında oynatılan Hacivat-Karagöz gösterimlerinin de ilgiyle takip edildiğini belirtmektedir (KK: 38).

Şekil 34: Sinema Delisi İki Çocuk: Hüsamettin Çağlar (Fötrlü), Mehmet Hoso (1966) (Fotoğraf Hüsamettin Çağlar Arşivinden Alınmış, Onun İzni İle Çalışmada Yer Verilmiştir)

Mehmet Hoso da çocuk yaşlarında Hüsamettin Çağlar ile yaptıkları bu girişimin mahalle çocukları tarafından ilgiyle takip edildiğini söylemektedir:

Hüsamettin Çağlar'ın el becerisi inanılmaz derecede idi. Sınıf öğretmenliği yaptı asıl becerisi resme ve çizime dairdir diye düşünüyorum. Hacivat-Karagöz ve diğer karakterleri çizirdi. Kartona yapıştırır ve sonra onları keserdik. Sonra oturur Hacivat-Karagöz konuşmalarını ezberler, bu gölge oyununu sergilerdik. Küçük pencereden gelen ışıkla bu oyunu sergilerdik. Çok ilgi çekti bu çocuklar, bazı bazı kadınlar da gelirdi. Yine sinema önlerinden topladığımız filmleri el feneri ile perdeye yansıtır, izletirdik (KK: 43).

Mehmet Hoso'nun babası Ahmet Hoso 1960'lı yıllarda sinemanın büfesini işletmiştir. 1968 yılında babası vefat edince Mehmet Hoso 1970 yılına kadar büfe işletmeciliğini sürdürmüştür (KK: 43).

2.6. SİNEMA SALONLARINDA DİĞER ETKİNLİKLER

Bayburt'ta sinema salonları, aktif oldukları yıllar boyunca kentin tüm etkinliklerine kapı aralayan mekânlar olarak öne çıkmaktadırlar. Bu etkinliklerin en önemlileri ise yerel tiyatro gruplarının sergilediği oyunlardır.

1940'lı yıllarda Halkevi bünyesinde başlayan tiyatro etkinliklerinin kahramanlık piyeslerinde başroller Nihat Köklü, Osman Okutmuş, İhsan Hacıbeyoğlu, Nihat Özcan arasında paylaşılır, komedi piyeslerinin başrolü ise Cemil Altay'dan başkasına verilmezdi (Okutmuş, 1980, s. 3).

200'e yakın tiyatro oyunu sahneye konulmuş, halk en çok kahramanlık ve komedi oyunlarına ilgi göstermişti. O yıllarda "Tarih Utandı", "Vatan Yahut Silistre" "13 Kahraman", "En Ulu Eseri", "Alparslan", "Kafkas Kartalı", "Bir İlân Hatası" oyunları izleyiciden tam not almıştı. Ar Sineması Salonu'nda 1950 yılında sahneye konulan "Bir İlân Hatası" oyununu izleyenler arasında bulunan Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Muhsin Ertuğrul, başrolleri paylaşan Nihat Köklü ile Osman Okutmuş'u çok beğenmiş, Devlet Tiyatroları bünyesine dâhil etmek için ailelerinden izin istemiş, aileler izin vermemiştir (Okutmuş, 1980, s. 3).

Tiyatro etkinlikleri, 1951 yılında Halkevlerinin kapanması ile Bayburt'ta dernekler aracılığı ile sürdürülmekteydi. Ulusal tiyatro ve sinema sanatçıları da ağırlayan sinema salonlarının en önemli etkinlikleri 21 Şubat Bayburt'un Kurtuluşu kutlamalarında gerçekleştirilmekteydi. Dernekler sinema salonlarını o gün akşamı için kiralar ve aylar öncesinden çalışmalarını başlatırdı (KK: 3).

Şekil 35: 1963 Yılında Çoruh Sineması'nda Sahneye Konulan "Müfettiş" Adlı Oyundan. Soldan Şehla Köprücü, Kaymakam Rolünde Mehmet Salih Irgaf, Ferihan Keskin Batmaz (Fotoğrafa Ferihan Keskin Batmaz Arşivinden Ulaşılmış, Onun İzni İle Çalışmada Yer Verilmiştir)

1960'lı yıllarda dernekler aracılığıyla süren tiyatro faaliyetleri Ar Sineması, Yeni Sinema, Çoruh Sineması ve Yıldız Sineması'nda sahneye konulmuştur. 1960'lı yıllarda Akıl Taciri, Mavi Yıldırım, Önce Vatan, Molla Çınarı, II. Plevne Müdafaası, Andaval Palas, Doktor Abuziddin, Meşhed-i Kamber, Paydos, Buzlar Çözülmeden, Müfettiş, Alparslan, Kamp 17, Harput'ta Bir Amerikalı, Pusuda, Cimri, Kafa Tamircisi, Ermiş Mehmet, Yaşadığımız Şehir, Küçük Şehir, Duvarların Ötesi, Hababam Sınıfı, On Küçük Zenci, Şeyh Şamil, Topuzlu ve Diyet gibi tiyatro eserleri sinema salonların izleyiciyle buluşmuştur. 1957 yılında yayınlanan Rıfat Ilgaz'ın Hababam Sınıfı ilk kez 1966 yılında Beyoğlu'nda profesyonel oyuncu kadrosuyla sahne almış, 1967 yılında ise Çoruh Sineması'nda Bayburtlu tiyatrocular tarafından sahnelenmiş ve İstanbul sahnesi kadar başarılı bulunmuştur. Sinema salonlarında sahnelenen tiyatro oyunları gençlerde sanat anlayışının gelişmesine katkı sunarken, halkın kültürünü yükselten bir misyonu da üstlenmiştir (Zengin, s. 341-351).

Şekil 36: 1963 Yılında Çoruh Sineması'nda Sahneye Konulan Oyundan. Soldan Cemil Kamber, Şehla Köprücü, Ferihan Keskin Batmaz (Fotoğrafa Ferihan Keskin Batmaz Arşivinden Ulaşılmış, Onun İzni İle Çalışmada Yer Verilmiştir)

1960'lı yıllarda Bayburt halkının Kop Dağları'nda yaptıracağı, Kop Şehitliği için yapılan etkinliklerin ana mekanı da Çoruh Sineması olmuştur. Osman Okutmuş'un yazıp başrolünü de oynadığı "II. Plevne Müdafaası", "İkinci Plevne'de Bir Gün" ve "Deli Halit Paşa" gibi tiyatro oyunları Çoruh Sineması'nda sahneye konulmuş, elde edilen gelirle şehitliğin yapımına katkı sunulmuştur (KK: 8).

Şekil 37: 29 Ekim 1970 Günü Çoruh Sineması'nda Sahneye Konulan 'Dostum Hey' Adlı Tiyatro Oyunu. Soldan Yakup Okutmuş, Turgut Başağa, Erdal Karslı (Fotoğraf Okutmuş Ailesi Arşivinden Alınmıştır)

1970'li yıllarda yerel gazetede yapılan ilanlara göre, Çoruh Sineması'nda "Dostum Hey" ("Dostum Hey", 1970), "İki Kişiye Bir Dünya" , "İkinci Plevne'de Bir Gün", "Prof. Abuziddin Bey" oyunları sergilenmişti ("İki Kişiye", 1971). Yıldız Sineması'nda ise "Çavuş", "Hazreti Ömer'in Adaleti", "Büyük Köprü", "İnsan Sarrafı", "Moskof Sehpaı", "Günahkar Baba" adlı oyunlar sergilenmiştir (KK: 46).

Şekil 38: 21 Şubat 1971 Günü Çoruh Sineması'nda Sahneye Konulan “Şeyh Şamil” Adlı Oyunda Şeyh Şamil Rolünde Yakup Okutmuş (Fotoğraf Okutmuş Ailesi Arşivinden Alınmıştır)

İlk dönem tiyatrocularının ardından Bayburt'ta sahne tozu yutmuş kişiler içerisinde şu isimler ön plana çıkmaktadır: Mehmet Salih Irgaf, Şinasi Çakır, Fahri Yılmaztürk, Fuat Akkoyunlu, Ferihan Keskin Batmaz, Şehla Köprücü, Orhan Ardahan, Cemil Kamber, Turgut Başağa, Yakup Okutmuş, Necmi Kocabey, Mustafa Abdullahoğlu, Erdal Karslı, Serfiraz Haşlak, Nedret Güvenç, Ayça Turan, Metin Antika, Fikret Algan, Sadık Yavuz, Ahmet Ardahanlı, Erdal Saatçi, Cemalettin Kumbasar, Faruk Nafiz Kılıçalan, Mustafa Akyüz, Hayrullah Yılmaztürk.

Şekil 39: 1978 Yılında Yıldız Sineması’nda Sahneye Konulan “Büyük Köprü” Adlı Oyun. Soldan Malazgirt Kadısı Rolünde Faruk Nafiz Kılıçalan, Sultan Alparslan Rolünde Orhan Ardahan, Dursunali ....., Raif Kalekahyası, Ahmet Ardahan, Selahattin Ağın (Fotoğraf Bayburt Postası Gazetesi Arşivinden Alınmıştır)

Sinema salonları siyasi parti toplantıları, okul etkinliklerine de ev sahipliği yapmaktaydı.

Âşıklar Şöleni ise kış aylarında sinema salonlarında izleyiciler ile buluşmaktaydı. 1971 yılında yerel gazetede yapılan ilana göre âşıklar Reyhani, Ruhani, Merami, Nusret ve Hüseyin Sümmanoğulları sahne almıştır (“Âşıklar Şöleni”, 1971).

Sinema salonlarının bir diğer etkinliği meslek liseleri tarafından yapılan defileler olmuştur. Kıyafetlerini kendileri üreten öğrenciler, okul tarafından tertip edilen defilelerde bu kıyafetlerin tanıtımını yapmıştır. Kentin üst düzey yöneticilerinin de katıldığı etkinliklere halkın da katılımı yoğun olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK SİNEMASI'NDA BAYBURT VE BAYBURTLULAR (1951-1997)

Türk sinemasında Bayburt ve Bayburtlular'ın konu edileceği bu bölümde Bayburt'ta çekilen ve Bayburtlu isimlerin sahne aldığı filmler anlatılacaktır. Bu anlamda Bayburtlu birkaç ismin rol aldığı ilk film olarak bilinen “Kore’de Türk Süngüsü”, yine bir Bayburtlu ismin rol aldığı “Sihirbazlar Kralı Mandrake Killing'in Peşinde”, çekimlerinin bir kısmı Bayburt'ta gerçekleşen 1973 yapımlı “Sahte Papazlar Şebekesi” filmi ve Türk sinemasında oynadığı rollerle iz bırakan Berhan Şimşek'in çekimlerini Bayburt'ta yaptığı filmler hakkında bilgi verilecektir.

3.1. KORE'DE TÜRK SÜNGÜSÜ (1951)

Bayburtlu müzisyen Remzi Çavuldak sinema alanında bir ilke imza atmış ve 1951 yılında çekilen ‘Kore’de Türk Süngüsü’ adlı filmde bir bestesi ile yer almıştır. Bayburt Postası'nda kaleme aldığı yazı ile babası Remzi Çavuldak'ın Türk sineması macerasını anlatan Ahmet Çağıldak, bu durumun bir tesadüf eseri oluştuğunu belirtmektedir.

O yıllarda İstanbul Radyoevi kurtuluş günlerinde kentlerin müzisyenlerini ağırlamaktadır. 1950 yılında 21 Şubat Bayburt'un Düşman İşgalinden Kurtuluşu programı için Remzi Çavuldak, müzisyen arkadaşları Zakir Peksert, Binali Selman ve Yaşar Selman ile İstanbul Radyoevi'nin programına katılır. Radyoevi Müdürü Muzaffer Sarısözen ile sohbet ettikleri esnada içeriye bir yüzbaşı girerek Kore'ye uğurlanacak birlik için kahramanlık türküleri çalıp söyleyebilen bir ekip ister, bunun üzerine Sarısözen de “aradığınız ekip işte burada” der.

Ahmet Çağıldak babasının o gece Kore'ye gidecek Türk Birliği için bir şiir yazıp bestelediğini, bu beste ile filmde yer aldığını ve film de Binali Selman ve Yaşar Selman'ın davul zurnasıyla “Bayburt Baş Barı”nın sergilendiğini söylemektedir.

Yüzbaşı ‘kahramanlık türküleri biliyor musunuz’ diye soruyor, babam da “elbet biliyoruz” diyor ve bildikleri birkaç türkü ismini söylüyor. Yüzbaşı “bunlar çok güzel ancak olay filme de alınacak acaba Kore ile ilgili bir şey söylemeniz mümkün mü” diye sorunca babam “komutanım bana bir hafta müsaade edin güftesiyle bestesiyle özel bir müzik yapayım” diyince, yüzbaşı “mümkün değil çünkü biz öbürgün sabah İskenderun’a hareket ediyoruz” diyor. Ertesi güne sözleşiyorlar. Gerisini yine babamdan nakledeyim “Oğul, Sirkeci'deki hemşerimizin Turan Oteli'nde kalıyoruz, acele oraya döndük ve ben o gece sabaha kadar şiiri yazdım, müziğini yaptım, Zakir amcan arada bir uyuyor, uyandırıyorum kemanla ara nağmeyi yapıyor yine dalıyor, gün ağarırken bitirdim ama aramızda kalsın, en zayıf işimdir, aslında biraz daha zaman olsa üstünden geçsem!.. Neyse sabahın ilk ışıklarıyla bir cip geldi dördümüzü aldı Harbiye'yeye gittik. Gece boyunca göz yummamışım. Tahsin Yazıcı Paşa bizi karşıladı, yaman komutan,

Vedat bey isimli siville bizleri dinlediler, çok beğendiler. Elbiseleri giydirdiler, çok istememe rağmen Zakir'i filme sokamadım, öğlene kadar çekim provaları yapıldı. Öğleden sonra da asıl çekimleri yaptılar. Bir güzel yanı daha oldu, Yaşar davul oynattı, Binali de Bayburt Baş Barı'nı çaldı, iki de Bayburtlu asker vardı onlarla oynadık. Çekimler bittikten sonra akşam eratla yemek yedik, Paşa hüseyini saz semasini severmiş, kafasını gözünü yararak çaldık, bir iki de türkü söyledik. Bizi İskenderun'a kadar yanlarında götürmek istediler ama Kristal Kazinosu (babam nedense o dönem bir çok kişi gibi G harflerini K harfi gibi söylerdi) ile üç aylık anlaşma yapmıştık komutandan affımızı diledik. O zaman filmin bazı yerlerinde kullanmak üzere Zakir'den bir maya ve keman benden müzikler kaydettiler, otele döndük (URL: 3).

Ahmet Çağıldak, 1970'li yıllardan beri izini sürdüğü filmi 2016 yılında ancak bulabildiğini, aile filmi izleyerek duygulu anlar yaşadıklarını söylemektedir (URL: 3). 2016 yılında "Kore'de Türk Süngüsü" adlı film internet ortamına da yüklenmiştir (URL: 4).

Çağıldak, yazısının devamında 1950'li yılların sonlarında çekilen ve 1951 yılında vizyona giren "Kore'de Türk Süngüsü" filminin aynı yıl Bayburt'ta Ar Sineması'nda gösterildiğini ve Bayburtlu oyuncuların da yer aldığı filmin birkaç gün izlendiğini belirtmektedir (URL: 3).

Remzi Çavuldak'ın "en zayıf işimdir" dediği bestesinin (URL: 3) yanı sıra film de Türk sinemasının basit çalışmalarından biri olarak nitelendirilmektedir. Türkiye'de çekik gözlü birçok kişinin bulunarak oynatıldığı belgesel tarzı film sansürden hemen geçmiştir. "Allah Allah" diye bağırarak asker seslerinin çokça duyulduğu film, basitliğinin ötesinde bir ilgi ile karşılanmıştır. Bu film İstanbul'da on sinemada aynı anda oynatılmış ve az masrafla çekilen film den dünyanın parası toplanmıştır (Karagözoğlu, 2004, s. 112-113).

Şekil 40-41: Filmde Remzi Çavuldak Cümbüşü İle (solda). Bayburt Baş Barı'nı Oynayan Ekip Zurna Sanatçısı Binali Selman (sağda). Kore'de Türk Süngüsü-1951 (Fotoğraflar Bayburt Postası Gazetesi Arşivinden Alınmıştır)

3.2. SİHİRBAZLAR KRALI MANDRAKE KILLİNG'İN PEŞİNDE (1967)

60'lı yıllarda çizgi roman kahramanlarının canlandırıldığı filmlerde rol alan Cemil Sayın 1933 yılında Bayburt'ta doğmuştur. İlkokulu ve ortaokulu Bayburt'ta, liseyi Gümüşhane'de tamamladıktan sonra, 1953 yılında gittiği Kore'de askerliğini yedek subay olarak tamamlamıştır. Sayın, sonrasında İstanbul'da Gazetecilik Bölümünden mezun olmuştur (KK: 44).

Üniversitede okuduğu yıllarda tanıştığı bir grup arkadaşının ısrarı ile sinemaya ilgi duymuş, birkaç filmde rol almıştır. Cemil Sayın'ın rol aldığı filmlerden biri “Sihirbazlar Kralı Mandrake Killing'in Peşinde” olmuştur. 1967 yılı Oksal Pekmezoğlu senaryosunda bir araya gelen Güven Erte, Mine Mutlu, Sadettin Düzgün, Hilal Esen'le birlikte rol alan isimlerden biri de Cemil Sayın olmuştur.

Seyircinin ilgisini canlı tutacak yeniliklerin denendiği 60'lı yılların ikinci yarısında küçük yapım şirketleri yabancı kaynaklı çizgi roman kahramanlarını Türk seyircisinin önüne ete kemiğe bürünmüş şekilde çıkaran işlere imza attılar (Kırel, 2005, s. 268-269). Ticari sinemanın çocuksu yapımları olarak değerlendirilen bu film serisinin en çok tutulana İtalyan malı Killing adlı fotoromanlardan edinilen kahraman olmuştur. Sihirbaz Mandrake'nin ikinci planda beyazperdeye yansıdığı “Sihirbazlar Kralı Mandrake Killing'in Peşinde” adlı filmin çekimleri İstanbul'da gerçekleşmiştir (Scognamillo, 1998, s. 406).

Film 1967 yılından birkaç yıl sonrasında Türk sinemasında kayıp film olarak anılmış, yakın bir zamanda kurtarıldığı bilgisi verilerek internet ortamında yayımlanmıştır.

Lee Falk'ın çizgi kahramanı sihirbazlar Kralı ile Killing fotoromanının Türk uyarlaması 1967 yapımı filmi Sihirbazlar Kralı Mandrake Klink'in Peşinde, Türk sineması arşivinde ‘kayıp’ film olarak geçen ve kopyasına ulaşılamayan filmlerden biriydi. Araştırmacı gazeteci Ali Murat Güven ve yönetmen Kunt Tulgar tarafından Ankara'da bir bodrum katında ‘gres yağı’na bulanmış halde bulunan film, yeniden yıkanarak ve temizlenerek büyük oranda kurtarıldı (URL: 5).

Şekil 42: Sihirbazlar Kralı Mandrake (URL: 6)

3.2.1. “Bayburtlu Killing Olmuş”

Film, 1968 yılında Bayburt'ta Çoruh Sineması'nda gösterilmiştir. Sinema çalışanlarından Şeref Karaer, o gün sinemanın önünde “Bayburtlu Killing olmuş, bu filmi kaçırmayın” diye bağırarak seyirciyi sinemaya çektiklerini, filmde rol alan Cemil Sayın'ın o gün sinema balkonunda beraber spor faaliyetlerinde de bulundukları gazeteci Osman Okutmuş'la filmi seyrettiğini söylemektedir (KK: 22). O gün sinemanın önündeki bağrışlar ile hatırlanan film Bayburt'ta 5 gün boyunca gösterilmiştir (KK: 38).

Şekil 43: Bayburtlu Killing Cemil Sayın Sağda Önde, Solda Hikmet Saatçi (Fotoğrafa Yusuf Develi Arşivinden Ulaşılmıştır)

Cemil Sayın'ın kardeşi Salih Zeki Sayın, abisinin sinema ile ilgilenmesini aile olarak hiç kabul edemediklerini, bir dönem bu yüzden sağlığını kaybedeceğinden korktuklarını söylemektedir:

Cemil abim çok yakışıklı idi. Beyoğlu'nda gezdiğimizde herkes ona bakardı, utanırdım. Üniversiteden arkadaşlarının teşviki ile birkaç film çevirdi. O piyasa abime göre değildi. Onuruna düşkün bir adamdı. Yeri geldiğinde kavga da yapardı. Gece gündüz bir yerlere katılıyordu. Sağlığını kaybedeceğinden korkuyorduk. Bu bizim aile yapımızın dışında bir şeydi. 'Yazık sana bırak' dedik, bastırdık ve bıraktırdık. Yapı Kredi Bankası'nda, Türk Hava Yolları muhasebe servisinde çalıştı ve emekli oldu. 1999 yılında da abimi kaybettik (KK: 44).

Bayburt'ta kaldığı yıllarda kayak ve boks dallarında sporculuk dönemi geçiren Cemil Sayın, Türk sinemasında oynadığı filmlerden ötürü memleketinde "Killing" olarak hatırlanmaktadır.

3.3. SAHTE PAPAZLAR ŞEBEKESİ (1973)

Yeşilçam'ın buhrana girdiği yılların ürünü olan "Sahte Papazlar Şebekesi" filminin bir bölümü Bayburt'ta çekilmiştir. 1973 yapımlı filmin Bayburt'ta çekilen bölümlerinde Bayburt Kalesi ve ata sporu cirit maçı ön plana çıkarılmıştır. Mümtaz Alpaslan'ın yönetmenliğinde çekilen filmin konusu ise tarihi eser kaçakçılığıdır. Papaz kılığına girip Türkiye'yi şehir şehir dolaşarak tarihi eser arayan çete üyelerinin uzun bir süreden sonra polisler tarafından ele geçirilmesi anlatılmıştır (URL: 7).

Filmde Erdo Vatan, Tansu Sayın, Nazan Berk, Altan Bozkurt, Özkan Yılmaz, İzzet Aldemir, Danyal Topatan, Nesrin Kaptan, Mümtaz Alpaslan, Sadettin Düzgün, Necip Tekçe gibi isimler oynamıştır (URL: 7)

Filmin çekimleri için Bayburt'a gelen ekibi, o gün sinema salonu çalışanları heyecanla takip etmiştir. Park Sineması'ndan Şükrü Kurt ve Çoruh Sineması'nda Şeref Karaer ise film ekibinden hiç ayrılmamış ve sonunda filmin birkaç yerinde figüran olarak rol almışlardır.

Çekimleri anlatan Şeref Karaer, Bayburt Kalesi'nde ve Çoruh kıyısındaki iki yerde çekimlerde yer aldıklarını, fakat film yayınlandığında sadece Bayburt Kalesi'ndeki görüntüde oldukları gerçeğiyle yüzleştiklerini söylemektedir:

Ben sinemalarda büyüdüm. Bayburt'a film artistleri geldiğini duyduğumuzda daha da peşlerini bırakmadık. İkimizde sinema çalışanıyız. O gün hiç sinemaya uğramadık. Filmini gösterdiğimiz artistler orada, düşünebiliyor musunuz? Bizim için inanılmaz bir şey. Ekiple çok ilgilendik ve bize de rol verdiler. Bayburt Kalesi'ndeki çekimlerde yer almıştık. Bir de Şükrü bir metre yerden atlamıştı, film gösterildiğinde o bir metre on metre olmuştu. Filmde Un Fabrikası önünde Çoruh kenarında da rol aldığımız bir kısım vardı. Mini etekli kızlar Çoruh kıyısında oturuyor. Çoruh'tan çıkan birkaç sapık kızlara sarkıntılık yapacak, biz de Şükrü ile onlara müdahale edeceğiz. Şükrü ile ben koşuyoruz, stop olmadı, geri dön. Koş! Stop! olmadı. Koşuyoruz, olmadı baştan, olmadı baştan... Sonunda sahneyi çektik. O gün akşama kadar film ekibi ile gezdik, turladık, çok mutlu olduk. O günden sonra Bayburt'ta 'yıllardır sinemacılık yaptılar, sonunda artist oldular' gibi cümleler dolaşıyordu (KK: 22).

Karaer, film 1973 yılında vizyona girdiğinde Samsun'dan getirterek Bayburt'ta oynattıklarını ama filmi izleyince şok yaşadıklarını söylemektedir. Kaledeki çekimlerden çok az bir kısım filmde yer almış, Çoruh kıyısındaki çekimler ise filmde hiç yer almamıştır.

Şekil 44: Sahte Papazlar Şebekesi Filminin Bayburt Kalesi'ndeki Çekimlerinden (URL: 7)

3.4. BERHAN ŞİMŞEK VE BAYBURT'TA ÇEKİLEN FİLMLER

Türk sinemasında başrol oyuncusu olarak köklü bir iz bırakan Berhan Şimşek 15 Mayıs 1958 tarihinde Bayburt'un Saruhan köyünde doğmuştur. İlköğrenimini Bayburt'ta, ortaöğrenimini İstanbul'da Abdülhakhamit Akşam Ortaokulu'nda, lise öğrenimini ise Vefa Akşam Lisesi'nde tamamlamıştır. 2011 yılında Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi'nin İşletme bölümünü bitirmiştir. 2014 yılında Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku bölümünde yüksek lisans yapmıştır. 1978 yılında başladığı sinema kariyerinde, önemli yapıtların başrol oyunculuğunu üstlenmiştir. 90'lı yıllarda çekilen “Işıklar Sönmesin” ve “Hoşçakal Yarın” adlı filmlerde başrol oynayan Şimşek'in ulusal çapta kazandığı ödüller bulunmaktadır (URL: 8).

Bu bölümde Şimşek'in çekimlerinin tamamını Bayburt'ta yaptığı “Işıklar Sönmesin” filmi ile Bayburt'ta başlanan ve çekimleri yarım kalan “Hoşçakal Yarın” filmi ile ilgili bilgi verilmiştir.

3.4.1. Işıklar Sönmesin (1996)

Yönetmenliğini Reis Çelik'in yaptığı, başrollerinde Berhan Şimşek, Tarık Tarcan, Tuncel Kurtiz gibi önemli oyuncuların rol aldığı “Işıklar Sönmesin” adlı filmin tüm çekimleri Bayburt'ta gerçekleştirilmiştir. Güneydoğu'da yaşanan terör olaylarını konu edinmesiyle önemli görülen yapıtla ilgili Atilla Dorsay, “Işıklar Sönmesin, yaşamsal bir konuda atılmış ilk küçük, ama önemli adım, utanılacak hiçbir yanı olmayan bir siyasal sinema örneği. Çağdaş sinemanın taşıması gereken sorumluluğu şiddetle duyuran bu filmi görmek gerekir” (Dorsay, 1997, s. 49) değerlendirmesinde bulunmaktadır.

Usta oyuncu Berhan Şimşek, sinema ile çocuk seyirci olarak Bayburt'ta Çoruh Sineması'nda tanıştığını söylemektedir. Bayburt'un o yıllarının sosyo-kültürel anlamda çok zengin olduğunu söyleyen Şimşek, çok uzun yıllar sonra doğup büyüdüğü coğrafyaya katkı olması için “Işıklar Sönmesin” adlı filmin çekimlerini Bayburt'ta yaptıklarını ifade etmektedir. Figürasyon anlamında Bayburtlu oyuncuların da filmde yer aldıklarını, zamanın figürasyon oyuncularının aldığı ücretin daha üstünde bir bedelle bu kişilere rol verdiklerini, filmin kente ekonomik anlamda katkı sunduğunu ve Öğretmenevi teşrifatının bu filmin kazancıyla yapıldığını ifade etmektedir. Kop Dağları, Maden köyü ve Saruhan köyü ağırlıklı çekilen filmin final sahnesinin ise Saruhan köyündeki doğduğu evin önünde yapıldığını, bunun kendisi için paha biçilemez bir değerde olduğunu dile getirmektedir (KK: 48).

Filmde figürasyon olarak Hacı Ali Kılıç, Ersin Türk ve Remzi Mıcık ile birlikte rol alan Ertuğrul Akagündüz, “Komando olarak askerden yeni gelmişim, o filmde asker rolünde

oynadım. Berhan Şimşek memleketimizin değerli bir ismi. Bize öyle bir heyecan yaşattı” (KK: 49) demektedir. Çocukluğunda sinema salonların çalışmış olan ve filmde rol alan bir diğer isim Remzi Mıcık da Berhan Şimşek’le çocukluktan tanıştığını, yıllar sonra onunla birlikte bir filmde rol almaktan duyduğu memnuniyeti ifade ederek, torunlarının dahi birçok kez bu filmi izlediğini anlatmaktadır. 40 gün süren çekimler boyunca film ekibiyle beraber olduklarını söyleyen Mıcık, filmin Bayburt’a sanatsal ve ekonomik anlamda çok şey kattığını dile getirmektedir (KK: 50).

Şekil 45: “Işıklar Sönmesin” Filminin Bayburt’taki Çekimleri Sırasında Başrol Oyuncularından Berhan Şimşek, Tarık Tarcan, Sermin Karaali Dönemin Gazetecileri Yakup Okutmuş, Sadık Yavuz, Hükmü Pekmezci İle (Fotoğraf Foto Yavuz Arşivinden Alınmıştır)

3.4.2 Bayburt’taki Çekimleri Engellenen Film: “Hoşçakal Yarı” (1997)

Berhan Şimşek “Işıklar Sönmesin” adlı filmin çekimini yaptığı Bayburt’a bir yıl aradan sonra 1997 yılında yeni film projesiyle gelmiştir. Yine Reis Çelik yönetmenliğinde çekilecek film Türk siyasi tarihinin önemli figürlerinden Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın idam edilme sürecini anlatmaktadır. Berhan Şimşek, Tuncer Necmioğlu, Tuncel Kurtiz, Gönen Bozbey gibi isimlerin rol aldığı film Gezmiş, Aslan ve İnan’ın yargılanma sürecinde yaşanan hukuksal çelişkileri tartışmaya açmaktadır (Kıraç, 2014, s. 303-304).

Macarların ve İngilizlerin yer aldığı ortak yapım film için Bayburt’ta gelen ekiple ilgili kentte kötü propaganda yapan bir grup filmin çekilmesini engellemiştir. Berhan Şimşek, sadece

memleketine katkı olsun amacıyla geldiği Bayburt'tan bu kez filmin birkaç sahnesini çektikten sonra ayrılmak zorunda kalmıştır. Berhan Şimşek, hiç hatırlamak istemediği o film çekimleri hakkında şunları söylemektedir:

O yıllarda Bayburt Valisi Ali Haydar Öner, il oluşundan bugüne Bayburt'a en çok katkı sunan Validir kendisi. Kendisini saygıyla, rahmetle anıyorum. Onun bize çok desteği oldu. 'Hoşçakal Yarın' filmi için geldiğimizde her zaman övünç kaynağımız olan Bayburt'ta çok farklı bir muamele ile karşılaştık. Dinci ve kafatasçı diye tarif edebileceğim bir grup tarafından linç edilmeye çalışıldık. Filmin ilk sahnelerini Maden köyünde Jandarma korumasında çektik. Sonrasında Bayburt Öğretmenevi'nde neredeyse Sivas Katliamı'nın bir benzerine yaşamaktan zor kurtardık. Resmen kovulduk. Macarlar, İngilizler vardı. Ortak yapımdı. Anlatmaya utanıyorum bir Bayburtlu olarak. Utançtı memleketim adına. Bayburt rezil olacaktı, biz gittik; memleketimiz rezil olmasın diye. Vali beyin polis koruması eşliğinde ekip otobüsümüzle Trabzon Havalimanı'na, oradan da İstanbul'a gittik. Türkiye'de mekân bulamadığımızdan dolayı değil bize her yer mekân. Ekonomik katkı sunmak için geldim. Böyle olunca filmin geri kalan kısmını Bursa'da Uludağ Sarıalan bölgesinde çektik. Bugün olmuş anlatmaktan utanıyorum (KK: 48).

Sanatsal bir yapıt olmanın ötesinde siyasi bir mecraya çekilerek olumsuz tavırların sergilendiği olayın ardından film ekibi kentten ayrılmış, Bayburt için devam edebilecek sinemalı günler bu yarım kalan filmle son bulmuştur. Berhan Şimşek yaşadıkları olayın ardından üzüntüden sırtında yaralar çıkacak kadar etkilendiğini ifade ederek, “İyi mi ettiler acaba bu memleketini çok sevdiğini ifade eden gerici zevat. Bizimle başlayan bu süreç Bayburt'u belki de Türk sinemasının Anadolu'daki platolarından biri haline getirecekti. Yazık diyorum ve üzülüyorum. Çünkü Bayburt bu değildi. Çocukluğumun Bayburt'unu çok özlemekteyim” (KK: 48) yorumunu yapmaktadır.

Şekil 46: 1997 Yapımlı “Hoşçakal Yarın” Adlı Filmin Bayburt'un Maden Köyündeki Çekimlerinden (URL: 9)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

20. yüzyılın buluşu olan sinema 1895 yılında Paris'teki ilk gösterimle serüvenine başlamış ve bir yıl sonra Türkiye topraklarına girmiştir. Osmanlı Devleti zamanında önce saray ahali ile sonra halkla buluşan sinema, Cumhuriyet'in ilk yılları ile de taşraya açılmıştır. Bu çalışmanın konusu olan Bayburt'ta ise ilk sinema gösterimleri 1927 yılında zamanın ticaret merkezinin salonunda, sonrasında kahvehanelerde gerçekleşmiştir. Bu tarihten itibaren sinema toplum hayatının vazgeçilmez bir eğlencesi haline gelmiştir.

Bayburt'ta 1927 yılında seyyar gösterimlerle başlayan sinemacılık faaliyetleri 1986 yılında sona ermiştir. Bayburt'ta sinema salonu olarak kullanılan ilk mekândan son mekâna kadar sinema salonlarının serüveninin peşinden gidilen bu çalışmada, sinema ile ilgilenen aileler ve sinema salonlarında çalışan isimler belirlenmiştir.

Bayburt'ta sinema salonu olarak biri devlet, diğeri özel teşebbüs olarak inşa edilen iki ayrı binanın yapılış öykülerine yer verilmiştir. Birkaç anı kitabı ve dönemin tek yerel gazetesine verilen reklamların haricinde literatürde kısıtlı bilgi bulunan konu ile ilgili adeta arkeolojik bir kazıya girilmiş, sinema heyecanını hafızalarında yaşayan kent insanı ile konuşulmuştur. Bunun yanı sıra görüşülen sinema emekçilerinin birkaç kuşak sonrasına ancak öyküsü unutulmuş anlar olarak bırakabilecekleri albümlerine ulaşılmış, fotoğrafların öyküleri üzerinden kentin kültürel hayatına perde aralanmış, yitip gitmek üzere olan yıllar kayıt altına alınmıştır.

Cumhuriyet'in ilanını takip eden yıllarda başlayan seyyar gösterimlerin ardından Bayburt'ta sinema salonu olarak mimarileri ile özgün olan iki taş bina yapılmıştır. Cumhuriyet Caddesi'nde inşa edilen bu iki binanın biri devlet-vatandaş işbirliğiyle, diğeri özel teşebbüsle gerçekleşmiştir. 1940'lı yıllarda Halkevi tarafından inşa edilmeye başlayan ve resmi açılışı 1949 yılında yapılan "Ar Sineması" Bayburt'un ilk sinema salonudur. Bu sinema salonunun ismi, işletmecilerinin tercihi ile 1961 yılında "Çoruh Sineması" yapılmıştır. 1974 yılından sonra ise sinemanın sivil tarihine son verilmiş ve askeriye elinde olduğu için halk tarafından "Tugay Sineması" ismiyle anılmıştır. Bu sinema salonu 1985 yılında faaliyetine son vermiştir.

Bayburt'taki diğeri sinema salonu ise Nevres Atamer tarafından 1955 yılında açılmıştır. "Yeni Sinema" ismiyle açılan sinema salonunun içerisinde olduğu bina 1960'lı yıllarda Murat Yıldız tarafından satın alınmış ve bir zaman sonra sinemanın ismi "Yıldız Sineması" olarak değiştirilmiştir. Bu mekân da 1986 yılında bir daha sinema salonu olamayacak şekilde değişiklikler yapılarak kapatılmıştır.

Bayburt'a sinemayı ilk getiren isimlerden, tezin kapsadığı 1986 yılındaki son sinemacısı başta olmak üzere makinist, reklamcı, teşrifatçı, biletçi, gişeci gibi iş kollarında sinemaya emek vermiş tüm isimlerin tespit edildiği çalışmada, bu kişilerin ve sinema deneyimi yaşayan bireylerin anıları ışığında sinemanın toplum hayatına etkileri incelenmiştir.

Sinemanın Bayburt'a girişi, hayatları hakkında sınırlı sayıda bilgi edinilen iki genç girişimci tarafından sağlanmıştır. “Sessiz Sinema Dönemi” diye adlandırılan bu dönemin ardından, sinema kentin önemli tüccarlarının ikinci bir iş kolu olarak düşündüğü bir ticari faaliyet olarak görülmüştür. Son 10 yılda ise sinema çalışanlarının patronluğa yükseldiği bir dönem yaşanmıştır.

İlk seyircilerin sinema karşısındaki tuhaflıkları evrensel bir boyut çizmektedir. Bu anlamda Bayburt'ta da seyircinin meydana gelen aksaklıklar karşısındaki protestosu, beyazperdedeki diyaloglara katılması, ekrana gelen devasa görüntülere şaşırması, hatta korkması gibi tuhaflıklar yaşanmıştır.

1927 yılından 1949 yılına kadar Bayburt'ta sinema derme çatma mekânlarda özel girişimler eliyle varlığını sürdürmüştür. İlk gösterilen filmler 10'ar dakikalık matinerle devam etmiştir. Sinema sektöründe meydana gelen gelişmeler, film sürelerinin 3 saati bulması gibi nedenler sektör açısından büyük sinema salonlarını gerekli kılmış, bu doğrultuda Bayburt'a 1000 kişilik büyük bir sinema binası Halkevi destekleri ve halkın gönüllü çalışması sonucu kazandırılmıştır.

Sinema salonlarının çoğaldığı 1950'li yıllar Anadolu'da elektriğin yaygınlaşmaya başladığı yıllardır. Elektrik kesintileri ile süren ilk dönemdeki yaşanmışlıklar, Bayburt halkının sözlü kültür geleneği ile olan bağıını göstermektedir. Filmin bitimine yakın bir dönemde giden elektriğin bir daha gelmeyeceği öğrenilince seyirci salonu terk etmemekte, bu sırada makinist sahneye çıkarak kendine özgü bir anlatış şekliyle filmin sonunu bağlamaktadır. Sözlü kültürün toplum hayatında daha etkili bir şekilde yer aldığı dönemde yapılan bu eylem, akıllara masalları getirmektedir. Bu klasik metinlere has mutlu sonların benzerleri sinema senaryolarında yer almakta, elektriğin gittiği anda makinist yine bu metinleri anlatan meddahlara has sunumla filmin sonunu bağlamaktadır. Seyirci sunumun sonunda alkış tutmakta ve salondan ayrılmaktadır.

Türk sineması yönetmen ve senaristi Engin Ayça da Yeşilçam'ın öykü anlatma özelliği ile masallar arasındaki bağa işaret ederek yapılanın daha çok masallardaki mantığa göre öykü anlatmak olduğunu söylemektedir. Ayça'ya göre “Türk toplumun kültürel yapısı hâlâ büyük

ölçüde sözlü kültüre dayanmaktadır. Bu sözlü kültürün özellikleri Yeşilçam sinemasına bir şekilde geçmiştir, orada da yaşamaya başlamıştır” (Akt. Kirel, 2005, s. 278-280).

Sinema, icadından günümüze halkı dönüştürebilme gücünden dolayı devlet tarafından çıkarılan sansür yasaları ile anılır olmuştur. Bayburt'ta sinemanın ilk yıllarında devlet tarafından uygulanan sansürün yanında toplumsal sansür de ön plana çıkmaktadır. Makinistin toplumsal ahlak kurallarına dayanarak açık sahnelerle yönelik uyguladığı sansürün bir benzeri, İtalyan yapımı bir filmle benzeşmektedir. Kaynak kişinin, çocuk yaşlarda Bayburt'ta yaşadığı anıların benzerlerini İtalyan yapımı “Cennet Sineması” adlı filmle benzeştirmesi, aslında coğrafya, din, milliyet gibi kavramlardan bağımsız insanlığın geçirdiği aşamaların benzerlikler içerdiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra devlet eliyle çıkarılan sansür yasaları, kimi zaman gösterimlere engel olamamaktadır. Makinistlerin sansüre takılan film parçalarını birleştirmesi ile ortaya çıkan gösterimler ‘Dansözler Resmi Geçiti’ ismiyle asıl film öncesinde izleyiciye gösterilmektedir.

Bayburt'ta sinemalara bir sansür de din hocaları eliyle gerçekleşmiştir. 1950'lilerin sonu 1960'ların başında camilerde hutbelerden kentin tek eğlence mekânı olan sinema salonlarına açılan savaşın sonunda mevcut sinemacılar iş bırakarak başka iş kolunu seçerken, yeni isimler elinde sinemacılık faaliyetleri daha da ivme kazanmıştır. Bu yıllarda evlere sıkışıp kalmış kadınlar sosyal hayatta yok denecek kadar azdır. Kadının sinemadaki görünürlüğü üzerinden camilerden sinema salonları hedef alınsa da bu çok kısa bir süreliğine kentte etkili olmuştur.

Seyyar gösterimlerin yapıldığı yıllarda eril bir mekân olarak öne çıksa da Ar Sineması'nın yapılmasıyla kadınlara da kapı aralayan sinema salonları, 1960'lı yıllarda toplumun her kesimini kucaklayan sosyalleşme mekânı haline gelmiştir. Kadın-erkek gidilen matinelere ayrıca “kadınlar matinesi” de 60'lı yıllarda zirvesini yaşamış, sinemaların reklamcılık faaliyetlerinin etkisiyle de kentte çok etkili olmuştur.

1960'lı yıllar toplumun her kesiminin sinemadan çokça etkilendiği yıllardır. Bu yıllarda erkekler, kadınlar sinema sanatçilerine benzemeye çalışmıştır. Dolayısıyla sinema günlük kıyafetlerle değil, özel kıyafetlerle gidilen bir mekân haline gelmiştir. Kılık, kıyafet, saç favori şekli başta olmak üzere toplumun büyük bir çoğunluğunu önemli derecede etkileyen sinemadan kadınlar kendilerine ideal kadın tipini seçmekte, erkekler sinema sanatçıları gibi olmaya çalışmakta, çocuklar da izledikleri filmleri kayıt altına alarak yarıştırmakta, takım tutar gibi sinema sanatçisi tutmakta ve sinemada gördüklerini mahalle aralarına taşıyarak çocuk oyunlarında sürdürmektedir. Kendisinin sinemada gördüklerini akşam evde aile bireylerine sergilediğini hatırlayan kaynak kişi, taklit kabiliyetinin gelişmesinde sinemanın etkisinden bahsetmekte, Bayburt halkında bulunan meddahlık becerilerinin üst seviyede olmasında sinemanın

yadsınamaz derecede katkısı olduğunu söylemektedir. Diğer yandan Bayburt'ta iki çocuğun sinema önlerinden kesik film parçalarını toplayarak kendi gösterimlerini yapma girişimi, sinemanın çocuklar ve toplum hayatındaki etkisinin boyutunu gösterir niteliktedir.

Sinema bu yıllarda sadece film seyredilen bir yer değil, kapı önünden başlayarak, gişe sırasında ve film deneyimi esnasında oluşan diyalogların da mekânıdır. Sinema önünde foto-roman kitaplarının değiş-tokuş işlemi de kaynak kişilerin hafızalarında tazeliğini koruyan bir yaşanmışlıktır. Belediyeler tarafından konulan rüsum vergisi ve bu durumun denetlenmesi Bayburt'ta sinema önlerinde farklı bir uygulamayı ortaya çıkarmıştır. 1950'li yıllardan başlayarak 1970'li yıllara kadar bilet kontrolü için kapı önüne gelen belediye tahsildarı gittikten sonra, parası eksik olan kişilerin içeriye alınması bahsi, birçok kaynak kişinin sinemaya dair anılarının başında gelmektedir.

Sinema bir kent eğlencesi iken zamanla gündelik yaşamın alışkanlığı olmuştur. Bu anlamda sinema salonları Anadolu'da modern olanla geleneksel olanın bir arada görüldüğü mekânlar haline gelmiştir. Çalışmada konu edilen yıllar Bayburt'un günümüzün çok ötesinde üretimi ile de ön plana çıktığı yıllardır. Sinema salonlarındaki gazoz rutinini Bayburt'ta üretilen "Toptepe" ve "Zeybek" markaları sağlamaktadır. Diğer yandan gündelik uğraşlar sinema salonlarına taşınmakta Bayburtlu kadınlar salonda yemek hazırlarken ve örgü örerken görülmektedir.

Diğer yandan Bayburt'taki sinema salonları, işletmecileri ve çalışanları bağlamında değerlendirildiğinde erkek egemenliği göze çarpmaktadır. Bir kadın temizlikçinin haricinde diğer tüm çalışanları erkek olan sinema salonlarında henüz kadın matinelерinin başlamadığı dönemlerde bu mekânları tercih eden iki kadın ismi ön plana çıkmaktadır. Bu iki kadına verilen isimlerin de eril bir toplumun üretimi olduğu anlaşılmaktadır. Edipe Alp "Edibe Paşa" lakabıyla, Arife Çulha ise "Tanko Arife" lakabıyla anılmaktadır.

60'lı yıllar "açık hava" ya da "yazlık" isimleriyle hatırlanan sinemaların yurt genelinde yaygınlaştığı yıllardır. Mahalle kültürü ile olan yakınlığı daha samimi bulunan ve duygusal tepkilerin tüm açıklığıyla dışa vurulduğu mekânlar (Özsoy, 2022, s. 256) olarak tanımlanan yazlık sinemaların hafızalardaki en canlı yılları 60'lı yıllardır. Bayburt'ta 1963 yılında Şeyhhayran mahallesinde açılan ilk yazlık sinema ile başlayan dönem 1975 yılında sona ermiştir.

Özellikle bu dönemde sinemaların gazete reklamları ile desteklendiği görülmektedir. Bayburt'ta sinema işletmecisi olarak bilinen Okutmuş ailesi tarafından çıkarılmasının da

etkisiyle 1953 yılı ile 1970 yılları arasında gazete reklamları ile desteklenen bir sinema seyir serüveni göze çarpmaktadır.

1970’li yılların ortalarına doğru Anadolu’da yaygınlaşan televizyon sinemaya olan ilgiyi de azaltmıştır. Seyircisini televizyona kaptırmaya başlayan Yeşilçam buhrana girmiş ve bu yıllarda kadın bedenini sömüren filmler üretmiştir. Kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre, Bayburt’ta sinemayla ilk tanışma genellikle okul yıllarını bulmaktadır. O yıllarda sinema bizzat okul etkinliği ile kazandırılan bir deneyim iken 1970’li yıllara gelindiğinde durum tam tersi yöne evrilmiştir. Sinema salonları artık okulların gidilmesi yasak olan mekânları arasında yer almıştır. Kadın seyirci sinemadan uzaklaşmış ve seyir serüveni yeni bir izleyici kitlesi ile devam etmiştir. Sinemanın erotik filmlere kapı araladığı bu yıllarda, salonların bu yeni alıcılarına Bayburt’ta toplum “sinema kuşu” adını vermiştir.

Erotik ve arabesk film furiasının etkisini sürdürdüğü 70’li yıllardan 80’li yıllara girilen süreçte sinemaya olan ilgi azalmıştır. Sinemada 80 ihtilalinin de etkisiyle bireyin iç dünyasını ve ihtilalin geride bıraktığı acıları ele alan filmlerin görüldüğü yıllar, Anadolu’da sinema salonlarının da bir bir kapandığı yıllar olmuştur. Bu tez çalışmasının sınırlandırmasında yer alan Bayburt’un son sinema salonu da 1986 yılında kapanmıştır.

Bayburt 21 Haziran 1989 tarihinde il statüsüne kavuştuğunda bir sinemadan, dolayısıyla halkın böylesine güçlü etkileşim içerisinde olduğu mekândan da mahrumdur. Sinemasız yılların uzayıp gittiği Bayburt’ta derneklerin sahne sanatlarına yönelik faaliyetleri de zamanla zayıflamış, bitme noktasına gelmiştir.

Çalışmanın bir başka konu başlığı sinema salonlarının kentteki tartışmasız en kapsamlı mekânlar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu mekânlarda gerçekleşen ünlü oyuncuların tiyatro turneleri ve konser etkinliklerinin yanı sıra yerel tiyatro gruplarının oyunları, parti toplantıları, müzik-eğlence geceleri, okul müsamereleri gibi etkinlikler gösteriyor ki, “sinema salonları sosyal hayatın devamını sağlayan ritüellerin de mekânıdır” (Kırel, 2018, s. 121). Çalışmada özellikle yerel tiyatro gruplarının etkinliklerinden hareketle Bayburt’un tiyatro geçmişine ve emek veren isimlere değinilmiş, bugüne kadar her hangi bir çalışma yapılmayan “Bayburt ve Tiyatro” konusuna bir giriş sayılabilecek bilgilere ulaşılmıştır.

Çalışmanın diğer konu başlığı olan “Türk Sinemasında Bayburt ve Bayburtlular” kısmında görüleceği üzere, Yeşilçam Anadolu insanı ile kurduğu sıcak bağın bir benzerini, toplumun yaşadığı coğrafya ile de kurmuştur. Tiyatro ve konser adı altında birçok yıldızın geldiği Bayburt’ta imza günleri düzenlenmiştir. Bu bağ ilerleyen yıllarda Bayburt’ta çekilen sinema filmleriyle devam etmiştir. Çocukken Çoruh Sineması’nda sinema ile tanışan ve o

günlerin Bayburt'unu özlemle anan Berhan Şimşek, başrol oyuncusu olduğu yıllarda memleketine film çekmek yönüyle katkıda bulunmuştur. Bayburt'ta başrolünü oynadığı “Işıklar Sönmesin” adlı filmin çekilmesini sağlamıştır. Türkiye’de güneydoğu sorununa parmak basan ilk çalışma olması yönüyle değerli bulunan filmin ardından bu kez Türk siyasi hayatının sancılı dönemlerini anlatan bir film için daha Bayburt’a gelmiştir. Deniz Gezmiş, Hüseyin İnân ve Yusuf Aslan’ın hayatını konu alan film, sanatsal bir yapıt olmasının ötesinde ideolojik bir noktaya çekilmiş, filmin çekimleri esnasında olaylar çıkmış, film ekibi kenti terk etmiştir. Kentte çekilmesine izin verilmeyen “Hoşçakal Yarın” isimli bu film, Bayburt’un Türk sineması ile bu yöndeki bağını da koparmıştır. Zira Bayburt bu yıllarda film çekimlerine ev sahipliği yapsa da bu filmleri gösterebilecek bir sinema salonundan yoksundur.

Öneriler

Bu çalışma toplumsal belleğin oluşmasını sağlayan bir mekânın, kent geçmişi açısından önemini göstermektedir. Bellek, görme, işitme, hissetme, düşünme, gibi edimlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bütün toplumsal, psikolojik, tarihsel bilgilerin kaydedildiği ve ihtiyaç halinde geri çağırıldığı dinamik bir mekânizma olarak tanımlanan bellek, hatırlama ve unutma edimlerinin de merkezine konumlandırılmaktadır. Somut toplumsal deneyimlere dayanan toplumsal bellek de mekânlar, anılar ve anımsatıcılar sayesinde unutulmamaktadır. Bellek mekâna bağlı kalışı ile toplumsallaşır. Mekânların korunması toplumsal hatırlamayı da sağlamaktadır (Pösteği, 2012, s. 3). Sinema salonları seyir deneyiminin ötesinde toplumsal tarihin izlerini taşıyan mekânlardır. Kent belleğinin bileşenleri olan bu mekânların yok olması kentin “bellek yitiminin” de önemli boyutunu oluşturur (Özsoy, 2022, s. 202). Bayburt’un günümüzde sinema özelinde geçmişle bağ kurulabileceği bir mekânı bulunmamaktadır.

Anılarda görüleceği üzere özlemle hatırlanan mekânlar kente olan aitlik duygusunu sağlamlaştırmaktadır. Bugün Bayburt’ta sinema salonu olarak yapılan her iki bina da ayaktaadır. Sinema salonu olarak kullanılmayan bu iki binadan “Yeni Sinema” olarak açılan ve “Yıldız Sineması” olarak kapanan bina özel bir teşebbüs sonucu yapılmış ve bina olarak birkaç kez el değiştirmiştir. Bu binanın yeniden sinema salonu olması bahsi yeni sahiplerinin tekelindedir. Bayburt’un ilk sinema salonu olarak 1949 yılında açılan “Ar Sineması” ise devletin elinde bulunmaktadır. Zamanla “Çoruh Sineması” ve son döneminde “Tugay Sineması” olarak anılan bina günümüzde askeri personele lokanta işlevi görmektedir. Bu bina Bayburt Halkevi’nin gayretleri, devlet desteği ve Bayburt halkının gönüllü hizmeti ile yapılmıştır. Bu tez çalışmasının kapsadığı konu bağlamında, mimarisi ve ilk ismi zamanın ünlü bir sinema salonundan alınan bu binanın yeniden aslına dönüştürülerek sinema binası olarak kullanılmasının yerinde olabileceğini düşündürmektedir. Bu dönüşüm için de yerel yönetimlere

önemli görevler düşmekte olduğunu hatırlatmaktadır. Türkiye'nin 1946 yılından günümüze üyesi olduğu Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu UNESCO da 1972 yılında kabul ettiği sözleşmede kültürel mirasın tanımları kapsamında yapı topluluklarının önemine değinmektedir. Sözleşmede "kültürel miras" başlığı altında kültürün üretildiği yapıların korunması üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışmanın önemli bir yönü, konu edilen yılları fotoğraflar aracılığıyla da aydınlığa kavuşturma çabasıdır. Bayburt'un sinemalı yıllarına uzanan fotoğraflar elbette çalışmada yer verildiği kadar değildir. Kentte yapılacak geniş kapsamlı bir çalışma, bugün evlerde bir köşeye atılmış ve öyküleri unutulmaya yüz tutmuş yüzlerce fotoğrafı daha gün yüzüne çıkarabilir. Böylelikle kentin kültürel zenginliğinin en üst düzeyde olduğu yıllara yeni kapılar aralanabilir, yeni çalışmaların yapılmasına ışık olunabilir.

Tez çalışması hazırlanırken konu açısından büyük bir kayıp sayılabilecek bazı gerçeklerle yüzleşilmiştir. Bayburt Belediyesi'nin ve Bayburt Halkevi'nin arşivlerinin su baskını ve yangın gibi afetlerle yok olduğu bilgisi edinilmiştir. Dolayısıyla kent kimliği açısından mekânların yitirilmesinin ötesine geçen sorunlar bulunmaktadır. Bu tez çalışması, sorunun insan hafızasına, sözlü kültüre başvurularak biraz olsun aşılabilmekte olduğunu düşündürebilir, en önemli kurumlarının arşivleri yok olan ve adeta geçmişle olan bağını kaybeden kent için bir "hafıza merkezi" kurulması fikrini önerebilir. Bu hafıza merkezinin çalışmaları doğrultusunda, Bayburt'un toplum hayatını ilgilendiren tüm yazılı, görsel ve işitsel kaynaklar bir arada toplanabilir, dijital hafızaya alınabilir. Bu durum kent kimliğinin korunup yaşatılmasına katkı sunmanın yanı sıra yeni çalışmalara da ufuk açabilir. UNESCO da kültürün korunması, saklanması ve sergilenmesi hakkında eğitim yapan merkezlerin kurulmasını ve bu merkezler aracılığıyla bilimsel araştırmaların teşvik edilmesini önermektedir.

KAYNAKÇA

- Abisel, N. (1989). *Sessiz sinema*. Ankara: Ankara Üniversitesi BYY Yayınları.
- Açıkgözleri. (1962, 9 Temmuz). *Bayburt Postası*. Sayı:1163, s.1.
- Allahuekber. (1962, 14 Mayıs). *Bayburt Postası*. Sayı: 1142, s.4.
- Arizona kahramanı. (1957, 22 Ağustos). *Bayburt Postası*. Sayı:387, s.2.
- Âşıklar şöleni. (1971,15 Mart). *Bayburt Postası*. Sayı:2047, s.2.
- Ayça, E. (2016). *Şu sinema dedikleri*. İstanbul: Artshop Yayıncılık.
- Aydın, M. (2013). *Doludizgin bir hayat Murat Yıldız*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri (BCA), nr. 490. 01.1714.968.1
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri (BCA), nr. 490.01-1714.970.1
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri (BCA), nr. 490.01.1715.972.1
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri (BCA), nr. 490.01.1715.972.2
- Bayburt halkevi binasına kavuştu, (1940, 11 Haziran). *Tasviri Efkar*. Sayı:4397, s.4.
- Bayburt'ta güzel bir halkevi yapılıyor. (1936, 18 Eylül). *Akşam*. Sayı: 6437, s.6
- Beyoğlu. S. (2018). *İmparatorluktan Cumhuriyete Türk sineması (1895-1939)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bu nasıl aşk?. (1955, 27 Aralık). *Bayburt Postası*. Sayı: 269, s.2.
- Büyük balıkçı mucizeler diyarında. (1965, 8 Temmuz). *Bayburt Postası*. Sayı:1467, s.2.
- Cehennem kapısı. (1963, 4 Temmuz). *Bayburt Postası*. Sayı: 1261, s.3.
- Çoruh sineması. (2002, Eylül). *Haber 69*.
- Çöl yıldızı. (1957, 22 Ağustos). *Bayburt Postası*. Sayı:380, s.2.
- Dağların aslanı. (1964, 14 Eylül). *Bayburt Postası*. Sayı:1384, s.4. Sayı:2010.
- Dokunulmaz bu aslana. (1956, 26 Temmuz). *Bayburt Postası*. Sayı:300, s.2.
- Dorsay, A. (1989). *Sinemamızın Umut Yılları*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Dostum hey, (1970, 29 Ekim), *Bayburt Postası*. Sayı:2010, s.4.
- Dorsay, A. (2014) *Sinema yıllığı 96/97*. İstanbul: Türsak Yayınları.
- Erlere Çoruh sineması yasak... (1970, 10 Ağustos). *Bayburt Postası*. Sayı:1987, s.1.

- Gecelerin hakimi. (1964, 10 Şubat). *Bayburt Postası*. Sayı: 1323, s.4.
- Güçhan, G. (1992). *Toplumsal değişme ve Türk sineması*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Güneş ne zaman doğacak. (1979, 22 Mart). *Bayburt Postası*. . Sayı:3110, s.4.
- Hakan, F. (2016). *Türk sinema tarihi*. İstanbul: İnkıkap Kitabevi Yayınları.
- Hazreti Süleyman'ın hazinleri. (1956, 17 Mart). *Bayburt Postası*. Sayı:285, s.3.
- İkinci Plevne'de bir gün/ P. Abuziddin bey. (1971, 11 Şubat). *Bayburt Postası*. Sayı:2038, s.4.
- Kahvecioğlu, A. (1953, 9 Mart). Sinema Adabı. *Bayburt Postası*, Sayı:5, s.1.
- Karagözoğlu, İ. (2004). *Ankara'da sinemalar vardı*. İstanbul: Bileşim Yayınları.
- Karakoyunlu, S. (1990). *Bayburt tarihi*. Ankara: Kültür Ofset.
- Kıbrıs'a ihtar. (1965, 13 Eylül). *Bayburt Postası*. Sayı:1486, s.2.
- Kıraç, R. *Sinemamızın yüzyüncü yılında 100 yönetmen*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kirel, S. (2018). *Kültürel çalışmalar ve sinema*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kirel, S. (2005). *Yeşilçam öykü sineması*. İstanbul: Babil Yayınları.
- KK-1: İhsan Bölen, erkek, 1942, Bayburt, çiftçi, ilkokul, 11.2023
- KK-2: Yıldız Albayrak, kadın, 1946, İstanbul, emekli, lisans, 11.2023
- KK-3: Vural İşışır, 1937, erkek, Bayburt, emekli, ortaokul, 12.2023
- KK-4: Ülkü Gökalp Güney, erkek, Bayburt, emekli, lisans, 10.2023
- KK-5: Lütfi Silo, 1938, erkek, İstanbul, emekli, lise, 10.2023
- KK-6: Fırat Kızıltuğ, 1935, erkek, İstanbul, emekli, lisans, 08.2023
- KK-7: Turgut Başağa, 1947, erkek, İstanbul, emekli, lise, 06.2023
- KK-8: Yusuf Develi, 1941, erkek, İstanbul, emekli, lisans, lise, 02.2024
- KK-9: Ülkü Keskin, 1943, kadın, İstanbul, emekli, lise, 01.2024
- KK-10: Kemal Tepir, 1942, erkek, Bayburt, ortaokul, emekli, 05.2023
- KK-11: Turan Başağa, 1956, erkek, Bayburt, emekli, lisans, 06.2023
- KK-12: İbrahim Yılmazoğlu, 1941, erkek, Bayburt, emekli, yüksekokul, 10.2023
- KK-13: Hüsamettin Koçan, 1946, erkek, Bayburt, emekli, lisans, 08.2023
- KK-14: Rıfat Yıldız, 1950, erkek, Kayseri, öğretim üyesi, lisans, 01.2024

KK-15: Mehmet Ozulu, 1953, erkek, Bayburt, esnaf, lise, 01.2024

KK-16: Fuat Yıldız, 1959, erkek, Bayburt, emekli, ortaokul, 08.2023

KK-17: Yavuz Denizli, 1950, erkek, İstanbul, emekli, ortaokul, 08.2023

KK-18: Selami Keskin, 1955, erkek, Bayburt, emekli, lise, 09.2023

KK-19: Ali Küçük, 1953, erkek, Bayburt, emekli, lise, 05.2023

KK-20: Abdullah Canaslan, 1953, erkek, Bayburt, emekli, ilkokul, 09.2023

KK-21: Sadık Yavuz, 1952, erkek, Bayburt, esnaf, lise, 10.2023

KK-22: Şeref Karaer, 1953, erkek, Bayburt, emekli, ilkokul, 09.2023

KK-23: Tayyip Durgut, 1952, erkek, Bayburt, emekli, ilkokul, 07.2023

KK-24: Yılmaz Karslıoğlu, 1953, erkek, Elazığ, emekli, 01.2024

KK-25: Nafiz Topal, 1952, erkek, İstanbul, ortaokul, 08.2023

KK-26: Salim İçigen, 1951, erkek, Bayburt, ortaokul, 07.2023

KK-27: Akın Bayrak, 1950, erkek, Kayseri, lisans, 08.2023

KK-28: Ahmet Çağıldak, 1950, erkek, İstanbul, lise, 08.2023

KK-29: Alaaddin İşi, 1950, erkek, Bayburt, ilkokul, 01.2024

KK-30: Recep Kurt, 1959, erkek, Bayburt, ortaokul, 01.2024

KK-31: Gürsel Karapınar, 1962, erkek, Trabzon, lise, 08.2023

KK-32: Halit Kiki, 1952, erkek, Bayburt, esnaf, ilkokul, 02.2024

KK-33: Arif Emir, 1965, erkek, Bayburt, emekli, lisans, 09.2023

KK-34: Baki Tosun, 1963, erkek, Bayburt, emekli, lise, 09.2023

KK-35: Günnur Okutmuş, 1953, kadın, Bayburt, ev hanımı, lise, 11.2023

KK-36: Hükmü Pekmezci, 1954, erkek, Bayburt, emekli, lisans, 01.2024

KK-37: Güven Purut, 1959, erkek, Bayburt, esnaf, önlisans, 02.2024

KK-38: Ahmet Karslıoğlu, 1953, erkek, Bayburt, emekli, lisans, 08.2023

KK-39: Hüsamettin Çağlar, 1953, erkek, Bayburt, emekli, lisans, 02.2024

KK-40: Hilmi Yavuz, 1956, erkek, İstanbul, antrenör, lise, 08.2023

KK-41: İbrahim Karakuş, 1955, erkek, Bayburt, emekli, ilkokul, 09.2023

- KK-42: Alper Yazoğlu, 1948, erkek, Bayburt, emekli, lisans, 08.2023
- KK-43: Mehmet Hoso, 1953, erkek, İstanbul, emekli, lise, 02.2024
- KK-44: Salih Zeki Sayın, 1941, erkek, İstanbul, eczacı, lisans, 02.2024
- KK-45 Ferihan Keskin Batmaz, 1946, kadın, Ankara, ev hanımı, lise, 03.2024
- KK-46 Faruk Nafiz Kılıçalan, 1958, erkek, Tekirdağ, emekli, lise, 03.2024
- KK-47 Abdullah Zeybek, 1965, erkek, İstanbul, esnaf, lise, 07.2023
- KK-48 Berhan Şimşek, 1955, erkek, İstanbul, sanatçı, lisans, 03.2024
- KK-49 Ertuğrul Akagündüz, 1969, erkek, Bayburt, lise, 03.2024
- KK-50 Remzi Mıcık, 1953, erkek, Ankara, esnaf, ilkokul, 08.2023
- KK-51 Mustafa Akyüz, 1956, erkek, Bayburt, esnaf, lise, 08.2023
- KK-52 Tahir Çoban, 1969, erkek, Bayburt, memur, lise, 04.2024
- KK-53 Tacettin Müjde, 1949, erkek, Bayburt, emekli, ilkokul, 05.2024
- Kloepetra. (1964, 23 Temmuz). *Bayburt Postası*. Sayı:1369, s.4.
- Küçükkuşurlu, M. (2022). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bayburt tarihi*. Bayburt: Bayburt Belediyesi Kültür Yayınları.
- Makal, O. (2017). *Yönetmenleri ve filmleriyle gülmenin sineması*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Oğuz, M. Öcal. vd. (2018) “Derleme yöntem ve teknikleri”, Türk halk edebiyatı el kitabı, (haz. Metin Ekici.), 15. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Okutmuş, M. (2023). *Bayburt kent hafızasında sokak satıcıları*. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 8 (2), 70-91.
- Okutmuş, O. (1979, 17 Aralık). Hatıralarıyla eski Bayburt. *Bayburt Postası*, Sayı:3163, s.3.
- Okutmuş, O. (1979, 14 Ocak). Hatıralarıyla eski Bayburt. *Bayburt Postası*, Sayı:3091, s.4.
- Okutmuş, O. (1980, 14 Ocak). Hatıralarıyla eski Bayburt. *Bayburt Postası*, Sayı:3169, s.3.
- Okutmuş, O. (1980, 17 Ocak). Hatıralarıyla eski Bayburt. *Bayburt Postası*, Sayı:3170, s.3.
- Özgüç, A. (2000). *Türk sinemasında cinselliğin tarihi*, İstanbul: Parantez Yayınları.
- Özön, N. (2010). *Türk sinema tarihi*, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Özsoy, M. (2022). *Pavlidis'ten Uğur'a Giresun'da sinemanın toplumsal tarihi (1914-1990)*

İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Özuyar, A. (2004). *Baîali'de sinema*, İstanbul: İzdüşüm Yayınları.

Pösteki, N., (2012). *Sinema salonlarının dönüşümünde bellek ve mekan ilişkisi* . 2nd Communication and Media Studies in Progress of Social and Cultural Interaction Symposium, Bishkek, Kırgızistan.

Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., & Nas, E. (2021). *Bir araştırma yöntemi olarak Doküman Analizi*. Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi, 4(1), 227-250. <http://doi.org/10.33400/kuje.843306>.

Samson Dalila. (1956, 25 Temmuz). *Bayburt Postası*. Sayı:299, s.2.

Scognamillo, G. (1998). *Türk sinema tarihi*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Silahların sesi. (1967, 9 Şubat). *Bayburt Postası*. Sayı:1629, s.4.

Şoray, T. (2017). *Sinemam ve ben*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Temuçin, A.K. (2010). *Bayburtlama*. Ankara: Pozitif Yayıncılık.

URL: 1 Bayburt Postası. (Ocak, 2023). <https://www.bayburtpostasi.com.tr/insanlar/uzun-bir-yol-hikyesi-omer-boyaci-h21947.html> adresinden edinilmiştir.

URL: 2 Star Gazetesi. (Mart, 2023). <https://www.star.com.tr/magazin/cemo-41-yil-sonra-silaya-dondu-haber-753757/> adresinden edinilmiştir.

URL: 3 Bayburt Postası. (Ocak, 2023). <https://www.bayburtpostasi.com.tr/babam-korede-turk-sungusu-filminde-nasil-ve-neden-rol-al-di-makale,7897.html> adresinden edinilmiştir.

URL: 4 Kore'de Türk Süngüsü. (Şubat, 2023). <https://www.youtube.com/watch?v=D9nGKkmdHrs> adresinden edinilmiştir.

URL: 5 Sihirbazlar Kralı Mandrake. (Ocak, 2023). <https://ugurfilm7.com/sihirbazlar-krali-mandrake-killingin-pesinde/> adresinden edinilmiştir.

URL: 6 Sihirbazlar Kralı Mandrake. (Ocak, 2023). <https://www.imdb.com/title/tt0292093/> adresinden edinilmiştir.

URL: 7 Sahte Papazlar Şebekesi. (Mart, 2023). <https://www.youtube.com/watch?v=fmdqDJ0NG5E> adresinden edinilmiştir.

URL: 8 Cumhuriyet Gazetesi. (Nisan, 2024). <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/berhan-simsek-kimdir-nereli-kac-yasinda-berhan-simsek-ne-is-yapiyor-1965863>adresinden edinilmiştir.

URL: 9 Hoçakal Yarın. (Mart, 2023). https://www.youtube.com/watch?v=P_AQkTekrKs&t=1087s adresinden alınmıştır.

Ver elini İstanbul. (1963, 8 Temmuz). *Bayburt Postası*. Sayı: 1262, s.3.

Veysel, B. (1977, 27 Ekim). Sansür Tüzüğünü Protesto. *Bayburt Postası*, Sayı:3021, s.3.

Veysel, B. (1977, 14 Kasım). Dilek. *Bayburt Postası*, Sayı:3026, s.3.

Yeni sinema satılıktır. (1956, 15 Ağustos). *Bayburt Postası*. Sayı:308, s.4.

Yeres, A. (2006). *Sakıncalı 100 film*. İstanbul: Es Yayıncılık.

Yörük, R. (2023). *Prof. Dr. Rifat Yıldız bir akademisyenin hayat yolculuğu*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Yurda dönüş. (1957, 31 Temmuz). *Bayburt Postası*. Sayı:375, s.4.

Zengin, E. (2019). *İşgalden kurtuluşunun 100. yılında Bayburt*, Tarihsel Süreçte Bayburt'ta Kurtuluş Kutlamaları, Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

 doğmuştur. İlk, orta ve lise eğitimini Bayburt'ta tamamlamıştır. Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans eğitimini bitirmiştir.

Bayburt Postası gazetesinde muhabir olarak başladığı gazetecilik mesleğini, aynı gazetenin imtiyaz sahibi ve genel yayın yönetmeni olarak sürdürmektedir. 20 yılı aşan gazetecilik mesleğinde Başbakanlık Basın Enformasyon Genel Müdürlüğü tarafından yapılan Yerel Basını Özendirme Yarışması başta olmak üzere yurt genelinde gerçekleştirilen gazetecilik başarı ödülleri yarışmalarında haber ve röportaj dallarında ödülleri bulunmaktadır. 1991 yılında kurulan Bayburt Gazeteciler Cemiyeti'nin 2020 yılından bugüne başkanlığını sürdürmektedir. Sürekli Basın Kartı sahibidir.